

KUS
TA
MAIS
MAN
TO
JUMS

EIROPAS KULTŪRAS MANTOJUMA DIENAS 2025

Izdevuma sagatavošanā izmantoti Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Kultūras mantojuma informācijas centra materiāli.

Sagatavojot tekstus izmantoti Eiropas kultūras mantojuma dienu rīkotāju materiāli. Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde pateicas visiem, kuri palīdzēja un piedalījās izdevuma tapšanā.

Dizains: Sandra Krūmiņa

Vāka foto: Baiba Ķibere

Iespiests: SIA Dardedze Hologrāfija

Redaktore: Andra Pūce

Teksta korektūra: SIA Idea Media

KURZEME

VĒSTURISKO LIELGABALU STOBRI KURZEMĒ	14
VITRĀŽA “ZIEMEĻCIEMA ĢERBONIS” LIPAIĶU BAZNĪCĀ	16
VĒJRĀŽI GAIĻI	18
ZIVJU PĀRSTRĀDES CEHS UN ZVEJAS RĪKI	20
KULDĪGAS NOVADA MUZEJA ATVĒRTAIS KRĀJUMS	22
“TEHNIKAS CEĻŠ”	24
LASĀMPULTS	26
BURINIEKU MODEĻI KURZEMES BAZNĪCĀS	28
SVĒTĀ VAKARĒDIENA KAUSS TUKUMA BAZNĪCĀ	32
SKULPTŪRAS “ĻAUNDARI”	34
JŪRAS IZSKALOTAIS ZEMŪDENS MANTOJUMS KOLKĀ	36
MELDZERES DOBUMAKMENS	38
LITURĢISKIE TĒRPI	40
LIEPĀJAS SV. ANNAS LUTERĀŅU BAZNĪCAS MĀCĪTĀJU PORTRETI	42
MĀJU ĀRDURVIS VENTSPILS MUZEJĀ UN PILSĒTĀ	44
FON BĒRU DZIMTAS KUSTAMĀIS MANTOJUMS POPES MUIŽĀ	46

GLEZNA “KRISTUS PIE KRUSTAAR GODINĀTĀJIEM”	50
KUSTAMO MĀKSLAS PRIEKŠMETU KOLEKCIJA SKAISTKALNES KATOĻU BAZNĪCĀ	52
FON KLOPMANU DZIMTAS TRAUKU UN MĒBEĻU KOLEKCIJA LIELVIRCAVAS MUIŽĀ	54
BAUSKAS SV. GARA BAZNĪCAS MĀKSLAS PIEMINEKĻI	56
AUGUSTA ANNUSA ALTĀRGLEZNU KOLEKCIJA ZEMGALES BAZNĪCĀS	58
JAŅA ROZENTĀLA GLEZNA “KRISTUS UN SAMARIETE”	62
JŪLIUSA DĒRINGA ALTĀRGLEZNU KOLEKCIJA ZEMGALES BAZNĪCĀS	64
KRISTĀMTRAUKA PAMATNE DOBELES LUTERĀŅU BAZNĪCĀ	68
TOBIASA HEINCA LASĀMPULTS NO JELGAVAS SV. TRĪSVIENĪBAS BAZNĪCAS	70
KURZEMES UN ZEMGALES HERCOGU KETLERU UN BĪRONU DINASTIJU SARKOFĀGI (1569–1791)	72
KRISTĀMTRAUKA PAMATNE SUBATES LUTERĀŅU BAZNĪCĀ	74

ZEMGALE UN SĒLIJA

VIDZEME

ALTĀRGLEZNA “KRISTUS ĢETZEMANES DĀRZĀ”	78
“SKAŅUMĀJAS” TRADICIONĀLO MŪZIKAS INSTRUMENTU KOLEKCIJA	80
GLEZNA – PANNO “JĀŅU NAKTS” SKRĪVERU KULTŪRAS CENTRĀ	82
ALTĀRGLEZNA “GOLGĀTA”	84
ALŪKSNES DRAUDZES BĪBELE (1689) GLIKA MUZEJĀ	86
ALTĀRGLEZNAS CESVAINES LUTERĀŅU BAZNĪCĀ	88
TĒLNIKU KĀRĻA JANSONA UN ANDREJA JANSONA DZĪVES UN DARBA VIETA	90
LIELSTRAUPES ZVANU TORŅA ZVANS	92
“KANOVAS” VĀZE	94
VILHELMA PURVĪŠA GLEZNA “ATKUSNĪ” (20. GADSIMTA 30. GADI)	96
EVANĢĒLIJS-TETRS	98
LIELSTRAUPES PILS KRĒSLS	100
MĪLAKŠU KRUSTAKMENS	102
DEKORATĪVS JUMTA KALUMS	104
LAUVU SKULPTŪRAS JAUNGULBENES MUIŽAS PILĪ	106
ĀSTERES OBELISKS	108
LIEZĒRES METĀLA KROŅU KRĀJUMS	110
ALEKSANDRA BURHARDA MENCENDORFA MARMORA BISTE	112
ETNOGRĀFISKO PRIEKŠMETU KOLEKCIJA BIJUŠAJĀ IGATES PAGASTA MAGAŽĪNAS ĒKĀ	114
LIEZĒRES RŪNAKMENS ATDARINĀJUMS	116
TIRZAS BAZNĪCAS SVEČTURI	118
PIEMINEKLIS KRITUŠAJIEM KARAVĪRIEM	120
PAULA EINHORNA GRĀMATAS TURAIAS MUZEJREZERVĀTA KRĀJUMĀ	122
CARNIKAVAS MUIŽAS KAPITEĻI (18. GADSIMTA BEIGAS)	124

VĒJA RĀDĪTĀJI	128
SKULPTŪRAS “VALTERS PLETENBERGS” UN “MADONNAAR BĒRNU”	130
GLEZNAS UN MĒBELES	132
MĒBEĻU KOMPLEKTI	134
VĒSTURISKO NAGLU KOLEKCIJA	136
VĒSTURISKIE AKMEŅKAĻU INSTRUMENTI	138
RĪGAS PORCELĀNS	140
IKONAS “KRUSTA PACELŠANA”, “SV. FJOKLA, SV. VARVARA, SV. PARASKEVA UN SV. ANASTASIJA” UN “SV. NIKOLAJSS”	142

RĪGA

RĪGA

RĪGAS GREBENŠČIKOVA VECTICĪBNIKU LŪGŠANU NAMA GRĀMATU KRĀTUVE	144
LATVIJAS MĀKSLAS AKADEMIJAS PLAKĀTU KOLEKCIJA	146
LATVIJAS MĀKSLINIEKU SAVIENĪBAS MUZEJA KOLEKCIJA	148
BALOŽU KŪDRAS MUZEJDZELZCEĻŠ	150
SEPTIŅZARU SVEČTURIS	152
RĪGAS SV. PĒTERA BAZNĪCAS KOKA EPITĀFIJU KOLEKCIJA	154
RĪGAS DOMA BAZNĪCAS KOKA EPITĀFIJAS	156
METS SKULPTŪRAI "MĀTE LATVIJA AR KRITUŠAJIEM DĒLIEM"	158
SKULPTŪRA "JUSTĪCIJA"	160
JŪRAS IZSKALOTO OBJEKTU KOLEKCIJA DAUGAVGRĪVAS CIETOKSNĪ	162

LATGALE

VĒSTURISKIE TRANSPORTLĪDZEKĻI "INŽENIERU ARSENĀLĀ"	166
LATGALES VECTICĪBNIKU MATERIĀLĀS KULTŪRAS MUZEJS	168
VIĻĀNU KATOĻU BAZNĪCAS KRUCIFIKSI	170
GLEZNA "SV. LUDVIKA APOTEOZE" KRĀSLAVAS SV. LUDVIKA ROMAS KATOĻU BAZNĪCĀ	172
FEIMAŅU KATOĻU BAZNĪCAS LITURĢISKO TĒRPU UN PRIEKŠMETU IZSTĀDE	174
DRICĀNU KATOĻU BAZNĪCAS DRAUDZES MĀJAS EKSPOZĪCIJA	176
DAUGAVPILS CIETOKŠŅA LIELGABALI	178
BONDAREVAS KRUSTAKMENS	180
RIKAVAS KATOĻU BAZNĪCAS KRUSTACEĻA GLEZNAS	182
STIRNIENES KATOĻU BAZNĪCAS LITURĢISKĀS TEKSTILIJAS	184
FERETRONS AR GLEZNU	186
SKULPTŪRAS "DIEVMĀTE" UN "APUSTULIS JĀNIS"	188

Visi mākslas darbi to plašākajā nozīmē - no pilsētvides līdz arhitektūras pieminekļiem, gleznām un skulptūrām, no pleolīta liecībām līdz tautas kultūras ilustratīvām izpausmēm - ir jāsargā organizēti un objektīvi.

Avots:
1972. gada "Restaurācijas harta"
(Carta italiana del restauro)

**KUR
ZE
ME**

VĒSTURISKO LIELGABALU STOBRI KURZEMĒ

*Talsu novads, Talsi, Kārļa Mīlenbaha iela 19, pie Talsu novada muzeja
Talsu novads, Dundagas pagasts, Dundaga, Pils un Ernesta Dinsberga ielas stūrī
Talsu novads, Rojas pagasts, Roja, Selgas iela 33, Rojas Jūras zvejniecības muzejs*

Lielgabalu kā kaujas ieroču izmantošana Latvijas teritorijā saistāma ar 15.–16. gadsimtu, tomēr iespējams, ka mūra pīļu aizsardzībai tos sāka lietot pat agrāk. Kurzemē aplūkojami vairāki no savām sākotnējām atrašanās vietām pārvietoti vēsturisko lielgabalu stobri.

Četri no tiem atrodas Talsu novada muzeja teritorijā. Kā vēsta muzeja sniegtā informācija, lielgabali tā krājumā nonākuši drīz pēc neatkarīgas Latvijas valsts dibināšanas, kad savu darbu sāka Pieminekļu valde. 1924. gada sākumā divus lielgabalus – vienu no Talsiem, otru no Talsmuižas – skolotājs Teodors Dzintarkalns ar saviem skolēniem nogādāja skolas parkā. Viens no lielgabaliem Pirmā pasaules kara laikā atrasts ierakts zemē vietā, kur mūsdienās sākas Lielgabalu iela. Lielgabali ir atšķirīga kalibra (91, 92, 117 un 127 mm) un garuma. Iespējams, daži no lielgabaliem varētu būt atlieki Kurzemē – lielākajā lielgabalu ražošanas dzelzs manufaktūrā Ēdā, kas atradās starp Kuldīgu un Saldu. Hercoga Jēkaba valdīšanas laikā Kurzemē bija astoņas lielgabalu lietuves¹. Lielā Ziemeļu kara laikā Talsus postīja gan poļu, gan zviedru armijas. Pēc nostāstiem, zviedru karaspēks esot lielgabalus rekvizējis Kurzemē, bet 1710. gadā, zaudējuši Rīgu, zviedri atkāpās un lielgabalus atstāja.

Vēl viens čuguna lielgabala stobrs atrodas Dundagā, Pils un Ernesta Dinsberga ielas stūrī. Tas izmēros ir mazāks nekā Talsu lielgabali (kalibrs 73 mm). Par šo lielgabalu pagaidām ir maz vēsturisku liecību, iespējams, arī tas izgatavots 17. gadsimtā, hercoga Jēkaba valdīšanas laikā. Zviedru laikā cietokšņu un kuģu apbruņošanai lietoja čuguna lielgabalus, bet lauka artilērijai – vieglākus bronzas lielgabalus, jo bronza bija divreiz stiprāka par čugunu², tādējādi ir iespējams, ka konkrētais lielgabals tika izmantots tuvumā esošās Dundagas pils apbruņošanai. Jaunākais vēsturiska lielgabala stobra atradums ir 2021. gada aprīlī Upesgrīvā, kad autoceļa Tukums–Ķesteriems–Mērsrags–Kolka rekonstrukcijas laikā, būvējot jaunu tiltu, tika tīrīta upes gultne un apmēram 1 m dziļumā zem ūdens līmeņa atrasts lielgabala stobrs. Tā precīzs datējums pašlaik vēl nav noskaidrots, taču arī Upesgrīvas apkārtnē ir zināma ar senām jūrnieceības tradīcijām un ir vēsturiski saistīta ar 17. gadsimta hercoga Jēkaba manufaktūrām Kurzemes un Zemgales hercogistē. Atrastais lielgabala stobrs ir nodots Rojas Jūras zvejniecības muzejam.

Kurzemē aplūkojamie lielgabali ir piemērs tam, ka Latvijas teritorijā ir iespējams atrast lielgabalus dažādās vietās, un ne vienmēr ir viennozīmīga informācija par to izmantošanu un sākotnējo atrašanās vietu, ņemot vērā, ka tie tika pārvietoti, nonākuši lūžņu krātuvē vai pārkausēti. Tie ir kultūrvēsturiski nozīmīga liecība par metalurģijas attīstību Latvijas teritorijā.

Elīna Bogdanova

¹ <https://www.talsumuzejs.lv/muzeja-arpuse/> (skatīts: 24.03.2025.)

² Anteins A., Melnais metāls Latvijā. – Rīga: 1976. 110. lpp.

VITRĀŽA “ZIEMEĻCIEMA GERBONIS” LIPAĪKU BAZNĪCĀ

Kuldīgas novads, Turlavas pagasts, Turlāva, Lipaiņu luterāņu baznīca

Vitrāžas centrā ovālā ietvērumā attēlots jātnieks, kura galvu rotā grezna platmale un sānus – divi ieroči (revolveri?). Šis steidzīgais jātnieks simbolizē vienu no Ziemeļciema iedzīvotāju uzdevumiem – piedalīties saziņas nodrošināšanā starp Kurzemi un citām zemēm Eiropā. Apkārt ovālam izvietoti seši apgleznoti šabloni, kas kopumā veido vertikālu kartušai līdzīgu ovālu. Apakšējās daļas divos šablonos lasāms uzraksts DER SEMELGEN WAFFEN lieliem burtiem un krietni mazākiem burtiņiem – ANNO 1664. Teksts izvietots uz dzeltenī iegleznotas taisnstūra plāksnes, ko balsta eņģeļa galviņa un rotā augļu/ziedu pušķi virspusē. Abpus centrālajam ovālam izvietotas alegoriskas figūras zili sarkanos tērpos. Labajā pusē figūra attēlota kopā ar putnu, kreisajā pusē esošajai rokās divi zobeni. Augšējās daļas šablonos redzami simetriski izkārtoti zvilnoši eņģeļi. Kā dekoratīvs motīvs visu ietver volūtas, ko papildina ziedi un drapērijas, kas tuvina attēlu heraldikā zināmajai itāļu vairoga formai. Šobrīd visu kompozīciju ietver misiņa lente ar tajā iestrādātu cilpiņu ērtai vitrāžas iekāršanai logā. Gleznījums uz stikla nav prefekts, taču izskatās pārliecinošs – autors, liekas, nav pārāk rūpējies par figūru anatomiju, taču radījis diezgan greznu koptēlu, piepildot visu atvēlēto laukumu ar krāsainu bildīti.

Baznīcas logā vitrāža ievietota 17. gadsimtā, domājams, reizē ar pārējo kņiņu ciemu simboliem (vēl savā vietā atrodama Kalēciemam veltītā vitrāža), taču tā ne visu laiku atradusies savā vietā. Ir zināms, ka 1967. gadā tā izņemta no baznīcas un vairākus gadu desmitus glabājusies muzejā Kuldīgā. Tobrīd notika vitrāžas restaurācija un iekonvertēšana organiskā stikla plāksnēs. Šis notikums padara vitrāžu par piederīgu kustamajam mantojumam. 2019. gadā atkal notika vitrāžas restaurācija, tīrot virsmas un salīmējot vecākas un jaunākas laika gaitā radušās plaisas.

Bet stāsts jau nav tikai par šo priekšmetu. Stāsti vienmēr ir gan par tiem, kuriem bija nozīmīgi baznīcā ielikt šo piemiņas un goda zīmi, gan par tiem (vai to), kuri vitrāžu izgatavoja, gan par tiem, kuri rūpējās par šo mantojumu, gan par tiem, kuri varbūt iedvesmojās no šī lauku apstākļiem ne visai parastā objekta. Iedvesma un viela pārdomām, meklējumiem un atradumiem, saites, kas aizved dažādos ceļos – arī tālu pasaulē, savienojot zemes, cilvēkus un laikmetus vienotā tīklā, ir tas, kādēļ nozīmīga ir katra zīme, katrs objekts, kas atnācis līdz mūsu dienām.

Dace Čoldere

Attēli: L. Skujāne

VĒJRĀŽI GAIĻI

*Talsu novads, Dundagas pagasts, Dundaga, Pils iela 8,
Dundagas luterāņu baznīca*

*Kuldīgas novads, Laidu pagasts, Valtaiķi, Valtaiķu luterāņu baznīca
Kuldīgas novads, Turlavas pagasts, Klosteres luterāņu baznīca*

Baznīcu torņu smailes bija pirmās, ko sāka rotāt vējrāži gaiļi. Tos modē ieviesa Hanzas tirgotāji. Viens no vecākajiem vējrāžiem tika uzstādīts Doma baznīcas tornī jau 1410. gadā.

Vējrāži gaiļi sākotnēji pildīja laika vērotāja funkciju – gailis rādīja valdošo vēju. Tā kā baznīcas bija augstākās celtnes pilsētās, vējrāžus gaiļus stiprināja baznīcu torņos, lai tie būtu redzami no liela attāluma. Vēlāk savas mājas ar dažādiem vējrāžiem sāka izrotāt arī pārtikusi sabiedrības daļa. Turklāt tos vairs neuzskatīja tikai par meteoroloģisku iekārtu, bet drīzāk par ēkas rotu.

Gaiļi simboliski aizsargā pilsētu, jo, sēdēdami uz torņiem, tie no augšas redz tuvojošās briesmas, sargā no visa ļauna un ar savu rīta dziesmu spēj aizbiedēt nelabo. Kristietībā gailis ir dienas vēstnesis un augšāmcelšanās simbols, Mateja evaņģēlijs atgādina par Jēzus Kristus mācekļa apustuļa Pētera nodevību – ka viņš, pirms gailis nodziedās, būs Kristu trīskārt aizliedzis. Gaiļi vējrāži, kuri atrodas augstu virs cilvēku galvām un kurus pirmos apspīd saules stari, simbolizē Kristus gaismas uzvaru pār tumsas spēkiem un atgādina ļaudīm, ka jāpošas lūgšanai.

Dundagas luterāņu baznīcas tornī vējrādis gailis (4.,5. att.) atradās kopš 1897. gada. No bronzas plāksnes izgrieztajam gaiļa siluetam ir masīva galva, plata sekste, knābis un ažūra aste. Gaiļa korpusā iegravēts gadskaitlis 1766 un monogramma R. VS. Diemžēl 1998. gada 27. februārī naktī spēcīga vēja brāzma norāva gaiļi no baznīcas torņa. Kritienā gailis guva stiprus bojājumus un šobrīd tiek glabāts baznīcā aiz altāra.

Valtaiķu luterāņu baznīcas vējrādis gailis (1. att.) datēts ar 1685. (?) gadu un rotā baznīcas torņa smaili. Tas veidots no metāla plāksnes siluētgriezumā – attēlots soļojošs gailis ar kuplu asti, noslēdzošā vertikālē krusts. Zemāk atrodas cilindrveida lodes uzmava, kas iestiprināta piramidālā pamatnes daļā uz baznīcas torņa jumta noslēguma smailes.

Arī **Klosteres baznīcas** vējrādis veidots luterāņu baznīcu torņu noslēgumiem raksturīgajā gaiļa formā, tas ir metāla plāksnes siluētgriezumus. (2.,3. att.) Vējrādim kompakts siluets, gailim ažūras astes veidojums, neliela galva ar seksti. Astē izgriezts uzstādīšanas gadskaitlis 1762. Vienā pusē gaiļa figūrai piestiprināta uzmava novietošanai uz ass stieņa. Gaiļa ķermenis nedaudz saliekts, un tajā redzamas šāviņa pēdas no Pirmā pasaules kara laika. Šobrīd vējrādis gailis novietots baznīcā, bet torni rotā 1982. gada izgatavota kopija. Vējrāžiem gaiļiem piemīt simboliska, vēsturiska un arī mākslinieciski amatnieciska nozīme, jo kalēja palīgam, kas gatavojās kļūt par meistaru, bieži vien pārbaudes darbs bija vējrāža izgatavošana.

Līga Skujāne

Attēli: L. Skujāne

1

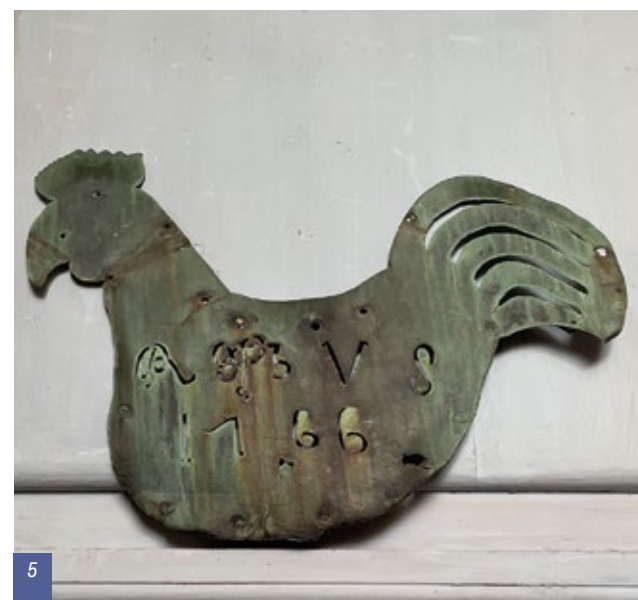
2

3

4

5

ZIVJU PĀRSTRĀDES CEHS UN ZVEJAS RĪKI

Dienvidkurzemes novads, Rucavas pagasts, Pape, "Dzintarvēji"

Uz smilšainas zemes strēles starp jūru un mitrājiem, kas veidojušies senas lagūnas vietā, atrodas Papes Ķoņu zvejnieku ciems. Pirmās rakstiskās ziņas par Papi attiecināmas jau uz 13. gadsimtu. Pirms simts gadiem, pirmās Latvijas Republikas laikā, Pape bija otra lielākā zvejnieku ciema Kurzemes rietumu piekrastē aiz Pāvilostas. 1930. gadā ciemā bija jau apmēram 100 sētu, 60 burulaivu, 4 motorlaivas, kā arī 10 mājās bija radio. Pa visām zvejnieku sētām kopā bija 100 baļļu ar mencu āķiem, 60 reņģu tīklu, zušu šņores un citi zvejas rīki.

Zivju pieņemšanas un pārstrādes punkts, kas atrodas ciema centrālajā daļā, pie Papes kanāla, tautā saukts par fišereju, būvēts 1936. gadā, un tas savas durvis vēra tā paša gada vasarā. Fišerejas atvēršana bija nozīmīgs pagrieziena punkts Papes ciema attīstībā. Tajā tika ierīkota sāļitava, noliktava un leduspagrabs. Zivju apstrādes iespēja nodrošināja, ka Papes zvejnieki varēja nogādāt zivis līdz Liepājai. Fišerejā noritēja arī korporatīvie pasākumi, piemēram, Ziemassvētku eglītes sarīkojumi zvejnieku bērniem. Ēkas centrālā iebrauktuve vērsta pret ceļu, pa kuru tika ievestas zivis un izvesta gatavā produkcija. Svaigas zivis ar laivām varēja pievest arī pa Papes kanālu līdz pašam pārstrādes ceļam. Ēkas austrumu sienā izbūvēta lūka, kas saglabājusies līdz mūsdienām. Caur to agrāk tika iekrauts sāls un, iespējams, arī zivis. Sāls noliktavā saglabājusies vanna ar trim nodalījumiem zivju sāļīšanai. Tāda pati vanna, tikai ar diviem nodalījumiem, atrodas arī centrālajā telpā. 1938. gada vasarā uzcēla mencu žāvētavu, dienvidu galā piebūvēja veikalu ar dzīvokli. Ēkas dzīvokļa daļā saglabājusies apkures krāsns un maizes krāsns. Ēkas rietumu pusē izbūvēja stiklotu koka verandu. Aktīvo saimniecību Papē pārtrauca Otrais pasaules karš, kolektivizācijas rezultātā ciema iedzīvotāji zaudēja savus īpašumus, zvejniecības un lauksaimniecības inventāru nacionalizēja. Tā kā Papes ciems atradās pierobežas zonā, zvejniekiem tika liegts braukt jūrā, kas noveda pie pakāpeniskas lokālās zvejniecības tradīciju iznīcības. Pēc 1972. gada Papi pakāpeniski pameta pamatiedzīvotāji, viņu vietā vēlāk ienāca vasaras māju īpašnieki, visbiežāk tie bija Lietuvas iedzīvotāji, līdz ar to zvejnieku dzimtas ar savām zvejas tradīcijām neatgriezeniski izzuda. Vēsturisko fišereju atjaunoja 2019. gadā, un šobrīd ēkā izveidota ekspozīcija "Zvejniecība Papes ciemā". Tajā apskatāmi tādi zvejniecības rīki kā zoķeris¹, ūdas², šķilsti³, ūdu grozs, zvejas tīkli, stikla boja⁴, stoderes⁵, murds, venteris, zvejnieka cepure, bikses un jaka, plezns, airu pāris un citi priekšmeti, kas sniedz ieskatu Papes ciema zvejniecības tradīcijās.

Līga Skujāne

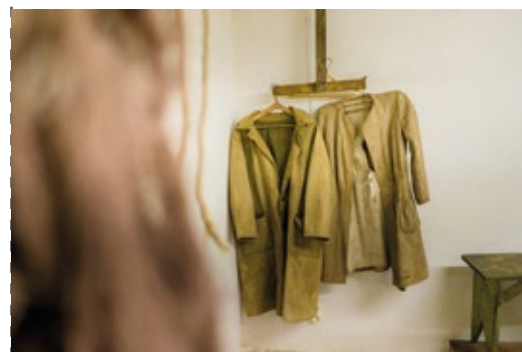
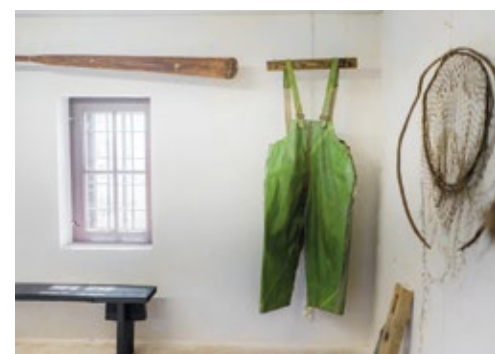
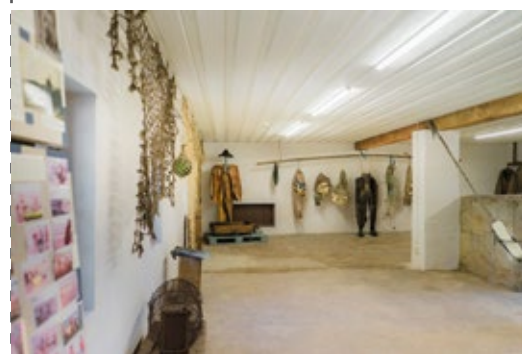
¹ Zoķeris – rīks, kuru izmantoja ūdu zvejā nogrimušu ūdu sameklēšanai un izcelšanai.

² Ūdas – makšķeres, kuras izmantoja zušu, mencu zvejai.

³ Šķilsti – ūdu koka turētājs (100 āķu).

⁴ Stikla boja – peldoša zīme zvejas tīklu iezīmēšanai jūrā.

⁵ Stoderes – uz ūdens noenkurota navigācijas zīme, kas norāda izliktus tīklus.

KULDĪGAS NOVADA MUZEJA ATVĒRTAIS KRĀJUMS

Kuldīga, Dzirnau iela 5

Kustamā mantojuma objektus lielākā skaitā visbiežāk varam aplūkot muzejos, privātkolekcijās un sakrālajā vidē. Kā nozīmīgas kultūras mantojuma aizsardzības institūcijas, kuru lielākais darba apjoms saistīts tieši ar kustamo kultūras mantojumu, izceļami publiskie muzeji. Tie, tāpat kā Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, nodrošina īpaši vērtīga kultūrvēsturiskā mantojuma objektu saglabāšanu un aizsardzību valsts līmenī. Lai gan viens un tas pats objekts vienlaikus nevar atrasties gan muzeja krājumā, gan arī valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, tomēr muzejos esošās vērtības nereti cieši saistītas ar kultūras pieminekļiem.

Kuldīgas novada muzeja atvērtais krājums ir pirmā un lielākā mūsdienīgi iekārtotā atvērta krājuma ekspozīcija Latvijā. Tajā apskatāmas vairākas ekspozīcijas, no kurām Eiropas kultūras mantojuma dienu ietvaros īpaši izceļamas divas.

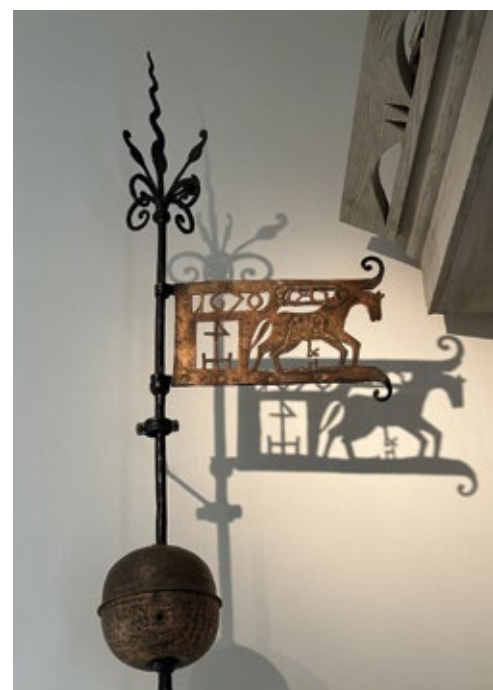
Atvērta krājuma ekspozīcijā "Priekšmetu stāsti par Kuldīgu" iespējams iepazīt Kuldīgas pilsētas būvvēsturi caur būvdetaļām un elementiem no pilsētvides, piemēram, durvju vērtņēm, vējrāžiem un gaismas ķermeņiem. Šo priekšmetu glabāšanas apstākļi ļauj veikt konservācijas vai restaurācijas darbus tikai tik, cik nepieciešams, lai saglabātu objektu tā pašreizējā novecošanās stadijā. Atšķirībā no muzeja vērtībām kultūras pieminekļi lielākoties turpina savu funkciju tiem paredzētajā vietā, tādēļ nepieciešams īstenot pasākumus, lai nodrošinātu to aizsardzību pret ārējās vides ietekmi, bet tikai tik lielā mērā, lai nemazinātos objekta vērtība. Starp šīm divām kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanas metodēm nepieciešams ievērot līdzsvaru, saglabājot apkārtējo vidi gana neskartu (tas, piemēram, ir ļāvis Kuldīgas vecpilsētai iekļūt prestižajā UNESCO Pasaules mantojuma sarakstā), bet vienlaikus arī atstājot nākamajām paaudzēm iespējami daudz informācijas burtiski neskartā veidā, ko savukārt var īstenot muzeji.

Otra nozīmīga ekspozīcija saistībā ar kustamo kultūras mantojumu ir "Arheoloģiskie priekšmeti – vēstures liecinieki". Arheoloģiskais mantojums ir unikāls, nav atjaunojams un tajā pašā laikā ir ļoti daudzveidīgs. Senlietas, kas atrastas arheoloģiskās senvietās, kā arī to aizsardzības zonās – zemē, virs zemes vai ūdenī – un ir datējamas līdz 17. gadsimtam (ieskaitot), pieder valstij un tiek glabātas publiskajos muzejos. Arī minētajā Kuldīgas novada muzeja atvērta krājuma ekspozīcijā var iepazīt Kuldīgas novada senāko vēsturi no pirmo cilvēku ienākšanas šajā teritorijā līdz jaunajiem laikiem.

Ir svarīgi saglabāt kustamo kultūras mantojumu arī detaļās. Kuldīgas novada muzeja atvērtais krājums dod iespēju apmeklētājiem iepazīt neekspozīcijas muzeja krājuma priekšmetus un izzināt vēsturi.

Krista Savina

Attēli: K. Savina

“TEHNIKAS CEĻŠ”

Saldus novads, Saldus, Lutriņu pagasts, Jaunlutriņu pagasts
Kuldīgas novads, Vārmes pagasts

Inovācija kustamā tehnikas mantojuma popularizēšanas iecere īstenota Saldus–Kuldīgas šosejas malā, kur publiskā ārtelpā izveidots “Tehnikas ceļš” ar senāk lietotām meliorācijas, lauksaimniecības un mežizstrādes tehnikas vienībām. Tehnikas novietojumam vidē ir ērta piekļūstamība, objekti pamanāmi arī no autoceļa, un eksponētajā informācijā ieskicētas ar reģiona attīstību saistītās tehnikas vēstures liecības.

Par “Tehnikas ceļa” sākotni var uzskatīt 1980. gadā kolhozā “Druvā” uzstādīto 19.–20. gadsimtu mijā Anglijā “Ruston, Proctor & Co” ražoto tvaika lokomobili kuļmašīnu darbināšanai – savulaik lokomobīļa gari stieptais signāls pāršalcis apkārtni dienā, kad labības laukos izgājuši “Druvas” kombaini. 1988. gadā šosejas malā pie “Namiķiem” eksponēts pēc ASV traktora “Caterpillar D7” parauga ražotais traktors “Staļinec 80” (izgatavots 1958.–1961. gadā) un kanālracējs “KM-1400M”, kas paredzēts kanālu rakšanai no lieliem akmeņiem un koku sakņu daļām atbrīvotās kūdras un minerālaugšņu teritorijās.

2020. gadā pēc Saldus novada pašvaldības iniciatīvas šosejas malā novietoti trīs jauni objekti: 1989. gadā Volgogradas traktoru rūpnīcā darbiem purvos izgatavotais kāpurķēžu traktors “DT 75B” ar 1987. gadā “Torfmaš” ražotu mehānisko kūdras savākšanas mašīnu “MTF-43”, kāpurķēžu trošu ekskavators “EO-3211E-1”, kas izgatavots 1990. gadā Taškentas ekskavatoru rūpnīcā “Tašeks” un paredzēts tranšeju, kanālu, grāvju, dīķu būvei un atjaunošanai, kā arī Latvijas teritorijā maz izplatītā 20. gadsimta sākumā Anglijā izgatavotā, ar 6–8 zirgu pajūgu pārvietojamā zālāju sēklu kuļmašīna “Ransomes, Sims & Jefferies”. 2021. gadā “Tehnikas ceļš” papildināts ar brāļu Klāsu (*Claas*) mašīnbūves rūpnīcas 1968. gada labības kombainu “Claas Matador Gigant” un Oņegas traktoru rūpnīcā 1991. gadā ražoto kāpurķēžu traktoru “TDT-55” mežizstrādei.

Ieceres turpinājums 2024. gadā vainagojās ar atjaunotās 20. gadsimta otrajā dekādē lietotās divzirgu vilkmes labības plaujmašīnas uzstādīšanu pie šosejas blakus novadā – Vārmes pagastā.

“Tehnikas ceļš” ir apliecinājums mērķtiecīgai kopdarbībai – ieceres realizācijā iesaistīto cilvēku, tehnikas īpašnieku, dāvinātāju, atjaunotāju devums akcentē katra objekta simbolisko vērtību vietējās sabiedrības dzīvē. Interese par industriālo mantojumu palīdz labāk izprast mūsu pagātni, novērtēt tehnoloģiju attīstību un to ietekmi nākamā paaudžu dzīvē. Tehnikas pieminekļi, kas atrodas ārpus muzejiem, ir vienmēr pieejami izglītojoši objekti, kas sniedz informāciju par tehnoloģiju attīstības vēsturi un industriālo mantojumu.

Jana Mikuļska

Attēli: J. Mikuļska

LASĀMPULTS

Saldus, Kuldīgas iela 2, Saldus Sv. Jāņa luterāņu baznīca

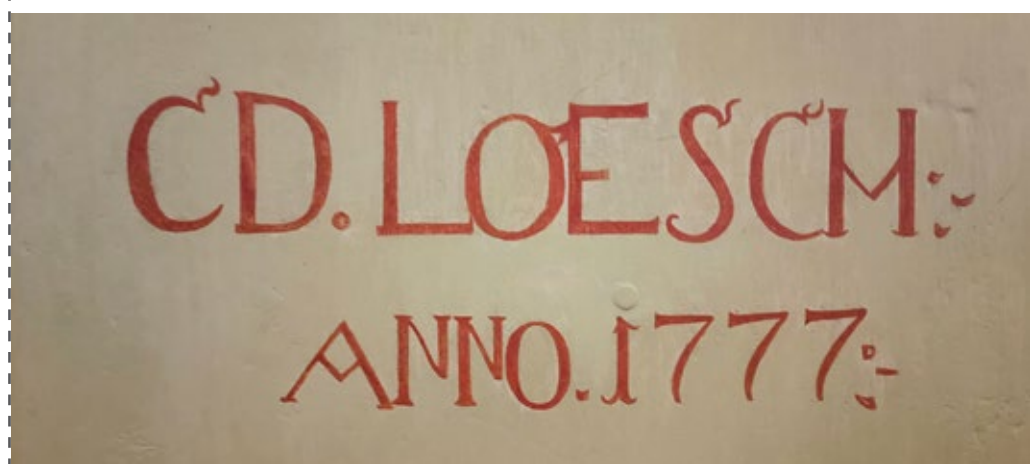
Saldus luterāņu baznīcai ir sena vēsture. Tā bieži vien saistās ar Jāņa Rozentāla vārdu. Šo asociāciju radījis viņa 1894. gadā gleznotais kanoniskais skats ar dievlūdzējiem pie baznīcas. Baznīcas pirmsākumi Saldū meklējami 15. gadsimtā. Gadsimtu ritējumā tapušas vairākas ēkas ar savam laikam raksturīgu aprīkojumu. Pašreizējā dievnama celtne saistāma ar Vilhelma Neimaņa projektu, kas realizēts 1898.–1899. gadā. Baznīcas pārbūve notikusi 1938. gadā, kad izveidota interjera apdare. Dievnams joprojām glabā priekšmetus no vairākām iepriekš pastāvējušām baznīcas iekārtām, kas laika gaitā zudušas vai daļēji pārvietotas uz muzeju. Pie senākajiem mākslas pieminekļiem pieder kancele, kas liecina par manierisma laikmetu, bet baroka laika meistarū veikumu šobrīd pārstāv baznīcas lasāmpulsts. Tā restaurēta 2007. gadā (Artis Čunka). Lasāmpulsts ir reģiona nozīmes mākslas piemineklis.

Šāds priekšmets, kas sastopams luterāņu dievnamos, parasti paredzēts izvēlētu Svēto Rakstu fragmentu lasīšanai. Tas mēdz būt gan tēlnieciski veidots, gan polihromi apdarināts. Saldus baznīcas pulsts veidols ir askētiski atturīgs, tā darināta no gludiem dēļiem, taisnstūra silueta korpusu novietojot uz divu pakāpienu dēļu pamatnes un noslēgumā pievienojot slīpu galdiņa plakni. Nezināms amatnieks korpusu dekorējis ar vienkāršu siluetgriezuma ornamentu, stilizētu augu stīgu līkloci. Taisnstūraino galdiņu balsta divas volūtas. Korpusa priekšējā fasādē ir divi četrstūraini polihromi dekorēti pildīņi, gadskaitlis 1777 un uzraksts, kas, iespējams, ir donatora vārds – CD. LOESCH.

Līdz mūsdienām priekšmets nonāca salīdzinoši labā stāvoklī. Bija nepieciešams noņemt netīrumu slāni un virsmas uzslāņojumus, atsedzot polihromiju. Vajadzēja demontēt arī vēlāk pievienotās neoriģinālās koka detaļas un likvidēt trapes skartās koka daļas. Darba gaitā koka zudumi protezēti, rekonstruēti kokgriezumi, atsegta polihromija. Priekšmets vizuāli pietuvināts savam sākotnējam risinājumam.

Saldus baznīcas lasāmpulsts ir nozīmīga liecība par kokamatniecības mantojumu Kurzēmē 18. gadsimta 2. pusē. Tā unikalitāti izceļ precīzais datējums, bet forma parāda stilu mākslas saskari ar vietējām amatniecības vides tradīcijām, lakoniski veidojot funkcionāli pamatotu un atturīgi dekorētu baznīcas iekārtas priekšmetu.

Rūta Kaminska

Attēli: J. Mikuljska

BURINIEKU MODEĻI KURZEMES BAZNĪCĀS

Liepāja, Rakstvežu iela 13, Sv. Jāzepa katoļu baznīca

Dienvidkurzemes novads, Sakas pagasts, Saka, Sakas luterāņu baznīca

Ventspils novads, Jūrkalnes pagasts, Jūrkalne, Jūrkalnes katoļu baznīca

Latvijas jūras piekrastē ir tikai dažas baznīcas, kuru interjerus grezno miniatūrs kuģa modelis, tādēļ tiem ir īpaša kultūrvēsturiskā vērtība. Kuģu modeļus novietoja sakrālajās vietās, visbiežāk baznīcās, bet arī rātsnamos un kuģniecības gīlzu ēkās. Šāda tradīcija pastāvēja visās Eiropas valstīs, kas saistītas ar jūrniecību. Vācijā šī tradīcija ir vismaz sešus gadsimtus sena, taču Baltijas jūras reģionā tādā izpausmē, kā to redz vēl mūsdienās, tā, visticamāk, radās 17. gadsimtā. Ap 19. gadsimta beigām kuģu modeļu novietošana baznīcās izbeidzās, taču liela daļa modeļu tur palikuši līdz šodienai.

Modeļi ir sagataves, pēc kurām vadījās īsto kuģu būvniecībā, proti, katram baznīcās novietotajam kuģa modelim ir pastāvējis precīzi analogs burukuģis. Lielākā daļa sākotnējo kuģu modeļu ir lieli trīsmastu burinieki, barokāli izrotāti, bieži ar vairākām lielgabalu rindām, kam zināmā mērā ir reprezentatīva loma. Vēlāk izvietoja arī mazāk greznus un bruņotus kuģus.

Modeļa funkcija visbiežāk tiek saistīta ar aizlūgumu par jūrnieku drošību jūrā vai, tieši pretēji, kā jūrnieku pateicība par izglābšanos no katastrofas jūrā. Daži pētnieki uzskata, ka kuģa modelis bija kā samaksa par konkrētu aizlūgumu baznīcā. Tā kā šī tradīcija aizsākusies vēl pirms reformācijas, kuģu modeļi izvietoti gan katoļu, gan protestantu baznīcās.

Liepājas Sv. Jāzepa katoļu baznīcā atrodas senākais zināmais Latvijas baznīcās esošais kuģu modelis. (1., 2., 3. att.) Tam ir trīs masti, un priekšpusē atrodas konstruktīvi sarežģīts bugšprits ar vienu rāju. Uz vertikālajiem mastiem ir pa četrām rājām. Starp katra masta zemākajām rājām atrodas marsi jeb platformas. Starp mastiem ir nosiets liels takelāžas apjoms, taču nav nevienas buras. Kuģim ir pacelts ahterklājs un zemāks virsklājs, kā arī iekšpusē izbūvēts galvenais klājs. Kuģa pakalgalā zem ahterklāja viena zem otras atrodas ar logiem izbūvētas divas kajītes. Uz visiem klājiem ir izvietoti lielgabali. Uz ahterklāja divi, uz virsklāja četri un uz galvenā klāja septiņi katrā borta pusē. Lielgabalu gali izbāzti pa atvērtām šaujamlūkām, kā arī kuģa aizmugurē, tieši virs ūdenslīmeņa, katrā kuģa stūres vārpstas pusē ir pa lielgabalam. Zem zemākās kajītes logiem kuģa pakalgalā modeli rotā uzraksts "DIE SONNE" (vāciski – saule). Saules motīvs parādās kuģa mākslinieciskajā barokālajā apdarē. Pēc tipoloģiskā vērtējuma modelis ir 18. gadsimta fregate, raksturīga tālaika Ziemeļeiropas kuģubūvei. Ņemot vērā, ka pirmā Liepājas Sv. Jāzepa mūra baznīca ir celta 18. gadsimta vidū, iespējams, modelis tapis ap baznīcas celšanas laiku un pēc celtnes pārbūves 19. gadsimtā saglabājis savu atrašanās vietu.

Kuģa modelim **Sakas luterāņu baznīcā** ir trīs masti un uz priekšvadņa – bugšprits. (4. att.) Uz fokmasta un bezānmasta ir pa piecām rājām, bet uz vidējā – grotmasta – sešas. Uz rājām nav

Attēli: R. Kaminska, M. Jēkabsons, B. Ekere

piestiprinātas rājburas. Enkurķēdes vienā galā ir pievienotas pie priekšvadņa un otrā pie bugšprita. Modelim ir trīs klāji, bet redzams tikai augšējais – vētras klājs. Pakalgalā tam atrodas deformēta pusapļa formas stūres vārpsta. Tas atbilst pilnkuģa tipam, jo visas buras ir takelētas, taču takelāžas daudzums priekšgalā liecina, ka kuģim ir arī klīverburas. Uz augšējā klāja pakalgalā atrodas kajīte, kuģa vidusdaļā novietotas divas glābšanas laivas. Neskaitot dažas nianšes, kuģis ļoti līdzīgs Jūrkalnes modelim un arī ir raksturīgs 19. gadsimta – 20. gadsimta sākuma tirdzniecības/kravas pārvadājumu kuģiem. Modelis ir iekārts auklās, kas piestiprinātas klāja iekšpusei kuģa vidusdaļā.

Jūrkalnes katoļu baznīcas kuģa modelis dažās versijās reprezentē leģendā minēto no avārijas izglābto kuģi. (5., 6. att.) Modelis gan izgatavots vēlāk par baznīcas celšanu, visticamāk, 19. gadsimta vidū, kad veikts baznīcas kapitālais remonts. Periodikā parādās dažādas versijas par to, kurš ir kuģa modeļa autors, tāpēc droši apstiprināt kādu no variantiem nevar. Iespējams, par godu leģendai par laimīgu izglābšanos kuģa avārijā netālu no Jūrkalnes krastiem, to 19. gadsimta beigās izgatavoja Feliksbērgas jūrskolas audzēkņi. Modelim ir trīs masti un uz priekšvadņa – bugšprits. Uz katra masta ir pa sešām rājām, uz kurām nav rājburu. Priekšgalā – divas ķēdes ar enkuriem. Kuģim trīs klāji – vētras, galvenais un otrais klājs, stūres vārpsta veidota liekta trijstūra formā. Uz kuģa pakalģala ir uzraksts "EBORV LIBAU". Uz klāja atrodas kajīte, gar bortiem izvietotas laternas – astoņas katrā pusē.

Kuģu modeļi baznīcās ir mākslinieciski augstvērtīgi lietišķi dekoratīvās mākslas paraugi, kas raksturo sava laika kultūras tradīcijas un amatniecības profesionālo līmeni, pārstāvēti reti saglabājušos mākslas amatniecības izstrādājumu grupu.

*Rūta Kaminska
Kaspars Markus Molls*

5

4

6

SVĒTĀ VAKARĒDIENA KAUSŠ TUKUMA BAZNĪCĀ

Tukuma novads, Tukums, Brīvības laukums 1, Tukuma luterāņu baznīca

Ir gandrīz neticami, ka mums ir šī brīnišķīgā iespēja redzēt nelielo relikviju, kas mūs sasniegusi no tāltāliem gadsimtiem. Pirmkārt, kausa (sudrabs, zeltīts) forma un dekors liecina par tā izgatavošanas laiku (15. gadsimts), kad kausi vēl nebija ieguvuši plaši pazīstamo sešlapu pamatnes un šķautņainā kāta formu. Nelielā piltuvveida kūpa balstās uz stabilas, zemas apaļas pamatnes, kas pāriet cilindriskā kātā ar plastiski dekorētu nodusu. Uz pamatnes virsmas aplī izvietotais uzraksts ar gotu burtiem veido ne tikai skaistu ornamentālu joslu, bet arī satur vēstījumu latīņu valodā: “Deus in nomine tuo hoc vas factum est quia” (“Dievs, Tavā vārdā šis trauks ir tapis, jo...”).* Burtu ritmu pārtrauc krucifikss ar ļoti ekspresīvi veidotu Kristus figūriņu. Virs nodusa kātu apņem otra burtu rinda, kurā ietverts slavinājums Jēzus mātei Marijai. Vienīgais īstais līdzinieks Latvijā tam ir Vakarēdiena kausis no Sv. Jāņa baznīcas Rīgā, kas tagad atrodas Rundāles pils muzejā un datēts ar 15. gadsimtu. Lieki teikt, ka ne meistars, ne izgatavošanas vieta nav identificējama. Atceramies, ka šim priekšmetam bija jāpārdzīvo trauksmainais reformācijas laiks ar tā aktivitātēm, kas Latvijā atstāja pavisam niecīgu daudzumu no baznīcām piederošajām mākslas vērtībām. Nav zināms, kam tieši piederēja šis kausis, bet līdz mūsdienām tas saglabāties Tukuma luterāņu baznīcā. Te nu arī otrs brīnums – neraugoties uz dažāda veida mantas uzskaitītājiem un inventarizētājiem jaunākos laikos, mazais dārgums nebija zināms. Liekas, ka tas vienkārši nedevas rokās, tas slēpās kādā lādē, lai atrastos īstajā laikā, īstajās rokās un pie īstajiem cilvēkiem, kuri rūpējas par to un cildina. Šis gadījums mums liek būt redzīgiem un uzmanīgiem – mēs nedrīkstam būt lielīgi un teikt, ka zinām visu.

Dace Čoldere

* No Artura Hansona kausa apraksta, ko laipni atvēlēja Tukuma evaņģēliski luteriskās draudzes mācītājs Mārcis Zeiferts.

Attēli: G. Kajons, I. Bula, I. Kaminska

SKULPTŪRAS “ĻAUNDARI”

Tukuma novads, Kandava, Baznīcās iela 7, Kandavas luterāņu baznīca

Sākotnēji “Ļaundari” bija daļa no polihromā koka daudzfigūru kompozīcijas ainā “Golgāta” (Kristus ciešanas Golgātas kalnā). Abas skulptūras – Labais ļaundaris un Ļaunais ļaundaris – ne tikai atspoguļo baroka tēlniecības izcilo meistarības līmeni Latvijā 17. gadsimta beigās – 18. gadsimta sākumā, bet arī sniedz skatītājiem dziļāku ieskatu cilvēces grēka un pestīšanas tēmas interpretācijā, padarot tās par spilgtu baroka laika mākslas epizodi Latvijas mākslas vēstures kopainā.

17. gadsimtā Golgātas aina ir bijusi viena no visbiežāk attēlotajām vizuālajā mākslā, savukārt ļaundaru atveidojums dekoratīvajā tēlniecībā izmantots samērā reti. Viduslaikos un renesansē ļaundaru tēli galvenokārt kalpoja, lai papildinātu vēstījumu, taču baroka laikā tie izvirzījās priekšplānā, sniedzot dziļāku emocionālo un simbolisko jēgu, kas ir būtiska Kristus ciešanu izpratnei. Golgāta nav tikai ciešanu un nāves simbols – tā ir arī cerības simbols, lai arī krustā sišana tika piespriesta par sevišķi smagiem nodarījumiem. Jēzus augšāmcelšanās no mirušajiem apliecina, ka nāve nav beigas, bet gan jaunā sākums.

Vēsturiski skulptūras saistāmas ar 17. gadsimta pēdējās dekādes Kandavas baznīcas iekārtu un altāra retablu (altāra dekoratīvā paaugstinājuma daļa). Kā liecina 1712. gada Kandavas baznīcas inventāra apraksts, retabla predellā (apakšējā daļā) bijusi aina “Svētais vakarēdiens”, bet retabla centrā – grupa “Krustā sistais”, blakus Marija un apustulis Jānis. Trešajā laukumā, virzoties augšup, – zeltīts lauru vainags uz uzrakstu centrā: “Heylig! Heylig, Heylig ist der Herr Zabaoth, alle Lande sind seiner Ehrer voll” (Jesaja, 6,3). Virs vainaga aina “Kristus Ģetzmanes dārzā”, un kompozīcijas noslēgumā zeltīts pelikāns. Retabls bijis papildināts ar citām apzeltītām figūrām un alegorijām.

Ļaundari atveidoti kā jauni puskaili vīrieši, ģērbti gaišā gurnautā, figūras izliektas dinamiski, miesiskie ķermeņi atveidoti anatomiski precīzi un pārliecinoši. Izcili modelēts kokgriezums, pievēršot uzmanību smalkākajām niansēm. Galvas smagas, bet atslābušas un noliekušās uz sāniem, acis aizvērtas. Vienas figūras seja izstaro mieru, ko lasām kā norādi uz iekšēju atvieglojumu, bet ķermenis vēl pretojas mokām un neizbēgamībai. Savukārt otram figūrai ir saspringta izteiksme un ķermeņa valoda, kas atspoguļo ciešanas un pretestību.

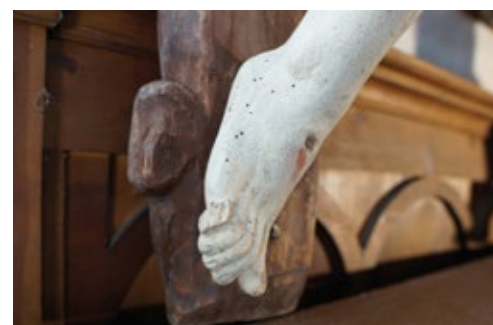
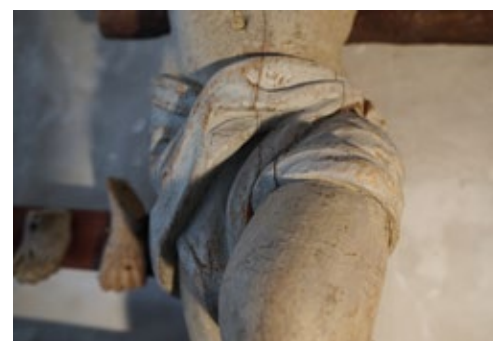
Skulptūru autors vēl arvien nav zināms, tomēr pastāv vairākas hipotēzes. Viena no tām ir par tirolešu meistarū, tomēr jaunākajos pētījumos uzzinām, ka 1690. gadā Kandavā divas nedēļas uzturējies kāds tēlnieks no Rīgas, lai uzstādītu altāri un citus interjera elementus. Tomēr līdz šim nav atrasti ticami pierādījumi, kas ļautu precīzi noteikt meistara identitāti, un līdzīgu piemēru trūkums apgrūtina izpēti.

Māra Lāss

Izmantotā literatūra:

Grosmane E. Kurzemes baroka tēlniecība: 1660–1740. – Rīga: Jumava, 2002.

Attēli: B. Ekere,

JŪRAS IZSKALOTĀIS ZEMŪDENS MANTOJUMS KOLKĀ

Talsu novads, Kolkas pagasts, Kolka, "Pastnieki", Lībiešu saietā nams

Kolkasrags ir viens no bīstamākajiem sēkļiem Baltijas jūrā. Tur satiekas Baltijas jūras un Rīgas līča straumes, kas pārnēsā smiltis un nemitīgi maina gultnes dziļumu. Gadsimtu gaitā tur gājuši bojā simtiem kuģu. Par šīm avārijām mūsdienās liecina Kolkas pludmalē un dziļāk jūrā atrodami kuģu vraki. To starpā arī pirmais valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā iekļautais kuģa vraks – Kolkas vraks I. Liela daļa no šīm liecībām tiek izskalota krastā, veidojot unikālu kustamā mantojuma kategoriju.

Kopš 2013. gada kolcenieku izveidotā biedrība "Domesnes" veic no jūras izskaloto zemūdens mantojuma daļu uzglabāšanu, izpēti un eksponēšanu. Par biedrības mājvietu ir kļuvis Kolkas Lībiešu saietā nams. "Domesnes" kolekciju veido stūres detaļas, apšuvuma dēļi, kuģa kravas daļas, arī kāda 20. gadsimta karakuģa šāviņa čaula un ādas zābaks. Krājums būtiski papildinājās 2017. gadā, kad no jūras izskaloja 2–4 metrus garas koka burinieka brangas. Gadījumos, kad krastā izmestās detaļas nav iespējams pienācīgi uzglabāt to lielā apjoma dēļ, tās tiek apraktas zemē, tā nodrošinot koka daļu saglabāšanos nākotnei, kad ar atbilstošu finansējumu un prasmēm būs iespējams restaurēt un eksponēt kuģu detaļas.

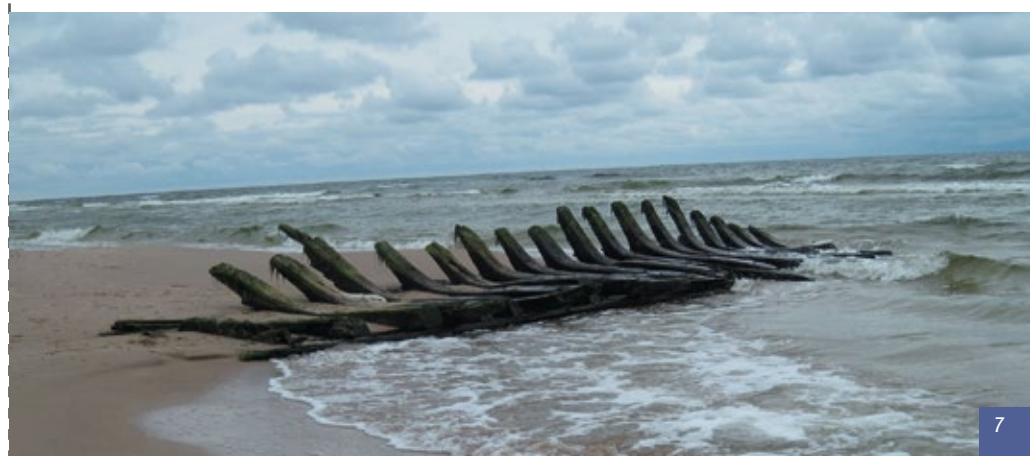
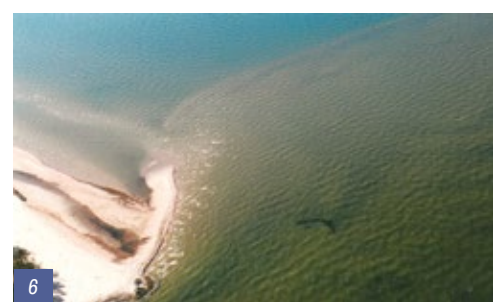
Zemūdens mantojumu Kolkasrags apkārtnē veido liecības par kuģniecību no aizvēstures līdz mūsdienām. Ievērojamākā katastrofa notika 1625. gadā, kad 10 no 16 zviedru kara flotes kuģiem, kas bija devušies ceļā no Rīgas uz Stokholmu, vētras laikā avarēja pie Kolkas. Izpratne par to, ka no jūras izskalotās kuģu vraku daļas ir kultūrvēsturiskas vērtības, ir salīdzinoši nesena. Vēsturiski avārijā nonākušus kuģus un to kravu vietējās apkārtnes iedzīvotāji vai nu izlaupīja, vai arī īpašnieks, uz kura zemes kuģis avarējis, pieprasīja no avārijā nonākušajiem izpirkuma maksu par visu izglābto mantu. 1874. gadā uz mākslīgas salas jūrā tika uzcelta Kolkas bāka, kas uzlaboja kuģošanas drošību. Tomēr arī pēc tam avārijas turpinājās, lai gan krietni retāk.

Zemūdens mantojums ir pakļauts jūras dinamiskās vides iedarbībai – agrāk vai vēlāk tā spēj izkustināt ne tikai nelielus dēļus, bet pat izsviest no dzelmes veselus kuģu vrakus. Šīs detaļas ir svarīgi saglabāt, lai nosargātu mantojumu, kā arī lai koptu Kolkas un citu piekrastes ciemu vēsturisko identitāti kā vietām, kas nepārtraukti bijušas saistītas ar jūru.

Kaspars Markus Molls

Attēli:

1. Brangas. K.M. Molla foto.
2. Izstādes fragments. D. Marinskas foto.
3. Klinkers. K.M. Molla foto.
4. Detaļas. K.M. Molla foto.
5. Kolkas lībiešu saietā nams. A. Pinkena foto.
6. Kolkas rags un vecā bāka. J. Urtāna foto.
7. Vrakas pludmalē. D. Marinskas foto.

MELDZERES DOBUMAKMENS

Saldus novads, Nīgrandes pagasts, pie Meldzeres

Meldzeres dobumakmens atrodas Lētižas upes labās pusēs sāngravas augšpusē, tomēr tā nav akmens sākotnējā vieta, jo gravā tas iegrušts, kad padomju laikos meliorēti apkārtējie tīrumi. Iespējams, tas arī paglābis akmeni no aprakšanas, iznīcināšanas un aizmirstības. Akmens apzināts 1984. gadā. Tas ir rupji apskaldīts granīta blukis, kura virspuse pielīdzināta un tajā izveidots cilindrveida dobums (caurmērs 52–55 cm, dziļums 8–13 cm). Dabuma dibenā iekalta aploce, kuras caurmērs 25–30 cm. Arī pats akmens, kas iegrimis zemē, ir cilindrveida, tā augstums virs zemes 0,5 m. Akmens cilindrveida forma iegūta, nokaļot akmens malas ar garām vertikālām rievām. Akmens apakšdaļa nav apstrādāta, domājams, tāpēc, lai tas stabilāk stāvētu. Daļa no akmens virspuses ir nolūzusi vai nosista, kas varētu būt saistīts ar akmens stumšanu un ieviešanu gravā. Šis akmens fragments atrodas turpat tuvumā, reizumis tas tiek ielikts tā kādreizējā vietā. Jādomā, ka sākotnējā akmens atrašanās vieta bijusi turpat netālu, tomēr tas mūsdienās nav vairs nosakāms.

Šāda veida akmeņi tiek uzlūkoti par pieminekļiem, kas saistīti ar seno sakralitāti. Spriežot pēc līdzīgiem arheoloģiski pētītiem pieminekļiem Lietuvā, arī Meldzeres dobumakmens izgatavošanas un izmantošanas laiks sakrālās darbības varētu būt datējams ar 15.–18. gadsimtu. Šādu akmeņu tuvumā Lietuvā atklātas upurbedres ar ziedojumu paliekām. Meldzeres dobumakmens sakrālo nozīmi pastiprina kādreiz pierakstītie nostāsti, ka senatnē uz rietumiem no akmens, tagadējos meliorētajos tīrumos, auguši svētozoli.

Agrāk tika uzskatīts, ka cilindrveida dobumakmeņi raksturīgi Kurzemei, savukārt tagad šis uzskats pārskatāms, jo šāda veida akmeņi, daži pat ļoti raksturīgi un līdzīgi Meldzeres dobumakmenim, atklāti arī citos Latvijas novados (piemēram, Liepupes Tūjasmuižas akmens, Viļķenes akmens, Mākoņkalna Zeļenopoles akmens un citi).

Juris Urtāns

Attēli: J. Mikuljska

LITURĢISKIE TĒRPI

Liepāja, Rakstvežu iela 13, Sv. Jāzepa katoļu baznīca
Kuldīgas novads, Alsunga, Skolas iela 3A, Alsungas katoļu baznīca
Dienvidkurzemes novads, Aizpute, Kuldīgas iela 2, Aizputes vecā katoļu baznīca

Jau no baznīcas pirmsākumiem garīdznieki valkāja īpašus atšķirīgus tērpus. Liturģiskos tērpus raksturo grezni audumi, zīmējumi, dažādas ļoti smalkas izšūšanas tehnikas ar zelta, sudraba, zīda diegiem, papildinot arī ar metāla fliteriem un pērlītēm. Tērpi darināti no samta, zīda vai brokāta auduma. Audumi nākuši no Eiropas vai Austrumeiropas manufaktūrām un liecina par tālaika posmu, estētiku un kultūru, jo tērps, audums un rotājums ir ļoti daiļrunīgs un attēlo konkrētā laika modi.

Latvijā tērpus darinājušas klostera māsas un vietējās rokdarbnieces, iepērkot audumus Eiropā, liekot tos kopā un izšujot. Liturģisko tērpu krāsām ir sava nozīme. Zaļās krāsas tērpi tiek izmantoti parastajā liturģiskajā laikā, kad nav svētku vai īpašu notikumu. Sarkanā ir asins krāsa, ko velk baznīcas mocekļu svētkos, jo viņi ir izlēvuši asinis par ticību, un tā ir arī uguns simbols, jo Vasarsvētkos Svētais Gars nolaidās uguns mēļu veidā. Baltā krāsa tiek izmantota lielajos svētkos – Lieldienās un Ziemassvētkos, kā arī baznīcas svēto svētkos. Savukārt violeto krāsu saista ar Adventes un gavēņa laiku pirms Lieldienām, kā arī sēru gadījumiem. Zelta tērpus var izmantot visos lielajos svētkos un notikumos, jo tas sevī apvieno visas krāsas. Zemākās pakāpes garīdznieki – diakoni – valkā dalmātikas, t. i., tunikas ar platām piedurknēm. Augstākās pakāpes garīdznieki – priesteri un bīskapi – ornātus. Ornāta nosaukums radies no latīņu vārda ornate – rotāt, rotājums. Ornāta siluets atgādina vijoles korpusa formu ar platāku aizmugures daļu, šaurāku priekšdaļu un ar noapaļotu lejas malu. Liturģiskā tērpa komplekts sastāv no ornāta, stolas, manipula, veluma, bursas un pallas, kas arī tiek darināti no ornāta auduma. Stola ir garīdznieka liturģiskā tērpa detaļa, gara, šaura auduma lente ar izšuvumiem, kuru parasti nēsā zem ornāta, uz tā vai atsevišķi. Stola ir ordinācijas sakramenta īpašs un redzams simbols, kas apzīmē Kristus jūgu. Stola priesterim un diakonam atšķiras, jo priesteris liek stolu ap kaklu, nesasieta kā šalli, bet diakonam stola ir pār plecu – no kreisā pleca uz labo sānu. Atkarībā no liturģiskā laika vai kalpojuma veida atšķiras stolas krāsas. Velums ir grezni rotāts kvadrāta formas audums, ar kuru aplāj biķeri pirms mises, tas ir dažādās krāsās atkarībā no liturģiskā laika. Bursa – stingra auduma kvadrātveida somiņa, kurā priesteris, diakons vai cita pilnvarota persona nes Vissvētāko sakramentu slimniekiem. Palla – iecietināts, parasti kvadrātveida auduma gabals, ko misē uzklāj uz biķera, pasargājot vīnu no netīrumu iekļūšanas tajā. Visu triju pakāpju garīdznieki valkā lielus apmetņus – pluvīāles, kas veidotas pusaploces piegriezumā ar mugurpusē uzšūtu kapuces stilizāciju.

Baznīcās eksponētie 18.–20. gadsimta liturģiskie tērpi ir Eiropas kultūras mantojums, kurā var redzēt Eiropas kopīgās tendences un Latvijai raksturīgās iezīmes.

Andris Vasilevskis
Elīna Orna

Attēli: E. Orna, A. Vasilevskis, K. Savina

LIEPĀJAS SV. ANNAS LUTERĀŅU BAZNĪCAS MĀCĪTĀJU PORTRETI

Liepāja, Kuršu laukums 5/6

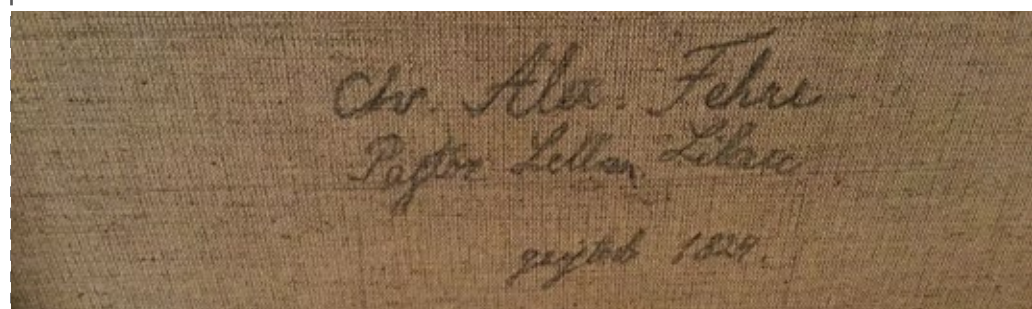
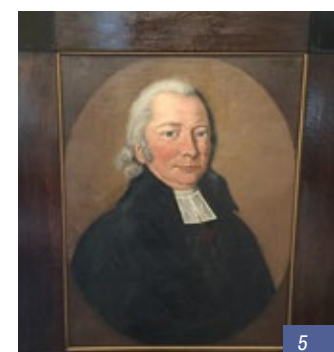
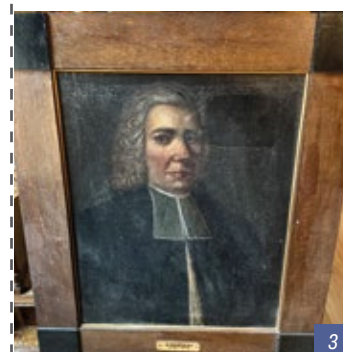
Sv. Annas draudzes dievnama vēsture aizsniedzas līdz 1508. gadam, kad tas minēts pirmo reizi. Šajā vietā baznīca atrodas kopš 1587. gada, taču savu tagadējo neogotisko veidolu ieguvusi tikai 19. gadsimta otrajā pusē pēc arhitekta Paula Maksa Berči projektētajām pārbūvēm (1872, 1892). Gadsimtu gaitā vācu un latviešu draudzēs kalpojuši daudzi mācītāji un adjunkti. Par dažiem no viņiem ziņas saglabājušās ne tikai dokumentos, bet arī 18.–20. gadsimta vidus gleznotāju darbos.

Mācītāju portretu galeriju veido septiņas eļļas gleznas uz audekla. Mācītāji gleznoti amata tērpos (melns talārs, balta apkaklīte ar divām vertikālām lentēm), attēlojot personas līdz vidum vai līdz pleciem uz neitrāla fona. Senākie portreti ievietoti vienādos rāmjos (19. gadsimts), jaunāko gleznu rāmji tiem pieskaņoti. Lielākā daļa gleznu ir anonīmu mākslinieku darbi.

Joahima Baumaņa (kalpojis 1741–1745) portretu (3. att.) gleznojis amatnieciskas prasmes meistars, vispārināti tverot personas raksturīgos vaibstus. Cits rokkraksts piemīt Jakoba Gotlība Adolfi (kalpojis 1745–1755) (1. att.) un Johana Andreasa Grunta (kalpojis 1756–1800) (4. att.) gleznotājam, kurš sīkāk pakavējies pie detaļām, tēla raksturojumu papildinot ar detaļu – grāmatu mācītāja rokās. Laikmeta tradīcijas izteiksmīgi raksturo garīdznieku apjomīgās parūkas. Bīdermeijera noskaņas nolasāmas Kristiana Alekša Fēres (kalpojis 1789–1802) portretā, kas iegleznots ovālā (5. att.). Savukārt romantisma laiku pārstāv Gustava (?) Rozenberga gleznotais Heinriha Kristiana Teodora Ludviga (kalpojis 1823–1830) portrets (2. att.). Cita stilistika parādās 20. gadsimta gleznotāju darbos, kas pieder reālisma strāvojumam. Lai arī Eduards Heinrihs Kristians Rotermonds bijis mācītājs un prāvests draudzē 19. gadsimtā (1831–1881), viņa portrets (6. att.) darināts pēc fotogrāfijas krietni vēlāk – 19.–20. gadsimta mijā. Tā autors ir Žanno Šēnbergs (1870–1946). Askētiskajā tēlojumā īpaši izcelts apbalvojums – Mācītāju zelta krusts, tā īpašnieks pazīstams arī kā Annas draudzes hronikas autors. Savukārt Visvaldi Sanderu (kalpojis 1910, 1912–1939) (7. att.), kurš zināms arī kā sabiedriska darbinieks, gleznojis vācbaltu mākslinieks Freds fon Lībtovs (1908–1979). Pēc Otrā pasaules kara gan mācītājs, gan gleznotājs mājvietu atraduši Vācijā.

Liepājas mācītāju portretu kopa ir retums Latvijas luterāņu baznīcu mākslas mantojuma kontekstā, tie aptver plašu māksliniecisko tradīciju laikmetu un liecina par vietējo glezniecības pasūtījumu un meistaruru prasmēm.

Rūta Kaminska

Attēli: K. Savina, L. Skujāne, L. Akermane, A. Bistere

MĀJU ĀRDURVIS VENTSPILS MUZEJĀ UN PILSĒTĀ

Ventspils, Jāņa iela 17, Ventspils muzejs

Ventspils, Lielā iela 16

Ventspils, Tīrgus iela 11

Ārdurvis lielākoties tiek klasificētas kā nekustami objekti, kā viens veselums ar ēku, kurā tās ir iebūvētas. Vēsturiskās ārdurvis, pakļautas laika un laikapstākļu ietekmei, īpašnieku priekšstatiem par to lietderību un estētiku, ir viens no apdraudētākajiem elementiem ēkā. Diemžēl nereti rodas situācijas, kad to saglabāšana nekustamā īpašuma sastāvā nav vairs iespējama, tāpēc, lai netiktu zaudēta nozīmīga mūsu kultūras mantojuma daļa, ir svarīgi tām rast jaunu izmantojumu vai palīdzēt nonākt muzeju krātuvēs.

Ventspils muzeja krājuma pamatfondā glabājas 20. gadsimta otrajā pusē demontētu vēsturisko pilsētas ēku būvgaldniecības izstrādājumi, tostarp arī četru nojaukto Vecpilsētas ēku ārdurvis, divu pārbūvētu ēku autentiskās ārdurvis un vienas durvis no 20. gadsimta sākumā veiktiem arheoloģiskajiem izrakumiem. Lai arī skaitliski neliels, Ventspils muzeja vākums ir nozīmīgs solis pilsētas būvniecības tradīciju un autentisko vērtību saglabāšanā, kas var kalpot par izpētes avotu ēku restaurācijai. Tā Ventspils muzeja krājumā nonākušās ārdurvis no avārijas stāvoklī esošas dzīvojamās mājas Lielajā ielā 16, Ventspilī, 1996. gadā noderēja par paraugu durvju kopijas izgatavošanā, kas pēc nekustamā īpašuma jaunā īpašnieka 2023. gadā veiktajiem ēkas atjaunošanas darbiem savu mūžu ēkā turpina vēl joprojām.

Otrs piemērs sekmīgai Ventspils ārdurvju "kustībai" ir 20. gadsimta 90. gadu beigās nojauktās ēkas Baznīcas ielā 8, Ventspilī, ārdurvju liktenis. Šīs mākslinieciski augstvērtīgās durvis saglabāja ēkas pēdējais īpašnieks, kam pašam nebija pa spēkam atjaunot avārijas stāvoklī nonākušo namu, taču ārdurvis tika izglābtas un restaurētas, un tagad tās pilda galvenās ieejas funkciju jau citam īpašniekam piederošā valsts nozīmes arhitektūras pieminekļī – ēkā Tīrgus ielā 11. Tā nekustamais valsts nozīmes mākslas pieminekļis – durvju komplekts Baznīcas ielā 8 – savus desmit gadus pabijis kustama objekta statusā, sekmīgi nonāca jaunā adresē Tīrgus ielā 11, kur atkal tapa par nekustamu mākslas pieminekli.

Ventspils pilsētas vēsturiskajā apbūvē – Vecpilsētas, Ostgala, Jaunpilsētas, Vasarnīcu rajona, Pārventas, Krievlauku un Gāliņciema vēsturiskajās ēkās – ir saglabājušās vēl teju divi simti dažādu periodu galdnieku darinātu autentisku ārdurvju, no kurām tikai astoņas atrodas valsts aizsardzībā: piecas ir valsts nozīmes, divas reģionālās, bet vienas vietējās nozīmes mākslas pieminekļi. Apzinoties, ka ne visas esošajās mājās vēsturiskās ārdurvis tiks saglabātas, lai paglābtu no iznīcības vismaz augstvērtīgākās no tām, ir svarīgi novērtēt trauslo robežu, kad nekustamais objekts var kļūt par kustamu, lai spētu dot tam otru dzīvi.

Inga Apmane,

Ventspils pilsētas galvenās arhitektes vietniece vēsturiskās pilsētvides jautājumos

Attēli:

1. Dzīvojamās ēkas Lielā ielā 16 ārdurvis Ventspils muzejā, foto I. Apmane
2. Pēc vēsturisko ārdurvju parauga darinātās ārdurvis zobārstniecības klīnikas "Zinta" ēkā Lielā ielā 16
3. Ēka Tīrgus ielā 11 ar nojauktās dzīvojamās ēkas Baznīcas ielā 8 ārdurvīm
4. Dzīvojamās ēkas Baznīcas ielā 8 ārdurvis, 1980. gadu beigas, Arhīva foto
5. Dzīvojamās ēkas Baznīcas ielā 8 ārdurvis ēkā Tīrgus ielā 11

1

2

3

4

5

FON BĒRU DZIMTAS KUSTAMAIS MANTOJUMS POPES MUIŽĀ

Ventspils novads, Popes pagasts, Pope

Popes muižas kungu mājas interjera fotogrāfijās, kas uzņemtas 20. gadsimta sākumā, fiksēts pirmā stāva telpu iekārtojums ar bagātīgu mākslas darbu un mēbeļu kolekciju. Ēdamzāles interjera fotogrāfijā (2. att.) redzams historisma stila bufetes skapis, galds un krēsli, kuri 1920. gadā, muižas īpašuma dalīšanas laikā, nonākuši izsolē un pārdoti. Pirms 45 gadiem šīs mēbeles Skrundas pusē kādā šķūnītī atrada arhitekts Pēteris Blūms, kurš tās iegādājās un pārveda uz savām mājām Rīgā. Mēbelēm ir nozīmīga loma Blūma kunga ģimenē, taču, kā arhitekts atzīst, tik varenai mēbelei, kāds ir šis Popes muižas bufetes skapis (1. att.), īsti piemērotas vietas viņa mājā nav. Tāpēc Blūma kungs šo vēsturisko Popes muižas ēdamzāles bufeti atdevis tās vēsturiskajai vietai – Popes muižas kungu mājai. Savukārt divus krēslus (4. att.) viņš savulaik bija nodevis Ēdoles pils atjaunotājiem. Pēc Ēdoles pils privatizācijas krēsli nonāca Ēdoles baznīcā, kur tie vairāk nekā desmit gadus stāvēja ērgļu luktā, līdz ar Ēdoles baznīcas draudzes priekšnieces gādību tie atgriezās Popes muižā.

Mēbeles šo simts gadu laikā bija stipri cietušas no dažādiem nelabvēlīgiem apstākļiem. Bufetes augšpuses nodalījumos pat turētas vistas, bet apakšējā daļa izmantota kā dārzeņu apcirkņi. Vēsturiskajām mēbelēm veica vērīgu restaurāciju, ko uzticēja restauratoram Aigaram Pileniekam.

Fotogrāfijā (3. att.) redzams, ka mēbeles bijušas rotātas ar kokgriezumā atveidotu fon Bēru dzimtas heraldiku. Bufetes skapim šis kokgriezumā nebija saglabājies, tādēļ izgatavots no jauna pēc fotogrāfijā saskatāmā parauga. Bet vienam krēslam tas vēl daļēji bija saglabājies, kas ļāva izveidot precīzu kopiju arī otra krēsla kokgriezumam. Krēslu atjaunotās daļas apzināti darinātas netonētas, lai būtu uzskatāmi redzama atšķirība starp atjaunoto un oriģinālo.

Līdzīgu ceļojuma stāstu piedzīvojusi arī Popes muižas parka dekoratīvā vāze (5. att.), kāda reiz bijusi visos fon Bēru dzimtai piederošajos īpašumos Kurzemē – Popē, Ēdolē, Zlēkās un Ugālē. Akmens masas vāzi veido piecas daļas, un tās augšdaļā atveidots fon Bēru dzimtas ģerbonis. Vāzes oriģinālās daļas atrada Popē pie kungu mājas, rokot kanalizāciju, bet parkā zem grunts uzauguma bija saglabājusies vāzes postamenta daļa. Trūkstošās daļas tika sakomplektētas no Ēdoles pils dīķī atrastajiem fragmentiem. Oriģinālās detaļas apkopotas, no tām izgatavota kopija, kas uzstādīta Popes muižas apbūves pagalmā. Arī Ēdoles pilī vēl ir saglabājušās divas vāzes ar daļēju komplektāciju. Lai arī dekoratīvā parka vāze ir pietiekami smaga un apjomīga, tomēr tās bieži pārvietotas, par ko liecina 20. gadsimta sākuma fotoattēli.

*Roberts Grinbergs,
Latvijas Pīļu un muižu asociācijas prezidents*

Attēli: Biedrība "Popes muiža"

1

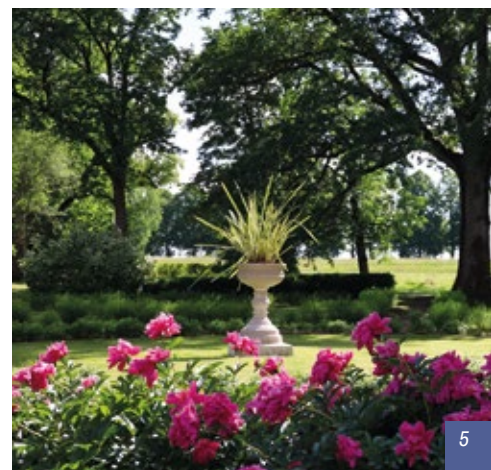
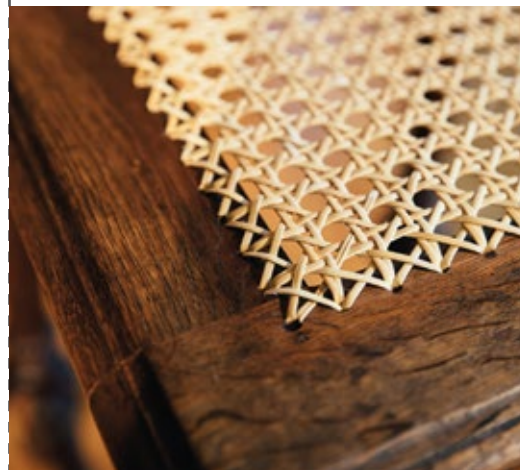
2

3

4

5

ZEM

GA

LE

UN

SĒ

LI

JA

GLEZNA “KRISTUS PIE KRUSTA AR GODINĀTĀJIEM”

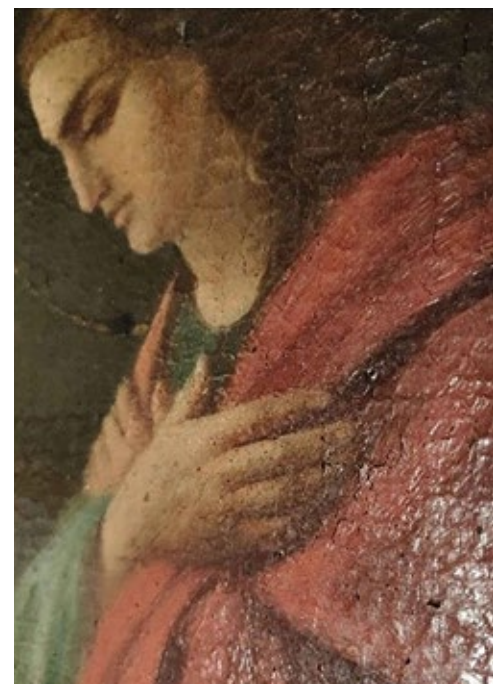
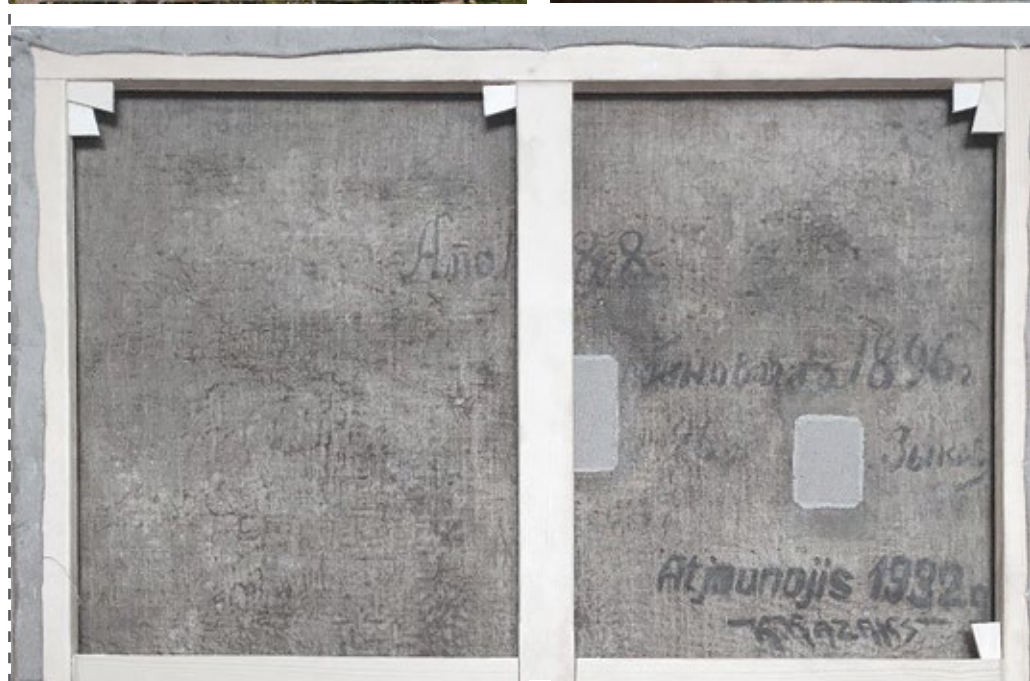
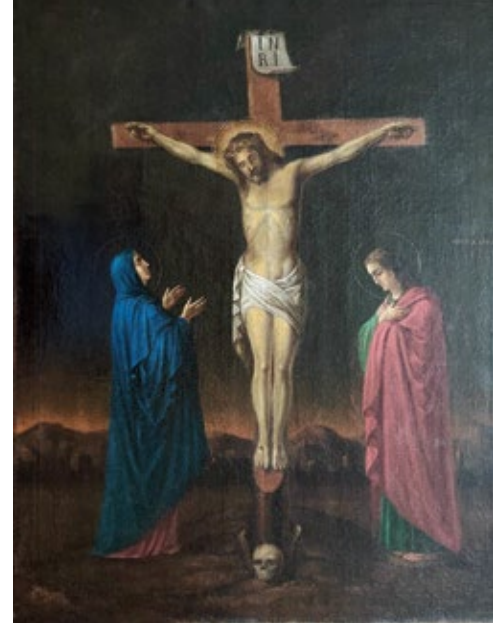
*Jēkabpils, Brīvības iela 200/202, Jēkabpils Sv. Nikolaja pareizticīgo baznīca
Sv. Gara pareizticīgo klosterī*

Sv. Nikolaja pareizticīgo baznīca šobrīd ir Sv. Gara vīriešu klostera ēku kompleksa sastāvdaļa. Klostera apbūve veidojusies pakāpeniski, un Sv. Nikolaja baznīca ir vecākā celtne tā teritorijā. Ēkas un tās iekārtas likteni ietekmējuši gan vēsturiski notikumi, gan dažādi negadījumi. Baznīca celta 1774. gadā bijušā koka dievnama vietā, kurš te pastāvējis jau 1660. gadā. 1670.–1675. gadā tai blakus uzcelta Sv. Gara klostera koka baznīca, kurai Sv. Nikolaja dievnams kalpojis kā ziemas baznīca. 1881. gadā ēku sapostījis ugunsgrēks, tā cietusi arī abu pasaules karu laikā. Pēc Otrā pasaules kara baznīca atsavināta, tajā izvietotas dažādas iestādes (Jēkabpils rajona dezinfekcijas nodaļa, izstāžu zāle, avīzes redakcija). 20. gadsimta 90. gadu sākumā baznīcas ēka atgriezās draudzes rīcībā. 1996. gadā ēku kompleksā atklāja pareizticīgo vīriešu klosteri.

Savdabīga liecība par baznīcas vēsturi ir saglabājusies svētglezna, kura pasūtīta saistībā ar mūra baznīcas celtniecību 1774. gadā un uzgleznota 1788. gadā, par ko liecina uzraksts tās aizmugurē. Pēc Sv. Nikolaja baznīcas slēgšanas tā glabāta Sv. Gara baznīcā. Glezna atjaunota 1896. un 1932. gadā (Zikovs un K. Kazaks) un restaurēta 2020.–2021. gadā (Mārtiņš Simsons). Sakrālajā glezniecībā populārais sižets gleznots uz audekla, tā autors nav zināms. Nostāsti vēsta, ka glezna pasūtīta vai nu kādam vietējam, vai kādam Jelgavas meistaram. Gleznājums pievērš uzmanību ar to, ka te saskatāmas atsaucis gan uz ikonu glezniecības tradīciju, gan rietumniecisko glezniecības manieri. Glezna attēlo pie krusta mirušo Kristu, kam blakus stāv Dievmāte un apustulis Jānis. Kompozīcija veidota uz neitrālu debesu fona, iezīmējot zemu horizonta līniju ar kalnu siluetu. Tā sauktā četrnaglu tipa Krustā sistā atveidojums ir reālistisks un amatnieciski traktēts. Dekoratīvi nosacītāki ir abu krusta pakājē stāvošo figūru atveidi, ko izceļ apģērba ornamentālais drapējums un lokālo krāsu košums, atgādinot par ikonu glezniecības tradīcijām, tāpat kā nimbu atveidojums ar uzrakstiem.

Sv. Nikolaja baznīcas svētglezna ir nozīmīgs paraugs sakrālās mākslas tradīciju modifikācijām pareizticīgo glezniecības mantojuma kontekstā. Tā brīnumainā kārtā saglabājusies, neraugoties uz sarežģīto vēsturisko likteni, lai liecinātu par ticības un noteiktas konfesijas lomu pilsētas veidošanās vēsturē.

Rūta Kaminska

Attēli: A. Artmanis

KUSTAMO MĀKSLAS PRIEKŠMETU KOLEKCIJA SKAISTKALNES KATOĻU BAZNĪCĀ

Bauskas novads, Skaistkalnes pagasts, Skaistkalne

Skaistkalnes Vissvētākās Jaunavas Marijas Debesīs Uzņemšanas Romas katoļu baznīca ir ne tikai viena no nozīmīgākajām katoļu svētvietām Latvijā, bet arī izcils baroka arhitektūras un mākslas piemineklis. 1658. gadā sāka celt pirmo – koka – baznīcas ēku. Tā saistīta ar jezuītu ordeni, kurš te darbojies kopš 1660. gada. 1692. gadā pabeigta tagadējās mūra baznīcas būve.

Līdzās augstvērtīgajai baroka laikmeta baznīcas kokgriezuma iekārtai (altāris, kancele, ērģeļu prospekts) dievnāmā gadsimtu ritējumā veidojusies arī dažādu mākslas priekšmetu kolekcija. Par baroka laiku liecina gan greznie baznīcēnu soli (17. gadsimta beigas), gan skulptūras – “Madonna ar bērnu” (17. gadsimta beigas), apustuļi Pēteris un Pāvils (18. gadsimta sākums). No 18. gadsimta baznīcas iekārtas nāk arī gleznas “Marijas pasludināšana” un “Erceņģelis Miķelis”.

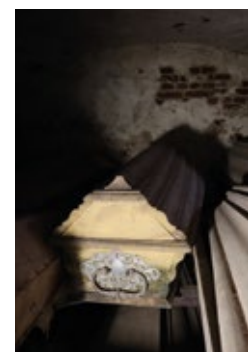
Īpaši nozīmīgs ir arī daļēji saglabājies kapeņu inventārs. Tas sniedz liecības ne tikai par apbedīšanas tradīcijām, bet arī par sava laika lietiskās mākslas augsto profesionālo līmeni. Šobrīd apbedījumi izvietoti trīs kamerās. Divas atrodas paralēli dienvidu sienai zem baznīcas sājoma, viena – baznīcas centrālajā daļā. Divās kamerās novietoti katrā pa 15 apbedījumiem, trešajā – četri koka zārki. Tie datējami ar 18. gadsimta pirmo pusi – 19. gadsimta pirmo pusi.

Uz sājoma kapenēm ved akmens kāpnes zem lūkas, ieeja kamerās caur mākslinieciski dekorētām divviru dzelzs durvīm (18. gadsimts). Zārku saturs ir dažādā saglabātības pakāpē – pārsvarā tajos ir mumificēti ķermeņi, daudz auduma fragmentu gan no zārku iekšējās apdares, gan tērpiem un vāku dekorējuma. Atsevišķi saglabājušies dažu zārku sānu dēļi ar metāla rokturiem, pieslieti pie kameras sienas, un liels daudzums metāla apdares detaļu no zudušiem zārkiem, kas stilistiski iekļaujas plašā māksliniecisko tradīciju lokā no baroka līdz bīdermeijeram. Apbedījumu vidū īpaši izceļas bagātīgi dekorētais metāla sarkofāgs, kurā bijis apbedīts krievu armijas ģenerālmajors Georgs de Lasī (1716–1748). Atsevišķas zārku dekora plāksnes ar uzrakstiem glabā informāciju par nozīmīgām katoļu dzimtām un vēsturiskām personām, tostarp Vidzemes ģenerālgubernatoru Pēteri de Lasī (1678–1751), kurš apbedīts Skaistkalnē.

Skaistkalnes baznīcā esošie mākslas priekšmeti ir nozīmīgs papildinājums Latvijas mākslas vēsturei no baroka laikmeta līdz pat daudzveidīgajam 19. gadsimta mantojumam. Liela daļa no tiem vēl gaida restaurāciju.

Rūta Kaminska

Attēli: A. Artmanis, I. Milgrāve, M. Lāss

FON KLOPMANU DZIMTAS TRAUKU UN MĒBEĻU KOLEKCIJA LIELVIRCAVAS MUIŽĀ

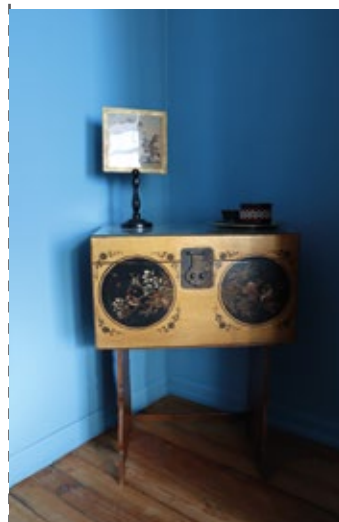
Jelgavas novads, Platones pagasts

Ja barona Pētera fon Klopmana un līdzdalībnieku iecere, iekārtojot Lielvircavas muižas kungu mājā bīdermeijera interjeru, bija radīt attiecīgam laikmetam atbilstošu noskaņu, tad, šķiet, mērķis ir sasniegts: gaišā, saulainā ziemas dienā, kad mums bija iespēja izstaigāt skaistās un ar skaistām lietām pildītās telpas, šī nelielā, vienkāršā māja apmeklētājus uzņēma ar laipnu mieru. Mirdz spoži lakotās, lieku dekoru neapgrūtinātās mēbeles, mirdz sudrabs uz galdiem un pārpilnos plauktos. Ja atvērs skapju un krātuvi durvis, daudzie un dažādie galda piederumi, liekas, izbirs – tik gatavi izrādīties tie ir. Kādā istabā greznojas senču uniformas, dīvainie, senie ieroči, bet citur šujamais galdiņš ar krāsainiem kamoliņiem – trūkst tikai adatiņas daiļas rokdarbnieces pirkstos. Citā istabā smalkas rakstāmlietas glabā senus stāstus. Kaut kur vientuļi peld zivtiņa apaļā akvārijā. No sienām noraugās nopietnie senči, bet no ārtelpas sargā viegli, eleganti aizkari – tik smalki, ka rada šaubas par spēju kaut ko aizsargāt, drīzāk rotāt telpu un ainavu, kas vīd aiz loga... Kaut kad nemanāmie iemītnieki sapulcēsies pie grezni klātā pusdienu galda, kur šķīvjus un citus piederumus rotā Klopmanu dzimtas ģerbonis, varbūt kāds zālē pacels klavieru vāku, lai laistu pirkstus pāri taustiņiem, izvilinot kādu piemērotu melodiju. Liekas, ka arī kāda datora klātbūtne netraucētu, bet gan vairotu apdzīvotības ilūziju. Priekšmetu kopums veidojies, vācot ģimenes un dzimtas relikvijas, kam kolekcionāra aizrautībā pievienots liels daudzums laikmetam (bīdermeijeram) atbilstošu priekšmetu.

Laimīgā mājas un kolekcijas satikšanās sākās ar Klopmana kunga senču dzimtenes apmeklējumu 2019. gadā, kad Jelgavas novada pašvaldība jau bija sākusi ēkas remontu–restaurāciju, bet tā vēl stāvēja atvērtām durvīm, it kā gaidot.

Plašāka informācija par šo laimīgo tikšanās stāstu gūstama grāmatā “Lielvircavas muiža” (Jumava, 2023).

Dace Čoldere

Attēli: I. Miļgrāve, M. Putniņa

BAUSKAS SV. GARA BAZNĪCAS MĀKSLAS PIEMINEKĻI

Bauskas novads, Bauska, Plūdoņa iela 13A, Sv. Gara luterāņu baznīca

Bauskas Sv. Gara baznīca ir senākā celtne Bauskas pilsētas vēsturiskajā centrā. Dievnams saglabājis unikālu arhitektonisku vērtību un izcilu mākslas priekšmetu kolekciju, kas krāta no 16. gadsimta beigām līdz 19. gadsimtam. Tajā atrodas unikāli mākslas darbi ar ievērojamu nozīmi Latvijas mākslas vēsturē un liecības par Bauskas amatnieku un mākslinieku meistarību vairāku gadsimtu garumā.

Bauskas galdnieks Kristofs Fogts 1689. gadā kā dāvanu baznīcai pasniedza ķestera pulti ar kātu (2. att.), kas veidots vītas, vīnstīgām apņemtas kolonnas veidā, bet abpusēji slīpo galdiņu rotā akanta un eņģeļu galvu kokgriezumi un dāvinājuma uzraksts. 2014. gadā restauratori Ilga Galviņa, Vilnis Līdaka un Laura Matilde Ikerte pabeidza pulsta restaurāciju, un brūni pārkrāsotais priekšmets atguva savu spožo krāsainību.

Domājams, ka Kristofs Fogts 1699. gadā izgatavoja arī baznīcas altāri un ap 1700. gadu baroka stila solu (3. att), ko baznīcai dāvināja Bārbeles muižas nomnieks Henrihs Ludolfs fon Felkerzāms un viņa sieva. Sola atzveltni un barjeru rotā ar zeltu rakstīti Bībeles citāti, vītas kolonnas un zeltīti kokgriezumi. Sola restaurāciju 2016. gadā veica SIA "Intarsija" meistari.

1688. gadā Bauskas pilsonis Hanss Janke uzdāvināja baznīcai privātsolu ar gleznojumiem (5., 7. att.). Zemā, tumši brūnā baroka laika sola atzveltnes centrā gleznots Kristus cietējs, abpus tam evaņģēlisti Matejs un Marks. Barjeras pildīšos gleznoti evaņģēlisti Lūka un Jānis.

Jaunākais no soliem ir Bornsmindes muižas īpašnieka Frīdriha Vilhelma Šepinga un viņa sievas dāvinājums (4. att.). Stikloto rokoko stila biktssolu 1770. gadā darinājis galdnieks G. L. Šetlers. Sola atzveltni dekorē divas gleznas: "Ādams un Ieva" un "Golgāta", bet no tā griestiem dievlūdzošs noraugās Dieva acs.

Līdz 20. gadsimta sākumam Bauskas Sv. Gara baznīcā atradās liela epitāfiju kolekcija. 1904. gadā tās tika noņemtas un noliktas baznīcas bēniņos. Kolekcijas lielākā daļa saistīta ar 1663. gadā no Hamburgas ieceļojošā gleznotāja Dītriha fon Ceica vārdu. Vienīgā fon Ceica gleznotā epitāfija, kas saglabājusies un atrodas baznīcā, 1677. gadā veltīta Bauskas tiesas fogta Joahima Henninga un viņa sievas Annas, dzimušas Vildes, piemiņai (1. att.). Epitāfijas ierāmējums sastāv no cokola ar piemiņas uzrakstu, divām vītām kolonnām malās un antablementa, uz kura divi eņģeļi tur kartušu ar uzrakstu. Malas veido apgleznots siluētgriezums, bet centrā novietota glezna, kurā attēlots augšāmcēlies Kristus, kas samīn pūķi, bet viņam abās pusēs mirušie un viņu ģimenes locekļi. Epitāfija 1984. gadā restaurēta Rundāles pils muzejā.

Pie draudzes telpas ziemeļu sienas uzstādīta otra epitāfija (6. att.). Tā izgatavota 1757. gadā par piemiņu Bauskas birģermeistaram Klāsam Johanam Reimersam. Kokgriezuma akanta lapu vijumā ietverts dzimtas ģerbonis, bet zem tā rokaju kartuša ar nelaiķa dzīves datiem. Gandrīz visu 20. gadsimtu pavadījusi baznīcas bēniņos un muzejā, 1999. gadā tā atgriezās savā vietā pie baznīcas sienas, pateicoties Rundāles pils muzeja restauratoru pūlēm un Reimersu ģimenes atbalstam.

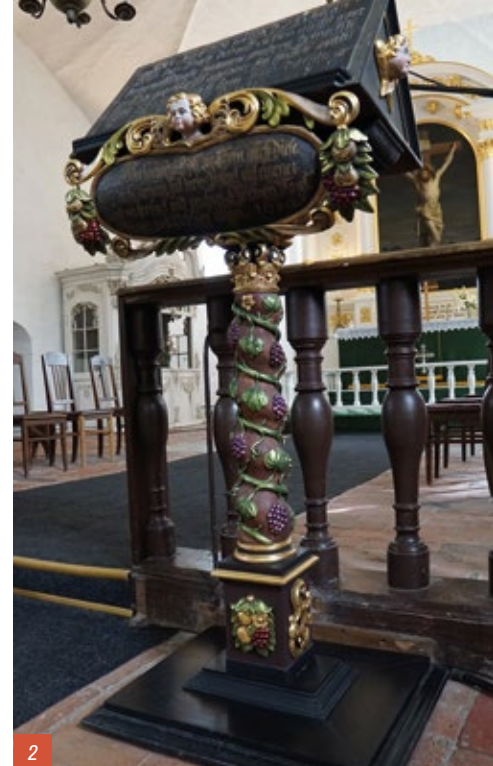
Šeit aprakstīta tikai daļa no Bauskas Sv. Gara baznīcas mākslas un vēstures vērtībām, kuras patiesi var novērtēt tikai pašā dievnamā kopā ar pārējo autentisko iekārtu, kuru draudze rūpīgi kopj un glabā.

Māriete Putniņa

Attēli: M. Putniņa, L. Briede

1

2

3

4

5

6

7

AUGUSTA ANNUSA ALTĀRGLEZNU KOLEKCIJA ZEMGALES BAZNĪCĀS

Aizkraukles novads, Aizkraukles pagasts, Aizkraukles luterāņu baznīca

Jelgavas novads, Cenu pagasts, Dalbes luterāņu baznīca

Dobeles novads, Tērvetes pagasts, Kalnamuižas luterāņu baznīca

Augusta Annusa darbi ir aplūkojami vairākās Latvijas baznīcās. Zemgalē saglabājusies vesela rinda mākslinieka parakstītu altārgleznu. Augusts Annuss (1893–1984) pieder paaudzei, kura savu mākslas gaitu sākumā piedzīvojusi Pirmā pasaules kara laikus, izglītošanos un darbību saistījusi ar Latviju, bet mūža otro pusi pavadījusi trimdā. Gleznotājs mācījies Kijivas mākslas skolā un Štiglica Centrālajā tehniskās zīmēšanas skolā Petrogradā, studijas pabeidzis jaundibinātajā Latvijas Mākslas akadēmijā 1926. gadā, kur vēlāk pats bijis pedagogs. Veiksmīgo radošo darbu pārtrauca Otrais pasaules karš. Sekoja emigrācija uz Vāciju (1944), tad pārcelšanās uz ASV (1949), kur viņš bijis mākslas pedagogs, turpinājis radošo darbību un piedalījies trimdas sabiedriskajā dzīvē.

Meistara darbība pamatos saistīta ar figurālo glezniecību, kur viņš ir viens no augstāk vērtētajiem māksliniekiem starpkaru posmā. Monumentālās figurālās kompozīcijās, kas nereti risinātas izvērstā formā (triptihi), atveidotas tautas dzīves ainas ikdienā un atpūtā, gleznoti arī portreti. Gadu gaitā mainās meistara rokraksts, 30. gados kolorīts iegūst sudrabainu mirdzumu, savukārt pēckara periodā krāsziēds pieklusinātāks, kompozīcijas ritms ekspresīvāks.

Īpašu grupu gleznotāja mantojumā veido altārglezņas, tās tapušas gan Latvijas, gan trimdas baznīcām. Kopumā zināmas gandrīz 20 altārglezņas, četras no tām šobrīd atrodas Zemgalē. Meistars ir viens no tiem, kas sakrālajā tematikā ienes vietējās vides un tipāžu atveidu. Viņa darbi iekļaujas vispārējā strāvojumā, kas tendēts uz latvisko vērtību akcentēšanu gan baznīcu arhitektūrā, gan iekārtās, gan glezniecībā.

Dalbes luterāņu baznīcā atrodas A. Annusa agrīnais darbs “Kristus svētī bērnus” (audekls, eļļa; 1926). (1. att.) Glezna restaurēta 2005. gadā Jāņa Bokmaņa vadībā. Vertikāli izstieptā formātā uz latviskas ainas fona, ko iezīmē koku grupa un senās tautas celtniecības ēkas aprises, attēlots sēdošs Kristus, kam pie kājām un apkārt bērnu grupa. Viņu tērpos izmantotie etnogrāfiskie elementi un lauku ziedi izceļ piederību noteiktai videi.

Kalnamuižas baznīcā altārim Tērvetē A. Annuss gleznojis triptihu (audekls, eļļa; 1934). No tā saglabājusies centrālā daļa “Nāc pie manis savā darbā”. (4. att.) Sānu daļas “Nāc pie manis savā svētvakarā” (2. att.) un “Nāc pie manis savās sāpēs” (3. att.), kur fonā bijusi atveidota gan baznīca, gan Tērvetes sanatorija, ir zudušas. Padomju laikos baznīca bijusi slēgta, mākslinieciski vērtīgais inventārs pārvietots uz Jelgavas Vēstures un mākslas muzeju. Draudzei atjaunojot darbību (1988), centrālā altārglezna atgriezusies dievnamā.

Saglabājusies altārglezna pilnībā atklāj A. Annusa pieeju sakrālo sižetu risinājumam un viņa brieduma perioda rokrakstu. It kā sadzīvīskā aina – zemnieku azaids tīruma malā, kurus svēta Kristus, – ieguvusi poētisku vispārinājumu. Izcelts vietējās ainavas motīvs un apgarotā Kristus tēls

Attēli: I. Lūša, A. Artmaņa, NKMP arhīva foto

2

3

nav bijis tik vienkārši izgriezti no rāmja, bojāts tikai gleznojuma stūris. Glezna restaurēta 1991. gadā Rundāles pils restaurācijas darbnīcās. Pārī visam kompozīcijā paceļas Kristus stāvs uz debesu un vētrainas jūras fona. Tas ir tas pats tēls, kas jau iepriekš iepazīts Annusa darbos, taču noskaņa pavisam cita. Kristus apmetņa plīvojošais, asa drapējums, jūras viļņu nervozais ritms, visbeidzot diagonālā kompozīcija ar laivas atveidu priekšplānā un izmisušo vīru un puisēnu tajā ir pilna nedrošības un dramatiskas spriedzes.

Tērvetē ir nonācis gleznojums, kas raksturo A. Annusa darbību trimdas laikā. "Kristus augšāmcelšanās" (kartons, eļļa; 1967) (6. att.) ir skice altārgleznei. Tas ir dāvinājums privātpersonai, kura vēlāk šo darbu ziedoja Kalnamuižas baznīcai. Gleznā redzamais liecina par meistara rokraksta izmaiņām. To raksturo lauzītie ritmi un izteikts dekoratīvisms, formu nosacītība, iezīmējot Kristus siluetu uz atvērtā kapa fona.

Gleznotāja darbi ir arī citos Latvijas dievnamos (Dolē, Pālē u. c.), taču Zemgalē apskatāmais sniedz pārskatu par sakrālās tēmas risinājumu visa meistara mūža garumā. Altārglezna ir valsts nozīmes mākslas piemineklis, bet gleznas skice iekļauta reģionālās nozīmes mākslas vērtību sarakstā.

Rūta Kaminska

4

gaišmataina jaunekļa veidolā, ļaužu atveidojumam izmantoti vietējie prototipi. Gleznotājs devis metus arī baznīcas interjera pārveidošanai, izmantojot etnogrāfiskos motīvus.

Aizkraukles luterāņu baznīcā saglabājusies meistara pēdējā darinātā altārglezna Latvijā. Izvēlētais sižets atbilst tās dramatiskajam tapšanas laikam. "Kungs palīdzi mums, mēs grimstam" kompozīcija gleznota 1943. gadā (5. att.), izmantojot pieejamos materiālus – linoleju, eļļas krāsas. Vēlāk tas paglābis gleznu no zagļiem – to

5

6

JANA ROZENTĀLA GLEZNA “KRISTUS UN SAMARIETE”

Jelgava, Lielā iela 22A, Jelgavas Sv. Annas luterāņu baznīca

Latvijā ārpus muzeju un kolekcionāru krājumiem saglabājušies tikai daži nacionālās mākslas skolas veidotāju darbi. Viens no tiem ir publiski aplūkojams Jelgavas Sv. Annas baznīcā. Jaņa Rozentāla glezna nepieder sākotnējam baznīcas iekārtojuma, taču tā izdzīvojusi, par spīti dramatiskajam dievnama ēkas liktenim Otrā pasaules kara laikā.

Sākotnēji 16. gadsimtā pilsētas luterāņiem kalpojusi koka baznīca, pēc tam 1638.–1641. gadā uzceltais mūra dievnams, kas pēc arhitekta Paula Kundziņa projekta pārbūvēts 1930.–1932. gadā. Ēka nodegusi 1944. gadā, atjaunota pēc kara. Tās iekārtojums tapis pakāpeniski, izmantojot izglābtos inventāra priekšmetus un veidojot jaunu telpu aprīkojumu. Mākslinieciskās nozīmības ziņā goda vietā liekama Jaņa Rozentāla (1866–1916) glezna, kuru draudze ieguvusi ap 1910. gadu. Janis Rozentāls ir viena no izcilākajām personībām Latvijas 19.–20. gadsimta mijas mākslā un pieder to meistarū lokam, kuri pēc studijām Pēterburgas Ķeizarkajā mākslas akadēmijā atgriezās dzimtenē un jaunā kvalitātē veidoja vietējo mākslas dzīvi. Viņa darbība glezniecībā ietver sadzīves žanru, portretu, ainavu, reliģiski mitoloģisko žanru, meistars darbojies arī monumentālās mākslas un grafikas laukā.

Jelgavā esošā glezna nav tipiska mākslinieka daiļradei – ne savas funkcijas, ne sižeta ziņā. Viņš vairākkārt darinājis altārglezas Latvijas baznīcām, taču šī sakrālās tematikas glezna atrodas ārpus altāra, arī Bībeles sižets, kas izmantots kompozīcijai, ir retums Latvijas mākslā. Glezna pieder meistara vēlīnajam daiļrades periodam, kad reālistiskajam dzīves vērojumam un atveidojumam pievienojās jūgendstila un postimpresionisma iespaidi. Kompozīcijas centrā ir aka, kam blakus divas figūras – sēdošs domīgs Kristus ar ceļnieka spieķi pie rokas un profilā stāvoša samariete, pieliekusies pie ūdens spaiņa. Tāpat kā fonā ieskicētie koku apveidi, figūras veidotas ar plašiem, gleznieciskiem triepieniem, meistarīgi izceļot formu plastiku un veidojot noskaņu, ko vēl vairāk paspilgtina kolorīts. Glezna restaurēta 1999. gadā.

Rozentāla glezna ne tikai parāda procesu, kā dievnami pakāpeniski bagātinās ar mākslas vērtībām, bet iezīmē to, kā 20. gadsimtā tajos aizvien plašāk ienāk latviešu meistarū darbi. Sākotnēji tas notiek, atspoguļojot laikmetīgās mākslas tendences, vēlāk – apzināti veidojot latvisku traktējumu mūžīgajām tēmām. Glezna iekļauta valsts nozīmes mākslas pieminekļu sarakstā.

Rūta Kaminska

Attēli: M. Putniņa, Z. Gierša

JŪLIUSA DĒRINGA ALTĀRGLEZNU KOLEKCIJA ZEMGALES BAZNĪCĀS

*Jēkabpils novads, Asares pagasts, Asare, Parka iela 3, Asares luterāņu baznīca
Bauska, Plūdoņa iela 13A, Bauskas Sv. Gara luterāņu baznīca*

Jelgava, Jāņa iela 1, Jelgavas Sv. Jāņa luterāņu baznīca

Jelgavas novads, Elejas pagasts, Sesava, Sesavas luterāņu baznīca

19. gadsimta vidū un otrajā pusē saimnieciskās dzīves uzplaukums Latvijā deva pamatu arhitektūras attīstībai. Tika pārbūvēti un modernizēti senie dievnami, celtas jaunas baznīcas. Aizrautīgi tika izmantota vēsturisko stilu pieredze, veidojot historisma jeb neostilu mantojumu. Šādām ēkām piederējās arī jaunas iekārtas, un altāros parādījās laikmetīgas altārglezas. Viens no ražīgākajiem to autoriem bija Jūliuss Dēriņš. Viņa darbi ir saglabājušies arī Zemgalē.

Jūliuss Dēriņš (1818–1898) nācis no Vācijas, profesionālo izglītību ieguvis Drēzdenes Mākslas akadēmijā. 1845. gadā ieradies Jelgavā, kur daudzo portretu pasūtījumu dēļ apmeties uz pastāvīgu dzīvi, strādājis par zīmēšanas skolotāju, nodarbojies arī ar arheoloģiju, mākslas vēstures materiālu vākšanu un mākslas darbu restaurāciju, sastādījis Baltijas mākslinieku leksikonu. Bijis ne tikai viens no produktīvākajiem māksliniekiem (mūža garumā uzgleznojis apmēram 1000 portretu un 23 altārglezas), bet vērtējams arī kā ievērojamākais profesionālais sava laika vietējais gleznotājs.

Altārglezniecības jomā viņa izvēlēto sižetu loks nav plašs. Parasti gleznotas kompozīcijas ar Kristu pie krusta, interpretēts arī Kristus augšāmcelšanās vai debesbraukšanas motīvs. Stilistiski šie darbi balstīti tradicionālā vācu akadēmisma tradīcijā, nereti saskatāma atsauce uz senākiem vēsturiskiem paraugiem. Tēli idealizēti, vispārināti, formas statiskas, vienmērīgi modelētas ar gaismēnu, lokālo toņu kolorīts līdzsvarots. Atkārtojumu dēļ šos darbus var raksturot kā profesionāli korektu tipveida produkciju.

Asares luterāņu baznīcas altārī ievietotā glezna “Kristus augšāmcelšanās” (audekls, eļļa; 1853) (1. att.) parāda sižeta kompozīcijas variāciju, kur augšāmcēlies Kristus stāv uz kapa malas, bet priekšplānā uz viņu norāda divi sēdoši eņģeļi. Kompozīcija statiska, tēli vispārināti, piemīlīgo eņģeļu atveidojums romantizēts, formu plastika nogludināta. Glezna restaurēta 2019. gadā.

Sesavas luterāņu baznīcā nonācis gleznojums “Kristus debesbraukšana” (audekls, eļļa; 1860). (2. att.) J. Dēriņš iesaistījies baznīcas jaunā altāra projektēšanā un speciāli tam darinājis šo gleznu. Tā ir daudzfigūru kompozīcija, kuras augšējā daļā staru lokā novietota Kristus figūra, bet lejasdaļā pulcējas notikuma līdzdalībnieki – liela ļaužu grupa. Lineārisms un lokālo krāsu laukumu saspēle, kombinējot ar gaismēnas veidotu formu plastiku, līdzīgi kā citos meistara darbos, veido rāmu, līdzsvarotu noskaņu. Attālināti šajā kompozīcijā saskatāma atsauce uz pazīstamo Ticiāna darbu “Dievmātes debesbraukšana” (1516–1518).

Bauskas Sv. Gara luterāņu baznīcas altārī ievietotā kompozīcija “Kristus pie krusta” (audekls, eļļa; 1861) (4. att.) ir lakoniskāka. Tajā gleznas laukumu aizņem Krustā sistā tēls. Uz zema horizonta un mākoņainu debesu fona mirušā Kristus figūra gleznota atbilstoši

Attēli: I. Lūsis, M. Putniņa, Z. Gierša

akadēmisma kanoniem. Formu plastiku izzīmē gaismēnas, kolorīts pieklusināts, noskaņa līdzsvarota. Glezna ievietota 1861. gadā J. Dēriņa pārveidotajā altāra retablā. 1995. gadā veikta tās sakopšana – virsmas tīrīšana un mehānisko bojājumu likvidēšana.

Jelgavas Sv. Jāņa baznīcas altārī atrodas glezna “Kristus pie krusta” (audekls, eļļa; 1865). (3. att.) Te redzama izvērstāka Golgātas aina – līdzās Kristum krusta pakājē stāv Dievmāte un Svētais Jānis. Zemais horizonts ar pilsētas siluetu un kalniem pamalē, apmākušās debesis izceļ figūras, kas savā statiskumā un perfektajā formu plastikā atgādina sastingušas skulptūras. Atšķirīgais elements – Krustā sistais te atbilst četraglu krucifiksa tipam. 1984. gadā glezna restaurēta Rundāles pils restaurācijas darbnīcās, 2003. gadā veikta virsmas tīrīšana.

2

3

4

Jūliusa Dēringa ieguldījums sakrālās mākslas mantojumā ir pietiekami nozīmīgs, par to liecina arī Zemgalē esošās gleznas. Tās neizceļas ar drosmīgiem jauninājumiem, bet konsekventi un profesionāli realizē noteiktu akadēmisma kanonos balstītu koncepciju. Gleznas ir valsts nozīmes mākslas pieminekļi.

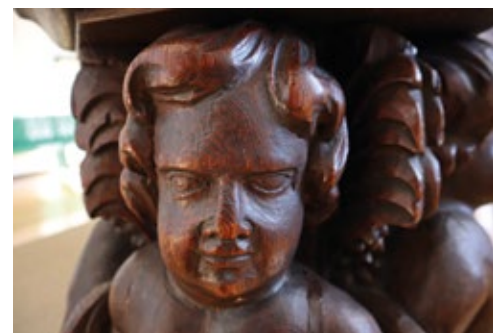
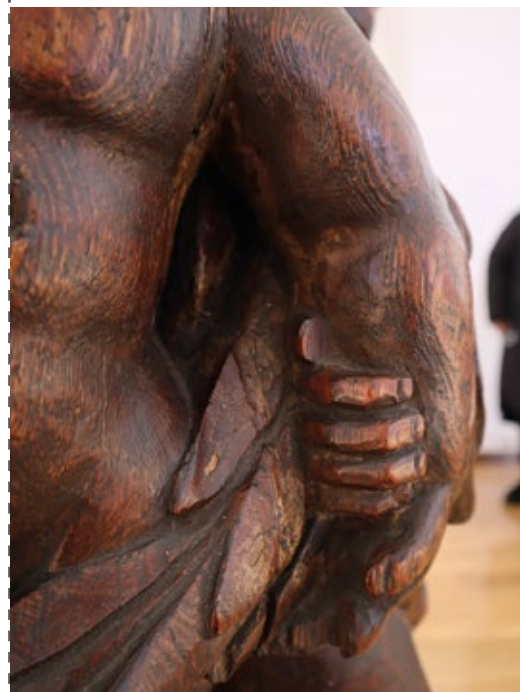
KRISTĀMTRAUKA PAMATNE DOBELES LUTERĀNU BAZNĪCĀ

Dobeles novads, Dobeles, Tīrgauslaukums 1

Kristāmtrauka pamatne (podests) ir vienīgais greznais priekšmets, kas Dobeles baznīcā saglabājies no kādreiz bagātīgi kokgriezumiem un skulptūrām rotātās iekārtas. Tāpat kā citi dievnamī Kurzēmē, arī Dobeles baznīca bijusi apgādāta ar gana grezniem iekārtas priekšmetiem – altāri, kanceļi, iespējams, arī ērģeļu prospektu. Citējot arhīvos saglabātās ziņas, grāmatā “Kurzemes baroka tēlniecība” (Jumava, 2002) mākslas zinātniece Elita Grosmane piemin inventāra aprakstu, kurā aprakstīts kristāmtrauka postamenta izskats ar jumtiņu un Pestītāja figūru pāri tam. Apraksts noslēdzas ar komentāru – viss skaisti izgreznots ar zeltu, sudrabu un krāsām. Elita Grosmane, pētot un salīdzinot baroka koktēlniecības objektus Latvijā un Eiropā, ir atradusi arī laika posmu, kam pieder mūsu eņģeļi: Eiropas baznīcu mākslā 17.–18. gadsimtu mijā kristāmtrauku postamentu modē parādās un valda šie dejojošie apaļīgie bērniņi – putti – eņģeļi (bez spārniņiem).

Līdz mūsdienām saglabājusies tikai daļa no kristāmiekārtas komplekta – tukli, mazliet neveikli, bet ļoti pašapzinīgi kaili bērniņi kustas dejā ap palmai līdzīgu koku, to ķermeņus daļēji sedz lapu vītne. Apaļīgās rociņas paceltas, jo tām jābalsta zudusi koka bļoda, kurā būtu jāatrodas misiņa svētā ūdens traukam. Pētniece arī identificējusi dekoratīvās mākslas pieminekļu grupu Latvijā, kurai pieder Dobeles artefakts. Izcilākā šīs grupas iekārta darināta (saglabājusies) Augstkalnes (Mežmuižas) baznīcai, un tajā var redzēt kokgriezumu polihromiju, no kuras uz Dobeles bērniņiem palikusi vien nojausma, kas pamanāma dziļākajos griezum iedobumos. Šīs druskas vēl var dot vielu polihromijas pētniekiem. Šī ir relikvija, kas vēsta senlaiku stāstu, un Dobelē tā tiek rūpīgi glabāta un cienīta.

Dace Čoldere

Attēli: I. Lūsis, I. Milgrāve

TOBIASA HEINCA LASĀMPULTS NO JELGAVAS SV. TRĪSVIENĪBAS BAZNĪCAS

Jelgava, Akadēmijas iela 10, Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs

Viens no vizuāliākajiem Latvijas lietišķi dekoratīvās mākslas objektiem – lasāmpults no Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas – daudzus gadus atradās nezināmā prombūtnē. Tas ļoti sāpināja visus, kuri savās pētnieku vai vienkāršu interesentu gaitās bija šo priekšmetu sastapuši, pareizāk – redzējuši tā attēlu.

Par īpašu šo objektu padara, pirmkārt, tā mākslinieciskais un amatnieciskais izpildījums – pults ir veidota kā grezna mēbele, kas varētu rotāt katru interjeru, dekoratīvie kokgriezumi ietver intarsijas tehnikā darinātas figurālas ainas un ornamentālas plaknes. Īpašu nozīmi pultij piešķir tās dāvinātāja un izgatavotāja Tobiasa Heinca (paš)portrets. Tobias Heincs bija cienījams kokgriezējs, kurš gatavojis iekārtu ne tikai Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcai, kurai dāvājis skaisto pulti. Viņš bija viens no ražīgākajiem 17. gadsimta kokgriezējiem, kura ietekme izplatījās ne tikai Kurzemē, bet arī plašāk Baltijas reģionā. 27 gadu vecumā viņš sevi attēlo kā brašu pasaulei atvērtu cilvēku. Apbrīnojams ir prasmes un pašcieņas demonstrējums, kādu reti gadās sastapt mūsu mākslas un amatniecības vidē vēsturisko stilu posmos. To apliecina arī dāvinājuma uzraksts: *TOBIAS HEINTZ F(ürstlicher) G(naden) HOF DISCH/LER HAT DAS POLBET ZVR ER/RE GOTTES VERERET* ("Tobias Heincs, no hercoga žēlastības galma galdnieks, Dievam par godu veltījis šo pulti").

Līdz 1886. gada Jelgavas kultūrvēsturiskajai izstādei lasāmpults atradās Sv. Trīsvienības baznīcā, bet pēc šīs izstādes tā nonāca Kurzemes provinces muzejā, kas, tāpat kā Sv. Trīsvienības baznīca, gāja bojā Jelgavas bombardēšanā 1944. gada 28. jūlijā. Ilgi, ilgi valdīja uzskats, ka arī senais kokgriezums zudis, Jelgavai degot. Bet lasāmpults bija nonākusi Poznaņā, kur tā atradās muzejā un bija pieejama apskatei līdz 2011. gadam.

Jau 2006. gadā sākās atgūšanas procedūra, ko pēc mākslas vēsturnieku iniciatīvas veica Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes (tobrīd – Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija) speciālisti, garā sarakstē skaidrojot juridiskās nianšes. Mūsu kolēģes arī devās uz Poliju, lai dārgās relikvijas – Jelgavas lasāmpulti un Rīgas Sv. Pētera baznīcas svečturi – pavadītu ceļā uz mājām.

Dace Čoldere

Attēli: I. Lūsis

KURZEMES UN ZEMGALES HERCOGU KETLERU UN BĪRONU DINASTIJU SARKOFĀGI (1569–1791)

Jelgava, Lielā iela 2, Kurzemes hercogu kapenes Jelgavas pilī

Kurzemes hercogu kapenes Jelgavas pilī ir lielākā šāda apbedījumu vieta Latvijā, turklāt viena no nedaudzajām valdnieku dinastiju apbedījumu vietām Eiropā, kas pieejamas apskatei. Tajā atrodas 21 metāla sarkofāgs, kuros no 1569. līdz 1791. gadam apglabāti 16 Ketleru dinastijas un pieci Bīronu dinastijas pārstāvji.

Bēres bija ne vien nozīmīgs reliģiskais sakraments, bet arī piederēja pie stingri reglamentētiem rituāliem valdnieku un viņu ģimenes locekļu dzīvēs, jo noteica izmaiņas dinastiju līnijās. Parasti tām gatavojās jau dzīves laikā. Metāla sarkofāgu izgatavošanā tika piesaistīti vislabākie sava aroda meistari, lai ar sarkofāgu māksliniecisks izteiksmību izceltu aizgājēja sociālo un politisko nozīmi. Kurzemes hercogu kapenēs esošie alvas un vara sarkofāgi no māksliniecisks, formas un stila viedokļa ir visvērtīgākie šīs mūsdienās zudušās tradīcijas paraugi Latvijā.

Jelgavas pils cieta abos 20. gadsimta postošajos karos, un kapenes skāra marodierisms un vandālisms. Lai tās saglabātu, 1946. gadā kapenes aizmūrēja, līdz atkal atvēra pēc gandrīz 30 gadiem. Rundāles pils muzeja speciālisti veica apbedījumu inventarizāciju. Tika konstatēti būtiski sarkofāgu un apbedījumu postījumi. Pēc sarkofāgu iekļaušanas muzeja krājumā no 1990. gada tika īstenota to restaurācijas programma, ko aizsāka ar Kurzemes prinča Ernsta Johana fon Bīrona finansiālu atbalstu hercoga Ernsta Johana un hercogienes Benignas Gotlības sarkofāgu restaurācijai. Savukārt Ketleru dinastijas sarkofāgu restaurāciju kopš 2003. gada konsekvēnti ir atbalstījis Kurzemes bruņniecības Apvienotais Kurzemes fonds un individuāli ziedotāji. Ketleru līnijai piederošo sarkofāgu restaurācijas programma tiks noslēgta 2026. gadā ar pēdējo restaurēto sarkofāgu svinīgu iesvētīšanu pēc apbedījumu atjaunošanas.

Sarkofāgi ir ne vien izcili mākslas amatniecības paraugi, bet epigrāfikas un heraldikas dēļ arī nozīmīgas vēstures liecības, kas ļauj identificēt aizgājēja personību, viņa titulus, dzīves datus, saistību caur laulībām ar citām Eiropas dzimtām un atsevišķos gadījumos arī līdzdalību vēsturiski nozīmīgos notikumos.

*Laura Lūse,
Rundāles pils muzeja direktore*

1. Kurzemes hercogu kapenes 2010. gadā. Priekšplānā hercoga Ernsta Johana un hercogienes Benignas Gotlības sarkofāgi. Foto no Rundāles pils muzeja krājuma.
2. Kurzemes hercogu kapenes 1934. gadā. Foto no Rundāles pils muzeja krājuma.
3. Kurzemes hercogs Ernsts Johans Bīrons. Nezināma mākslinieka kopija pēc L. Karavaka gleznas. 18. gs. 30. gadi. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.
4. Kurzemes hercogs Vilhelms. Nezināms mākslinieks. 1615. Rundāles pils muzeja ekspozīcija "No gotikas līdz jūgendstilam"
5. Ģērbonis. Hercoga Vilhelma sarkofāgs. Foto no Rundāles pils muzeja krājuma.
- 6., 7. Hercoga Vilhelma sarkofāgs. Foto no Rundāles pils muzeja krājuma.
8. Hercoga Jēkaba sarkofāgs. Foto no Rundāles pils muzeja krājuma.

1

2

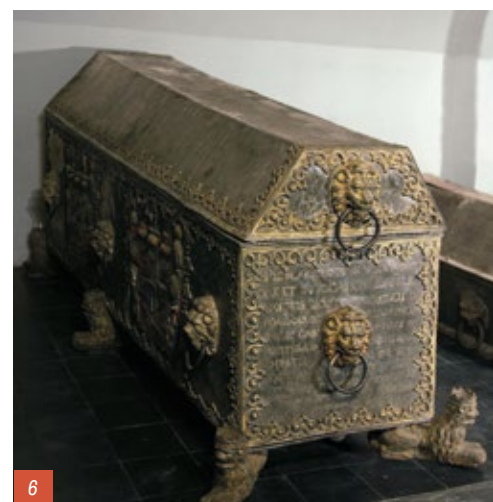
3

4

5

6

7

8

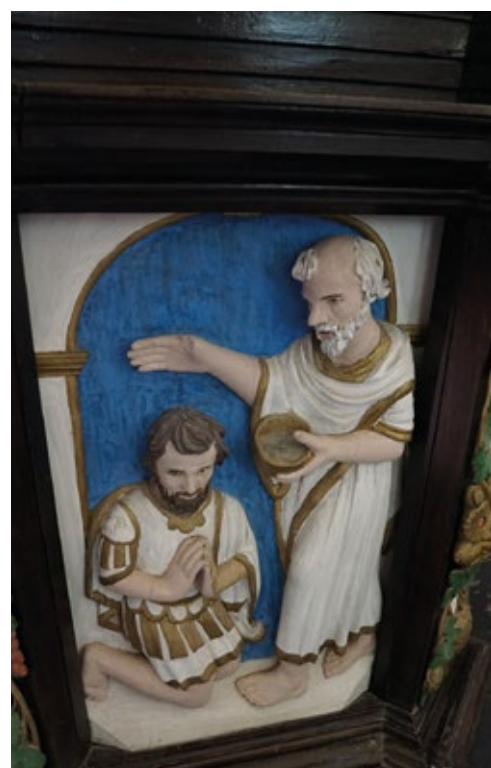
KRISTĀMTRAUKA PAMATNE SUBATES LUTERĀŅU BAZNĪCĀ

Augšdaugavas novads, Subate, Baznīcas iela 32, Subates luterāņu baznīca

Šī kristāmtrauka pamatne, lai arī formāli un fiziski ir pārvietojama (tātad kustama), faktiski ir lielā un ļoti efektīgā Subates luterāņu baznīcas iekārtas ansambļa sastāvdaļa. Savukārt pati iekārta pieder pie tā dēvētā Subates loka meistara (vai darbnīcas) izstrādājumiem. Tā ir bijusi viena no ražīgākajām kokgriezēju darbnīcām Kurzemes hercogistē 17. un 18. gadsimtu mijā. Iekārtas un to daļas atrodamas dievnamos ap Subati. To raksturīgās pazīmes rodamas gan dekoratīvo griezumņu izvēlē, gan traktējumā, bet visvairāk un vislabāk kopīgais redzams figūru izskatā – tās ir diezgan statiskas, pārsvarā pretstatā, bet gadījumos, kad jāattēlo kustība, tā ir uzsvērti izteiksmīga. Nepārprotami vienojoša pazīme ir personāžu sejas ar taisniem, pagariem deguniem un koncentrētu, gandrīz stindzinošu tumšo acu skatienu. Figūru šajā ansamblī netrūkst, sekojot iedibinātajai kārtībai, tās izvietotas gan altāra retablā, gan uz kanceles korpusa un uzejas margas, gan ērģeļu luktas margā. Taču kristāmtrauka pamatne ir objekts, kas atšķiras no ierastā risinājuma gan ar uzbūvi, gan saturisko koncepciju. Iespaidīgā plānā astoņstūru kastveida mēbele apaudzēta ar kokā grieztiem rotājumiem, to vainago izvelvēts vāks ar vairākiem dzegveida profiliem un jēra figūru noslēgumā. Tajā iestrādāts āķis vāka pacelšanai, jo tiešām – pat ar abām rokām šo veidojumu nepakustināsi. Četrās pamatnes pusēs augstcilņos attēlota kristīšanas aina. Tiek kristīts Jēzus, leģionārs, moris un bērns. Ainas ir labi saskatāmas, un stāsts labi nolasāms.

Lai arī iekārta hronoloģiski un arī pēc izmantoto dekoratīvo elementu un paņēmieni arsenāla pieder baroka izskaņas mākslai, izpildījumā īsta baroka it kā nav – viss ir pārāk nopietns, statisks. Drīzāk tas sajūtams monumentālajā kopnoskaņā, ko veido arī diženis kristāmtrauka postaments. Pašreizējais iekārtas melni "zeltītais" krāsojums nav oriģinālais, taču uz tā izceļas gaiši tērptās figūras. Polihromijas izpētei un salīdzināšanai nākotnē te pavērsies plašs darbalauks.

Dace Čoldere

VID

ZE

ME

ALTĀRGLEZNA “KRISTUS GETZEMANES DĀRZĀ”

Ogres novads, Lielvārdes pagasts, Lielvārde, Lielvārdes luterāņu baznīca

Lielvārdes luterāņu baznīca, kura atrodas vēsturiski nozīmīgā un leģendām apvītā vietā, smagi cietusi abos 20. gadsimta karos, taču vienmēr veiksmīgi atjaunota. Baznīcā atrodas vairākas mākslinieciski vērtīgas reālijas. Viens no nozīmīgākajiem mākslas darbiem tajā ir gleznotāja Kārļa Miesnieka (1887–1977) 1938. gadā radītā altārglezna.

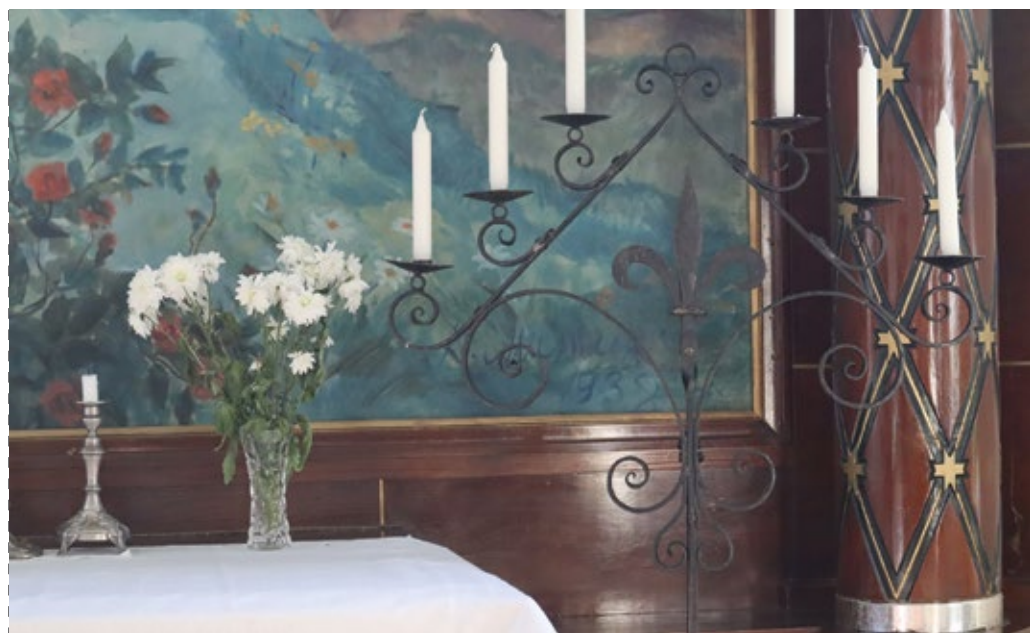
Līdzekļus baznīcas iekārtas izgatavošanai ziedojis Valsts prezidents Kārlis Ulmanis. Pirms tam baznīcas altāra daļā atradies tikai krusts. Altāra retabls ir veidots īpaši šai altārgleznai, lai to izceltu un papildinātu, un tas ir kā gleznas ierāmējums. Altārgleznas izveidei izsludinātajā konkursā tika iesniegts vairāk nekā 20 skiču. Lai arī vērtētāji sprieda par jaunu mākslinieku piesaisti, altārgleznu veidot uzticēja pazīstamajam gleznotājam Kārlim Miesniekam.

Glezna kompozicionāli veidota no divām daļām. Kreisajā pusē attēlots ceļos nometies Kristus ar lūgšanā saliktām rokām. Labajā – koks, kura pakājē sēdošo vīriešu vaibstos un pozās ir manāms nogurums. Fonā redzama saulaina lauku ainava, tālumā aizvijas ceļš un aiz pakalna manāmi vairāku ēku jumti. Priekšplānā attēlotas ziedošas rozes, aiz Kristus tēla gleznas augšdaļā – izplaucis ābeļzars. Gleznots plānā klājumā, taču ar atsevišķiem pastoziem triepieniem.

Lielvārdes luterāņu baznīcas altārglezna gadu gaitā smagi cietusi huligāniskas rīcības dēļ – tā sagriezta un sadurta, uz tās virsmas uzrakstīti dažādi uzraksti, un to klājis biezs netīrumu slānis. Pēc vairākiem saglabāšanas posmiem 1988. gadā noslēdzās restauratoru Dzintras Temerovas un Ineses Saknes veiktā gleznas restaurācija. Glezna ir attīrīta no netīrumiem, audekls un krāsas slānis nostiprināts, plīsumi aizdarināti.

Glezna ir valsts nozīmes mākslas piemineklis un pieminekļu sarakstā iekļauta ar 4071. numuru. Gleznotāja prasme radīt spilgtu, emocionāli piesātinātu tēlu, kas vienlaikus ir gan izteiksmīgs, gan vizuāli pievilcīgs, padara šo darbu par vērtīgu mākslas objektu. Miesnieka altārglezna Lielvārdes luterāņu baznīcā ir ne tikai ievērojams mākslas darbs, bet arī nozīmīgs Latvijas kultūrvēstures elements, kas sniedz liecības par latviešu mākslas attīstību un reliģisko dzīvi 20. gadsimta pirmajā pusē. Šādu kustamo kultūras pieminekļu saglabāšana ir būtiska, lai nākamajām paaudzēm būtu iespēja piedzīvot un izprast savu vēsturi un tradīcijas.

Linda Līva Oše

“SKAŅUMĀJAS” TRADĪCIONĀLO MŪZIKAS INSTRUMENTU KOLEKCIJA

Ogres novads, Krapes pagasts, Krapes muiža

Biedrības “Skaņumāja” izveidotā Latvijas tradicionālo mūzikas instrumentu kolekcija kādreizējās Krapes muižas pārvaldnieka mājā ir sabiedriska iniciatīva, kas vērsta uz tradicionālās kultūras mantojuma saglabāšanu.

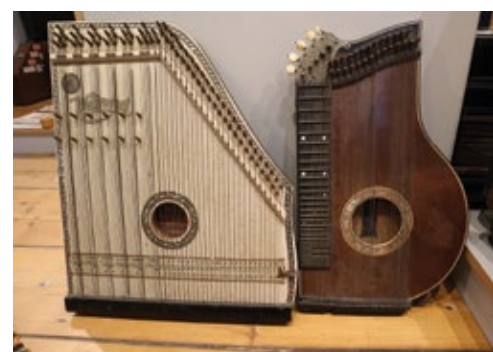
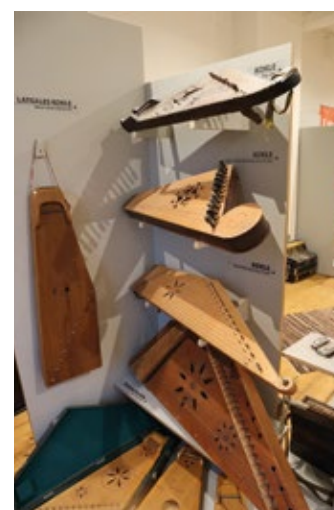
Biedrība “Skaņumāja” dibināta 2006. gadā un sākotnēji darbojās Rīgā, organizējot dažādus tautas mūzikas un folkloras pasākumus. Šajā laikā biedrības īpašumā sāka krāties dažādi tautas mūzikas instrumenti un radās pirmās domas par to atjaunošanu un eksponēšanu piemērotās telpās. 2012. gadā tika iegūtas telpas kādreizējās Krapes muižas pārvaldnieka mājā un tajās iekārtota mūzikas instrumentu darbnīca. Šo gadu laikā darbnīca ir izaugusi par bagātu un profesionāli veidotu mūzikas instrumentu kolekciju.

Piesaistot dažādus finansējuma avotus, ir izdevies Krapē radīt nozīmīgu tautas mūzikas centru ar nelielu koncertzāli, meistarklašu telpām un mūzikas instrumentu ekspozīciju, kuru oficiāli atklāja 2018. gadā. Tika atjaunota arī kādreizējā Krapes muižas pārvaldnieka māja, tādējādi piešķirot kolekcijai arī autentisku ietvaru. Ekspozīciju telpā saglabātas gan oriģinālās griestu sijas, gan dēļu grīda. Ēkai uzklāts jauns māla kārniņu jumta segums. Ekspozīcijas standos ir aplūkojami nozīmīgākie pēdējo 100–150 gadu laikā sadzīvē lietotie mūzikas instrumenti, ļaujot izsekot tradīciju pārmaiņām laika gaitā, kultūras kontaktu ietekmēm, reģionu īpatnībām. Šeit skatāmi gan raksturīgie prāģeru instrumenti, kā vijole, cimboles un base, gan dažādu sistēmu cītaras, mandolīnas, leviņa ermonikas u. c. Īpaša uzmanība pievērsta Latvijas vietējo meistaru būvētajiem instrumentiem, viņu izmantotajiem tehniskajiem risinājumiem un konstrukciju uzlabojumiem. Ekspozīciju papildina vēsturiski spēlmaņu fotoattēli un muzikantu vecmeistaru portreti.

Biedrības “Skaņumāja” darbība Krapē noris ciešā saskaņā ar Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai un tās definīcijām. No aizgājušajām paaudzēm mantotie mūzikas instrumenti, to spēles tradīcijas un prasmes ir daļa ne tikai no Latvijas, bet visas Eiropas kultūras mantojuma. Savukārt cilvēki, kam tas rūp, kas vēlas to saglabāt un nodot tālāk nākamajām paaudzēm, veido spēcīgu mantojuma kopienību.

Krapes mūzikas instrumentu kolekcija ir piemērs kultūras mantojuma dažādībai, apvienojot gan nekustamu arhitektūras mantojumu, gan kustamus priekšmetus, gan arī nemateriālo kultūras mantojumu, kas ietver muzikanta prasmes un spēles tradīciju.

Atis Artmanis

Attēli: A. Artmanis

GLEZNA – PANNŌ “JĀŅU NAKTS” SKRĪVERU KULTŪRAS CENTRĀ

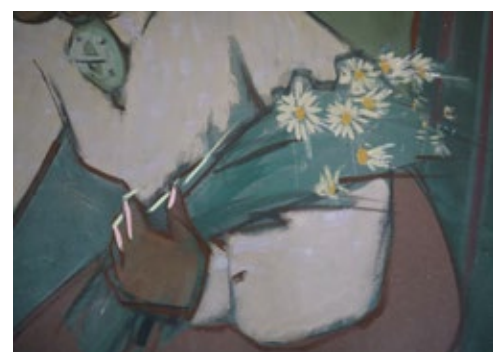
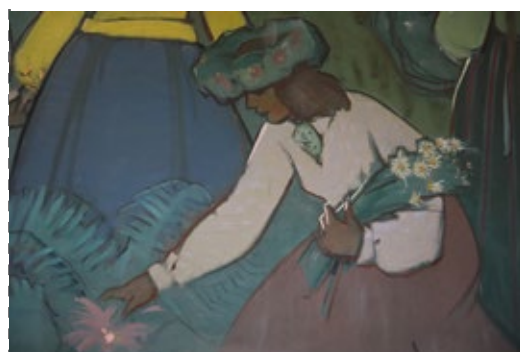
Aizkraukles novads, Skrīveru pagasts, Skrīveri

Apstākļu sakritības dēļ šis iespaidīgais panno ir kļuvis par kustamo mākslu, lai arī tas iecerēts kā grezns un monumentāls telpas neatņemama sastāvdaļa un 60 gadus atradies tam paredzētajā vietā iespaidīgajā Zemkopības institūta centrālajā ēkā, kas pabeigta 1959. gadā. Tajā pašā gadā mākslinieki Uldis Zemzaris un Laimdota Mūrnieks arī parakstījuši pabeigto gleznojumu. Panno gleznots uz sešiem atsevišķiem audekļiem, darbs tapis uz vietas objektā, par ko liecina saglabāties foto. Tobrīd vēl gluži jaunie mākslinieki radījuši darbu dekoratīvās glezniecības stilistikā – absolūti un neslēpti nacionālā sižetikā. Daudzfigūru kompozīcija attēlo tautas līksmību gaišajā Jāņu naktī zem ozola kuplajiem zariem ar lapu un ziedu vainagiem, tradicionāliem alus kausiem un siera rituļiem, ar jāņugunīm un papardes zieda gaismu. Līksmo jauni un veci, nav pionieru, nav piecstaru zvaigžņu un sarkanu karogu! Lielas, vispārinātas figūras, plaši žesti un lepna stāja. Mākslinieciskajā risinājumā saskatāma tā sauktā skarbā stila ievirze, kas raksturoja Latvijas mākslu vairākus gadu desmitus.

Šobrīd lielā ēka nodota Valsts nekustamo īpašumu valdījumā, taču Skrīveru un Zemkopības institūta patrioti nevēlējās šo nosargāto un padomju īstenību pārcietušo relikviju atstāt likteņa varā. Sadarbojoties institūta darbiniekiem un pagasta pašvaldībai, panno daļas tika noceltas no sienas un uz platformas horizontālā stāvoklī pārvestas uz jauno mājvietu – Skrīveru kultūras centru. Pirms eksponēšanas panno daļas restaurēja Latvijas Mākslas akadēmijas studenti restauratores Maijas Tīrzītes vadībā. Svētku zālē vietas pietika tikai četrām panno daļām, piektā pagaidām atrodas blakus telpā. Sestā panno daļa ar autoru parakstiem izvietota pie sienas Zemkopības institūta nelielajā zālē. Neraugoties uz to, ka panno šobrīd glabājas dažādās vietās, gleznojums ir pelnījis būt aizsargājams kultūras objekts – gan kā sava laikmeta (tas bija t. s. atkušņa laiks, kad ticējām, ka iespējams dzīvot daudz maz līksmi un brīvi...) mākslas darbs, kas atspoguļo vērienu un iespējas, gan kā vērtība skrīveriešu acīs un apziņā, ko cienīt, mīlēt un ar ko lepoties.

Dace Čoldere

Attēli: I. Miļgrāve, L. Mūrnieks, LBTU Zemkopības institūta arhīvs

ALTĀRGLEZNA “GOLGĀTA”

Saulkrastu novads, Saulkrasti, Ainažu iela 4,
Pēterupes evaņģēliski luteriskā baznīca

Mākslinieka Jozefa Millera 1833. gadā radītā altārglezna “Golgāta” ir daudzfigūru kompozīcija ar reliģisku sižetu. Gleznā attēlota krustā sišanas aina, centrā redzams Kristus, tam abos sānos – divi krustos sisti tēli, gleznas apakšējā daļā attēlots ļaužu pūlis. Autors par paraugu ņēmis gleznotāja Pētera Kornēliusa oriģināldarbu. Lielizmēra eļļas glezna (201 x 287,5 cm) ir klasicisma mākslai raksturīgs darbs, kur redzama līdzsvarota kompozīcija un periodam raksturīgais kolorīts. Zeltītā rāmī ievietotā glezna iekļauta askētiski veidotā altāra retablā.

Mākslas darbi, it īpaši sakrālās gleznas, ir ne tikai estētiski vērtīgi, bet arī nes sev līdzī laimēta garu un vēsturiskās liecības. Mākslas darbu restaurācija apliecina šāda veida kultūras pieminekļu nozīmi, saglabājot tos nākamajām paaudzēm un reizēm ļaujot atklāt iepriekš nezināmus mākslas vēstures aspektus. Gleznas “Golgāta” restaurācija bija sarežģīts daudzpakāpju process, kura mērķis bija saglabāt un atjaunot tās oriģinālo māksliniecisko un tehnisko kvalitāti. Gleznas restaurācija notika 2017. gadā. Restauratores Irbe Grīnberga un Natālija Jātniece, veicot gleznas pirms restaurācijas izpēti, apzināja iepriekšējo restaurāciju atstātās pēdas. Pēdējās restaurācijas gaitā atklājās aizdarinātu plīsumu vietas, daudzkārt un ar atšķirīgu kvalitāti veikti pārgleznojumi. Gleznas augšējā daļā atklājās divas pārgleznas figūras – eņģelis un kārdinātājs. Laikapstākļu un mitruma ietekmē gleznai bija radušies arī jauni bojājumi. Restaurācijas gaitā, noņemot virsrāmi, atklājās vēl kāds interesants fakts – gleznas kreisajā augšējā stūrī zem krāsas slāņa tika atklāta iepriekš nepārgleznota eņģeļa roka.

Pārgleznojumu un netīrumu noņemšana, kā arī iepriekš slēptu tēlu atklāšana būtiski papildina mākslas darba vēsturisko un ikonogrāfisko vērtību. Pēc rūpīgas restaurācijas glezna ir atguvusi sākotnējo vizuālo un tehnisko kvalitāti. Restaurācija nodrošina gleznas saglabāšanu nākamajām paaudzēm, ļaujot tai atkal pilnvērtīgi būt Pēterupes evaņģēliski luteriskās baznīcas altārgleznai.

Linda Līva Oše

Attēli: A. Artmanis, I. Milgrāve

ALŪKSNES DRAUDZES BĪBELE (1689) GLIKA MUZEJĀ

Alūksnes novads, Alūksne, Pils iela 25A

Nav daudz grāmatu, kam par godu būtu iestādīti koki, tāpat kā nav daudz koku, kuri simtiem gadu ilgi augtu par godu kādai grāmatai. Interesanti, ko gan domāja mācītājs Ernsts Gliks, stādīdams šos kokus, – kas dzīvos ilgāk: grāmata vai koki. Tie pie Alūksnes mācītājmuižas iestādīti, pabeidzot Svētās Grāmatas – Bībeles – tulkošanu 1685. un 1689. gadā. Darbs ir pabeigts, un 1689. gadā Johana Georga Vilkena izdevniecībā Rīgā “Tā Swehta Grahmata jeb Deewa Swehtais Wahrds...” ir iespiesta. Aizlaista pasaulē, dzīvē. Drīz seko kara laiki, mainās dzīves kārtība Latvijā un Alūksnē. Mācītājs Gliks aizklīst pasaulē, veco baznīcu, kurā viņš kalpoja, nomaina jauns pēc Rīgas būvmeistara Kristofera Hāberlanda projekta celts dižens dievnams. Koki aug, un Grāmata aizvien iegūst jaunus un jaunus lietotājus. 20. gadsimtā konstatē, ka Alūksnē, Grāmatas dzimtajā vietā, tās eksemplāra nav. Draudze to meklē, un tad pienāk 1935. gads, kad Pieminekļu Valdes vecākais inspektors Pēteris Ārends paraksta vēstuli Alūksnes evaņģēliski luteriskās baznīcas valdei, kurā teikts, ka “Ievērojot Jūsu lūgumu Pieminekļu Valde un Valsts Vēsturiskais muzejs deponē Jums vienu Glūcka bībeles tulkojumu latviešu valodā no 1689. gada (vecā un jaunā derība koka vākos), kas līdz šim glabājās Valsts Vēsturiskā muzejā. Minētā bībele uz pirmo pieprasījumu nekavējoties nododama atpakaļ Valsts Vēsturiskam muzejam. Atzīmējami grāmatas bojājumi. Trūkst 483–486 lpp un beigu lapas sākot ar 503 lapu. Titullapa, ievada lapas kā arī pirmās 4 teksta lapas bojātas un to malas aplīmētas ar papīru. 5. lapa vaļēja (izplēsts), pie kam bojāts teksts. Iesējums vairākās vietās, sevišķi grāmatas mugurpusē, bojāts.” Grāmatas tehniskais stāvoklis šo 90 gadu laikā nav īpaši mainījies. Iespējams, ka ādas iesējumam, ko Grāmata ieguvusi 18. gadsimtā, būtu vēlams neliela apkope, tomēr pats galvenais ir tas, kā šī relikvija tiek cienīta un mīlēta.

Liekas, ka nav daudz grāmatu, kam būtu veltīts un uzturēts muzejs. Šis vienīgais oriģinālizdevuma eksemplārs ir izpelnījis šo uzmanību un godu, savu ēku un sapulcinājis ap sevi daudzās un dažādās valodās izdotas Bībeles no daudzām un dažādām zemēm. Tagad ozoli ieguvuši dižkoku statusu un Glika tulkotā Bībele piedzīvojuši jau astoto izdevumu.

Dace Čoldere

ALTĀRGLEZNAS CESVAINES LUTERĀNU BAZNĪCĀ

Madonas novads, Česvaine, Baznīcas iela 4

Greznā un skaistā Cesvaines baznīca ar visu tās iekārtu un priekšmetiem ir piemērs tam, kāds liktenis bija jāizcieš gandrīz katrai (vai daudzām) baznīcu draudzei un celtnei Latvijā 20. gadsimta trešajā ceturksnī. Lai efektīgi cīnītos pret reliģiju kā “opiju tautai”, padomju nomenklatūra lietoja pavisam vienkāršu, bet izšķirošu līdzekli – naudu. Baznīcu ēkas un viss tām piederošais jau bija pasludināts par valsts īpašumu, un draudzēm par to lietošanu bija jāmaksā nodokļi. Tos paaugstināja līdz tādai pakāpei, ka jau tā nabadzībā iedzītie ļaudis tos vairs nespēja samaksāt, un baznīcas tika pamestas likteņa un barbaru varā... 1964. gadā arī Cesvaines draudze bija spiesta aiziet no sava dievnama. Līdzīgs bija atļauts paņemt kustamo mantu – dievkalpojuma piederumus, arī solus un visu, ko var aiznest, taču – kur to novietot? Līdzīgs paņemamo lietu vidū bija tikai altārgleznu triptihs – Jēkaba Bīnes gleznotais “Kristus pie krusta”, ko draudze bija iegādājusies 1924. gadā, kā centrālā glezna un divas Ervīna Volfeila gleznas “Ganu pielūgšana” un “Kristus augšāmcelšanās”. Mums mazāk zināmais profesionāli izglītotais autors Volfeils 20. gadsimta sākumā bija diezgan plaši pazīstams vācbaltu vidē kā ainavu gleznotājs, bet ap 1933. gadu, kad Cesvaines baznīcai tika gleznotas altāra gleznas, bija zīmēšanas un mākslas vēstures skolotājs Madonā un Cesvainē. Gotiskā manierē izveidotais altāris ar šīm gleznām bija pilnveidots, un tā priekšā jāvārdu viens otram teica mani vecāki Velta un Herberts 1938. gadā. Draudze no baznīcas aizgāja, līdzīgs paņemot dievkalpojuma piederumus un visas trīs altārgleznas. Baznīcā palikušais “tautas īpašums” – ērģeles, kancele, altāris, soli – tika sistemātiski un pilnīgi iznīcināts. Gleznas sākumā atrada patvērumu mācītāja A. Vītola mājās, bet vēlāk pēc vairāku gadu ceļošanas no viena patvēruma uz citu nonāca Madonas muzejā, kur sagaidīja atmodas laiku. Jau 20. gadsimta 70. gados sākās rosība ap baznīcas ēku: tika izstrādāts rekonstrukcijas projekts tās izmantošanai par tradīciju namu (?!). Darbi nevirzījās īpaši strauji, un diezgan samocītais radikālais pārveides projekts palika pusceļā. Kad 1989. gadā draudze atguva savu īpašumu, ēkai bija uzlikts jumts un logos ievietotas vitrāžas. Pēc kanceles un altāra konstrukciju jaunuzbūvēšanas altārgleznu triptihs 1994. gadā atgriezās savā sākotnējā vietā.

Dace Čoldere

Attēli: B. Ķibere, Z. Grieta

TĒLNIĒKU KĀRLA JANSONA UN ANDREJA JANŠONA DZĪVES UN DARBA VIETA

Cēsu novads, Cēsis, Dzirnau iela 31

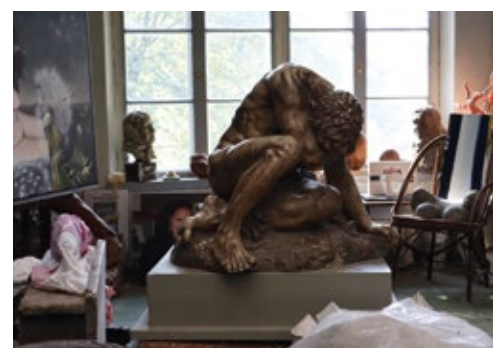
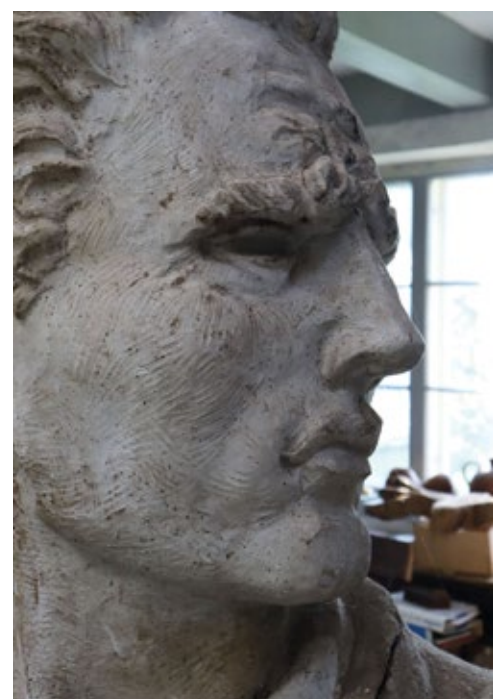
Mākslinieku dzīves un darba vietas ir ne tikai ēkas vai telpas, bet arī radošuma un identitātes simboli, kas iedvesmo un veido personības. Jansonu dzīves un darba vieta ir mājas profesionāliem māksliniekiem, tēlniekiem jau trīs paaudzēs – tēvam Kārlim (1896–1986), dēlam Andrejam (1937–2006) un mazdēlam Matiasam (1973). Vieta atrodas Gaujas senlejā ar izcilu kultūrvēsturisko vērtību, kas glabā liecības pat no 14. gadsimta. Autentiskā vide, kurā mākslinieks radījis mākslas darbu, piešķir vietai papildu vēsturisku un emocionālu nozīmi, tā ir kā liecinieks mākslinieku radošajiem procesiem, personīgajām cīņām un triumfiem.

Latviešu tēlniecības klasiķis prof. Kārlis Jansons pēc studijām uz pastāvīgu dzīvi apmetās senču mājās “Silķēs”, aktīvi strādāja pie tēlniecības darbu izveides, pārbūvēja “Silķu” veco dzīvojamo māju un ierīkoja darbnīcu ar stikla jumtu (tagad tēlnieku dzimtas piemiņas ekspozīcija). Ar laiku pārbūvē arī vecās ūdensdzirnavas Silķupītes krastā un uzceļ Latvijas mērogam modernu akmens apstrādes un bronzas liešanas darbnīcu, kur realizēt dažādus pasūtījuma darbus. Līdz 1979. gadam Kārļa Jansona vadībā “Silķēs” regulāri notika Latvijas Mākslas akadēmijas tēlniecības nodaļas vasaras prakses, pēcāk tās norisinājās jau Andreja Jansona vadībā. Studenti un tēlniecības entuziasti varēja apgūt augsta līmeņa tehniskās prasmes, strādājot profesionālu meistaru vadībā. “Silķu” brīvdabas tēlniecības darbnīcā tapuši nozīmīgākie Jansonu dzimtas tēlnieku darināti tēlniecības darbi. 1971. gadā “Silķu” pagalmā ierīkota brīvdabas skulptūru ekspozīcija ar Jansonu dzimtas un tēlnieces Maijas Baltiņas veidotajiem darbiem. Mākslas darbs, eksponēts autentiskā vidē, kļūst par dzīvotspējīgu kultūras dialoga daļu, kas turpina attīstīties un ietekmēt nākamās paaudzes; pieejams plašākai sabiedrībai, lai iedvesmotu un izglītotu.

“Silķēs” glabājas vairāku paaudžu uzkrāta vēstures un mākslas priekšmetu kolekcija – apjomīgs Jansonu dzimtas arhīvs ar dažādiem mākslas darbiem, kultūrvēsturiski vērtīgiem interjera un sadzīves priekšmetiem. Tēlnieku Jansonu dzīves un darba vieta ir vienots objektu komplekss, kas ar nedaudziem pārveidojumiem saglabāts augstā autentiskuma līmenī. Tam ir potenciāls kļūt par memoriālu vietu, muzeju vai pat par pirmo latviešu tēlniecības vēstures centru. Tas, cerams, ļautu ilgāku laiku neuztraukties par daudzu priekšmetu un mākslas vērtību saglabāšanu, izpēti un aktualizēšanu nākamajām paaudzēm. Pašlaik vēsturiska notikuma vietai piešķirtais valsts nozīmes aizsardzības pieminējuma statuss tieši nepasargā kustamās mākslas vērtības.

Māra Lāss

Attēli: J. Plūksnis, M. Lāss

LIELSTRAUPES ZVANU TORŅA ZVANS

Cēsu novads, Straupes pagasts, Straupe, Lielstraupes luterāņu baznīca

Latvijā ne visai bieži atrodamas vietas, kur zvani nav novietoti baznīcās, bet tiem izbūvēti īpaši atsevišķi stāvoši torņi. Koka zvanu tornis pie Lielstraupes pils un baznīcas celts 1744. gadā. Pils kompleksā integrētajai mūra dievnama ēkai nav torņa.

Tornī bijušajam zvanam ir sena un samezglota vēsture, tas ir vecāks par pašreizējo torni. Zvanu savulaik fiksējis un aprakstījis Johans Kristofs Broce. Pēc šīm ziņām var spriest, ka to 1661. gadā baznīcai dāvinājusi Anna Doroteja Heikinga. 1684. gada torņa ugunsgrēkā zvans sabojāts, taču tajā pašā gadā pārliets Gerharda Meijera darbnīcā Rīgā, vecie uzraksti gan zuduši.

Ziemeļu kara laikā, 18. gadsimta sākumā, zvanu noņēma un nogremdēja ezerā. Pēc kāda laika to atrod zvejnieki un zvans atgriežas tornī. Savukārt atradējiem dotas tiesības līķu apbedīšanas gadījumā likt apzvanīt mirušo par brīvu "ar šo no ūdens izcelto zvanu". 1772. gadā zvans pārsprāgst, to pārlej 1779. gadā, par ko vēsta uzraksts, vienlaikus fiksējot meistara vārdu. Tas ir Heinrihs Ernsts Begrovs (1747–1803). Zvana lējējs dzimis Rīgā, gadu mācījies amatu Gdaņskā (Dancigā), piecus gadus pavadījis vanderzeļļa gaitās un 1770. gadā atgriezies Rīgā. 1771. gadā viņš bijis Zvanu lējēju cunftes biedrs Gdaņskā, 1774. gadā – Rīgas cunftē, bet 1803. gadā bijis Mazās ģildes vecākais. Divi dēli turpinājuši tēva amatu.

Zvans veidots ar izvērstu, greznu dekora kompozīciju. Uz tā vidukļa teksts un Rīgas pilsētas ģerbonis, ko ietver augu stīgu ornamenti: "Soli Deo Gloria. Roopsche Kirchspiels Glocke verfertigt Anno 1779." Gar skaņas malu teksts: "Me fecit Heinr.Ernst Beggrow." Šobrīd zvans atkal iesprādzis un gaida restaurāciju. Tas novietots baznīcas telpās.

Zvans sniedz liecību par vietējo metāla lietuvju darbu, atbilstību laikmeta stilistikai un meistaru profesionālo līmeni. Tāpat tā liktenis norāda, cik reizēm sarežģīta mēdz būt mākslas priekšmetu dzīve vairāku gadsimtu garumā. Šobrīd zvanu varam vērtēt kā 18. gadsimta meistara darbu, taču tā pamatā ir 17. gadsimta materiāls.

Rūta Kaminska

Attēli: B. Klibere

“KANOVAS” VĀZE

Alūksnes novads, Alūksne, Pils iela 74, Alūksnes novada muzejs, Jaunā pils

Viens no kustamā mantojuma saglabāšanas bīstamajiem faktoriem ir to stihiskas pārvietošanas draudi, to atdalāmība no šo vērtību autentiskās vides. Šāds piemērs ir arī skulptūra “Kanovas” vāze, kas atrašanās vietu mainījusi vairākkārt.

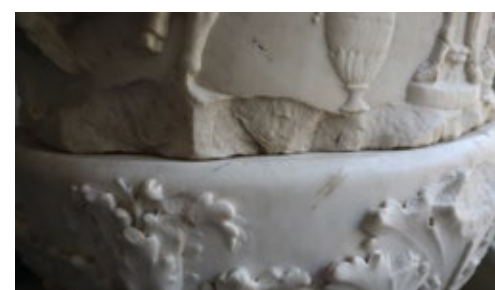
18. gadsimta beigu marmora darinājums, kas iekļauts valsts aizsargājamo pieminekļu sarakstā kā valsts nozīmes mākslas piemineklis, veidots klasicisma formās, rotāts ar sengrieķu vīna svētku jeb dionīsiju motīviem – Dionīsa pavadonēm menādām ar vīnogu ķekariem, ziedu vītņēm un Pāna, mežu valdnieka un aizstāvja, galvu rokās, maziem satīriem un vīraka traukiem. Vēstures avotos izteikta varbūtība, ka vāzes darinātājs varētu būt bijis itāļu tēlnieks Antonio Kanova (*Antonio Canova*), no kā arī aizgūts vāzes nosaukums. Tomēr apstiprinājums šim faktam vēl meklējams, ap mākslas priekšmetu atstājot noslēpumainības plīvuru.

Sākotnēji marmora vāze atradusies Alūksnes muižas parkā zem klajas debess uz akmens podesta. Kad tā krietni cietusi, vāze 20. gadsimta 20. gados restaurēta un pārvietota uz Alūksnes ģimnāzijas telpām. Skolai iegūstot jaunas telpas, tā ceļojusi mācību iestādei līdzī un nonākusi Glikas ielā 10. Gandrīz gadsimtu saistīta ar Alūksnes ģimnāziju, vāze iegūlusi alūksniešu atmiņās arī ar stāstiem par darbiem un nedarbiem, kur ievīts mākslas priekšmets. 2023. gadā sākoties vērienīgai ģimnāzijas ēkas restaurācijai, sākotnēji vāzei izveidota OSB plākšņu kaste, pasargājot to no uzsāktajiem atjaunošanas darbiem. Restaurācijas procesam turpinoties, nolemts, ka vāzei rodama jauna mājvieta – piemērotāka mākslas priekšmetam, kur tas veiksmīgi turpinātu izglītēt sabiedrību. Šoreiz mākslas priekšmets pārvietots, pirms procesa rūpīgi sagatavojoties. Notikušas konsultācijas ar NKMP, izstrādāta attiecīga dokumentācija un fotofiksācija pārvietošanas laikā. “Kanovas” vāze tagad atrodas Fitinghofu dzimtas mājvietā Alūksnes Jaunajā pilī, kur darbojas Alūksnes novada muzejs.

Mākslas priekšmeti ir viegli pārvietojami, tie nav fiziski piesaistīti pie vides, kurā atrodas, tādēļ to nedokumentēta pārvietošana var būt potenciāls drauds ne vien informācijas zudumam par šī priekšmeta sākotnējo vidi, bet arī paša priekšmeta piederības, vēsturiskā fona un citu nozīmīgu ziņu zaudēšanai, kas saglabātas varētu būt vērtīgs materiāls nākotnes pētniekiem.

Baiba Ķibere

Attēli: B. Ķibere

VILHELMA PURVĪŠA GLEZNA “ATKUSNĪ” (20. GADSIMTA 30. GADI)

Alūksne, E. Glika iela 10, Ernesta Glika Alūksnes valsts ģimnāzija

Izcilas mākslas vērtības var atrast ne tikai lielajos kultūras centros un reprezentablās mākslas kolekcijās, augstvērtīgi mākslas darbi nonākuši arī sabiedriskajās ēkās ārpus Rīgas. 20. gadsimta starpkaru periodā īpaši izceļamas skolas, kas, pateicoties kustībai atcerēties savu dzimto novadu, saņēmušas gan papildinājumu bibliotēkām, gan vērtīgus mākslas darbus.

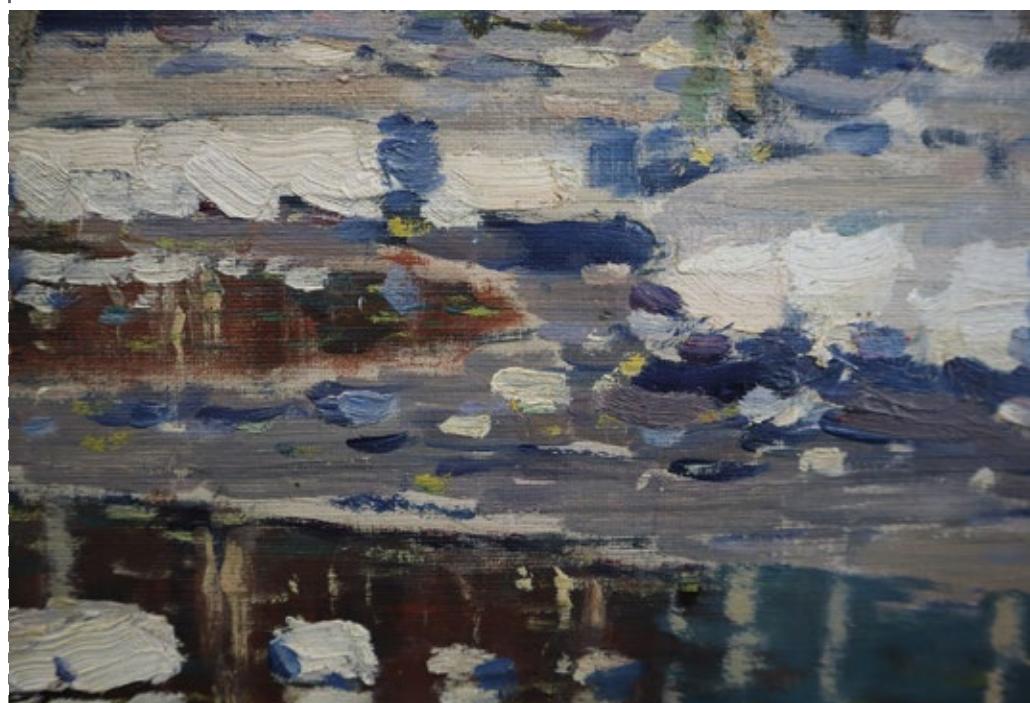
Alūksnes valsts ģimnāzijas ēka celta 1934.–1938. gadā pēc arhitektes Elzas Melderis-Ziemeles (1900–1990) izstrādāta projekta. Mācības tajā sāktas 1939. gadā, kad tā darbojusies kā pamatskola. Šajā arhitektūras pieminekļī atrodami arī vairāki nozīmīgi mākslas darbi. Tie papildina lakonisko funkcionālisma stila interjeru un liecina par bijušo audzēkņu saistību ar skolu. Viens no šādiem darbiem ir goda vietā novietotā V. Purvīša glezna, ko savai skolai dāvinājis kāds absolvents.

Vidzemnieks Vilhelms Purvītis (1872–1945) ir īpaša personība Latvijas mākslā. Viens no nacionālās mākslas skolas veidotājiem, starptautiski pazīstams meistars, atzīts ainavists, kas Latvijas dabas tēlu atklājis visā tā daudzpusībā. Mācījies Pēterburgas Keizariiskajā mākslas akadēmijā un beidzis to ar izcilību, atgriezies Rīgā, aktīvi piedalījies vietējā mākslas dzīvē un bijis Rīgas pilsētas mākslas muzeja direktors. Neatkarīgās Latvijas Republikas laikā vadījis arī jaundibināto Latvijas Mākslas akadēmiju. Viņa dzīves gaitas noslēgušās Vācijā, uz kurieni gleznotājs emigrējis 1944. gadā. Purvīša mantojums mūsdienās ir visai fragmentārs, Otrā pasaules kara laikā liela daļa gleznu iznīcināta vai pazudusi. Tāpēc katrai saglabātajai gleznai ir īpaša vērtība.

Alūksnē esošā glezna pieder meistara daiļrades vēlīnajam periodam. Gleznotāja darbos atklājas gan impresionisma ietekmes, gan jūgendstila izsmalcinātības atskaņas, gan ekspresionisma sakāpinātība, veidojot sintezētu, neoromantisku noskaņu piepildītu tipiskas Latvijas ainavas paraugu. Viens no iemīļotākajiem motīviem meistaram ir pavasara atveidojums – gan tā ieskaņu tvērums ar sniegotiem laukiem, kūstoša ledus ūdeņiem, gan košās ziedoņa krāsas. Alūksnē redzamā glezna ataino tieši šo ziemas–pavasara mijas ainu, ar enerģiskiem triepieniem rādot nelielu dabas stūrīti izmaiņu brīdī.

Alūksnē saglabātā ainava ir būtiska liecība par izcilā mākslinieka darbu, un vairāku paaudžu alūksniešiem tā atgādinājusi par Latvijas ainavas vērtībām. Glezna iekļauta valsts aizsargājamo mākslas pieminekļu sarakstā.

Rūta Kaminska

EVANGĒLIJS-TETRS

Limbaži, Kļosfera iela 6, Limbažu Kristus Apskaidrošanās pareizticīgo baznīca

Pastāvīga pareizticīgo kopiena Limbažos izveidojusies 19. gadsimtā. Pirms tam pareizticīgo svētvieta te bijusi saistīta ar 18. gadsimtā pilsētā izvietoto karaspēku, kam pārceļoties 1820. gadā pārvietota arī baznīca. 1822. gadā dibināta Limbažu pareizticīgo draudze, bet 1828. gadā uzcelta nelielā Aleksandra Ņevska baznīca, kas iesvētīta 1830. gadā. Tās iekārtojums daļēji veidojies no ziedojumiem (ikonostasu no Veļikije Luku apkaimes dāvinājusi privātpersona, no citām draudzēm ziedoti arī liturģiskie tērpi un grāmatas). Jaunu mūra baznīcu draudze uzcēlusi 1901.–1903. gadā pēc arhitekta Oskara Bāra pārstrādātā eparhijas ieteiktā projekta. Uz šo ēku pārvietots arī vecās baznīcas inventārs.

Limbažu pareizticīgo baznīcā līdz mūsdienām saglabājusies daļa seno iekārtas priekšmetu. To skaitā ir gan ikonas, gan ikonostasa fragmenti, gan grāmatu krājums. Grāmatas aptver laiku no 17. gadsimta līdz 19. gadsimtam, un to vidū ir atrodami mākslinieciski augstvērtīgi sējumi. Viens no tādiem ir 1821. gadā Maskavā baznīcslāvu valodā iespiestais evaņģēlijs-tetrs. Tas ir četrdaļu evaņģēlijs, kas paredzēts lasīšanai un satur Jaunās Derības pirmās četras grāmatas (atšķirībā no baznīcas kalpošanai paredzētā, skaidrojošā vai mācību evaņģēlija).

Šobrīd grāmatas bloks iesiets ar samtu apšūtos koka vākos, ko dekorē zeltīti metālkalumi. Ievērojot tradīciju, uz virsējā vāka stūros atveidoti četri evaņģēlisti un centrā medaljonā – Kristus augšāmcēlšanās aina. Grāmatā bagātīgi izmantots grafiskais dekors – nodaļu sākuma un beigu vinjetes, lapu ornamentālais rāmītis, iniciāļi. Evaņģēliju sadaļas ievada gravēti evaņģēlistu atveidi ar tradicionālajiem simboliem, ievietoti dekoratīvos rāmjos. Nodaļu sākumu, tāpat iniciāļus, akcentē sarkanās krāsas iespaidums.

Limbažu baznīca ir lielākais pareizticīgo dievnams Vidzemē ārpus Rīgas un labi raksturo ne tikai sakrālās arhitektūras formu attīstību pareizticīgās baznīcas akceptētajā stilistikā, bet arī dievnamu aprīkojuma veidošanas tradīciju, kuras būtiska sastāvdaļa ir grāmatu krājuma komplektēšana.

Rūta Kaminska

Attēli: B. Klibere, S. Ziedīņa

LIELSTRAUPES PILS KRĒSLS

Cēsu novads, Straupes pagasts, Straupe

Lielstraupes pils ir ievērojams valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, kas, spītējot dažādu laiku grūtībām un līdzī nestajam postam, tomēr saglabājusies. Tā vairākkārt izpostīta, degusi, taču ikreiz atjaunota. Cauri šādām destruktīvām pārmaiņām nebūtībā gājis ne mazums pilij piederīgu vēsturisku interjera priekšmetu. Taču dažkārt pavisam negaidīti notiek kas neparedzēts.

Pēc Straupes narkoloģiskās slimnīcas slēgšanas 2018. gadā un īpašuma nonāksanas pašvaldības pārziņā, lielāka uzmanība sāka pievērst pils kultūrvēsturiskajai nozīmei, tās noslēpumu izzināšanai. Pilī saglabājusies 20. gadsimta sākuma fotogrāfija, viena no nedaudzajām vizuālajām liecībām, kur redzama pils interjera aina. Blakus greznām koka kāpnēm pils centrālajā daļā novietoti divi barokālās formās izgatavoti krēsli. Šo sēdmēbeļu sēdekļi veidoti no vairākiem dēļiem. Pie sēdekļa daļas piestiprinātas četras dekoratīvas, slīpi novietotas kājas. Atzveltnes daļa rotāta bagātīgiem kokgriezumiem ar akanta lapu motīviem. Krēsli līdz ar daudziem citiem interjera priekšmetiem uzskatīti par zudušiem.

Vienu no šiem krēsliem fotogrāfijā atpazinis kāds vietējais iedzīvotājs, kura īpašuma šķūnītī esot saglabājies tieši tāds krēsls. Nezinot krēsla piederību un kultūrvēsturisko vērtību, tas izmantots kā pamats gaļas sadalīšanai ar cirvi. Uz pamatnes vērojami mehāniski radīti bojājumi – iecirtumi, tā ir nestabila, vienai no kājām koksnes nodiluma pazīmes, tomēr, ņemot vērā krēsla visai skarbo likteni un fiziski smago ikdienu, tas ir ļoti labi saglabājies. Šobrīd krēsls novietots pilī tajā pašā vietā, kur reiz bijis, uzņemot fotogrāfiju. ņemot vērā krēsla relatīvi netālo atrašanās vietu, proti, tas nav pametis Straupi, iespējams, krēsls juku laikos atradis sev jaunas mājas vai atbilstoši agrārās reformas likumam, kas atvēlēja zināmu laiku pīļu un muižu īpašniekiem personīgo kustamo mantu izvešanai, ticis pārdots ūtrupē, tādējādi nonākot vietējo zemnieku īpašumā.

Šis krēsls ir ļoti viegls, kompakts, to ir viegli pārvietot, tādēļ tā saikne ar savu oriģinālo vidi ir trausla. Lielstraupes pils krēsla atrašanās stāsts ir pārsteidzoši brīnumains, taču arī ļoti rets notikums. Vēsturisko liecību trūkums kārtējo reizi pierāda, ka, skrupulozi dokumentējot kustamās vērtības, veicot to fotofiksāciju, būtu iespējams restaurēt autentiska interjera sajūtu, pat ja nav saglabājušās oriģinālās mēbeles.

Baiba Ķibere

Attēli: B. Ķibere

MĪLAKŠU KRUSTAKMENS

Smiltenes novads, Drustu pagasts

Mīlakšu krustakmens ir Vidzemei raksturīgs apskaldīts plāksņveida akmens ar tajā iekaltiemi deviņiem dažāda veida krustiemi. Akmens (virszemes daļas augstums 1,4 m, platums 0,57 m, biezums līdz 0,35 m, mērija A. Grīnbergs) nav tik liels, lai to nevarētu pārvietot, tādēļ laika gaitā akmens ir gan nogāzts, gan pavilkts sāņus. Nostāsti vēstījuši, ka akmens esot no kaut kurienes atvests, norādītas vairākas vietas, bet nav zināms, kādēļ un kad tas darīts.

Vidzemē ir zināmi vairāki līdzīgi akmeņi ar iekaltiemi krustiemi. Parasti tie tiek saistīti ar kādām senām apbedījumu vietām, tomēr akmeņi bieži ir pārvietoti un to sākotnējais konteksts ne vienmēr ir zināms. Varētu domāt, ka šāda veida krustakmeņi bija ne individuāla kapa, bet visas kapsētas zīme. Pēc iekalto krustu paleogrāfijas un paralēlēm Rietumeiropas zemēs šāda veida akmeņi varētu būt attiecināmi uz Livonijas laiku.

Mīlakšu apkārtnē ir vairākas vietas, kas saistītas ar senām tradīcijām un akmeņiem. 1838. gadā Drustu īpašnieks Heinrihs Hāgemeisters rakstīja, ka agrāk Mīlakšās bijis akmens, kur upurēts. Tiesa likusi šo akmeni sadauzīt, bet, vai tas tiešām izdarīts, nav zināms. 19. gadsimta beigās gatartietis J. Upītis rakstīja, ka senāk dieviem ziedojuši labāko kumosu, iekams vēl paši no tā ēdiena nebija baudījuši. Viņš pats jaunībā pie "Kalna Mīlakšām" redzējis lielu, zilu akmeni, kam cieši klāt bija pieaudzis paeglis. Pie šā akmens traukā nesuši dieviem ēst. Reiz kāds cilvēks vai nu aizbada, vai "lielgalvības" ziedojumu izēdis. No tā laika ziedošanu pie akmens pārtraukuši, bet dievus mielojuši namā, pavadā. Pie Mīlakšām ir arī akmens krāvumu senkapi, kuru tuvumā kādreiz augusi Krusta priede, kas no vienas vietas bijusi klāta ar iegrieztiem krustiemi, jo priedē pie katra miroņa garām vešanas bērnieki iecirtuši krustu, lai mironis, pastarā dienā augšām celdamies, zinātu, no kuras puses nācis, un nemaldīdamies prastu atnākt uz mājām. Vēl Mīlakšu tuvumā bijis klajš purvs, kuru sauca par Tīro purvu. Tajā esot redzēts Velns, braukājis ar divratu vāģiem, melnu zirgu un rijas grābekli rokās. Vēl stāstīts, ka pie "Kalna Mīlakšām" esot veselās četras vietas, kur katru gadu Jāņu vakarā kaltējoties nauda.

Nav skaidri nosakāms, vai Mīlakšu krustakmens būtu kāds no iepriekš minētajiem akmeņiem, ticamāk jau, ka ne, bet krustakmens iekļaujas apkārtnes kultūrainavā un noteikti gan bija, gan ir tās nozīmīga sastāvdaļa.

Juris Urtāns

DEKORATĪVS JUMTA KALUMS

Valkas novads, Valka, Semināra iela 9

Dekoratīvais jumta kalums, kas darināts 1776. gadā, sākotnēji atradās Cimzes kapsētā Valkā, uz Šrādera kapličas jumta. Kalums izgatavots no kaltas dzelzs, tā kompozīcija ir simetriska un mākslinieciski izteiksmīga. Vertikālo dzelzs krustu rotā dekoratīvi augu motīvi ar stilizētām lapām un vijumiem. Vertikālā stieņa augšdaļā atrodas telpiska daudzstūru zvaigzne ar smailiem stariem, bet šķērsstieņa galus papildina plakanas sešstaru zvaigznītes. Diemžēl kaluma autors nav zināms.

Ilgu laiku dekoratīvais jumta kalums nav bijis izvietots savā paredzētajā vietā – uz Šrādera kapličas jumta. Pirms vairāk nekā 10 gadiem vētras laikā kalums nokrita un tika novietots zālienā pie kapličas sienas. Kritiena rezultātā bija atlūzusi viena no dekoratīvajām zvaigznītēm, kā arī konstatēti citi nopietni bojājumi. Kaluma virsmu būtiski ietekmējusi korozija, padarot atsevišķas detaļas trauslas un vājinot kopējo konstrukciju.

Pagaidu risinājuma ietvaros kalums sākotnēji tika ienests kapličas iekšpusē, bet vēlāk pārvietots uz Valkas pilsētas pašvaldību Semināra ielā 9. Restaurācijas laikā no 2023. līdz 2024. gadam tas tika pilnībā izjaukts, lai nodrošinātu efektīvu bojāto detaļu apstrādi. Elementi tika nokracēti un ķīmiski attīrīti no rūsas, atjaunotas metinājuma šuves, iztaisnota detaļu ģeometrija un veikta rūpīga pretkorozijas apstrāde, ieskaitot karsto cinkošanu. Restaurācijas noslēgumā kalums tika salikts sākotnējā formā un pārklāts ar lineļlas krāsu divās kārtās.

Pašlaik notiek intensīvs darbs pie finansējuma nodrošināšanas, lai tuvākajā laikā varētu uzsākt Šrādera kapličas jumta konstrukcijas un seguma restaurācijas darbus. Sagaidāms, ka jau drīzumā dekoratīvais jumta kalums atkal rotās Šrādera kapličas jumtu, atgūstot savu nozīmīgo vietu Cimzes kapsētas ainavā.

Šīs restaurācijas un turpmākās atjaunošanas aktivitātes uzskatāmas ne tikai par svarīgu soli konkrētā objekta saglabāšanā, bet arī ir nozīmīgs ieguldījums vietējā kultūras mantojuma apzināšanā un novērtēšanā. Šādas iniciatīvas veicina sabiedrības interesi un iesaisti vēsturisko objektu aizsardzībā, kā arī stiprina pilsētas identitāti un atbildību par kultūrvēsturiskā mantojuma nodošanu nākamajām paaudzēm.

Linda Murāne

Attēli: L. Murāne

LAUVU SKULPTŪRAS JAUNGULBENES MUIŽAS PILĪ

Gulbenes novads, Jaungulbenes pagasts

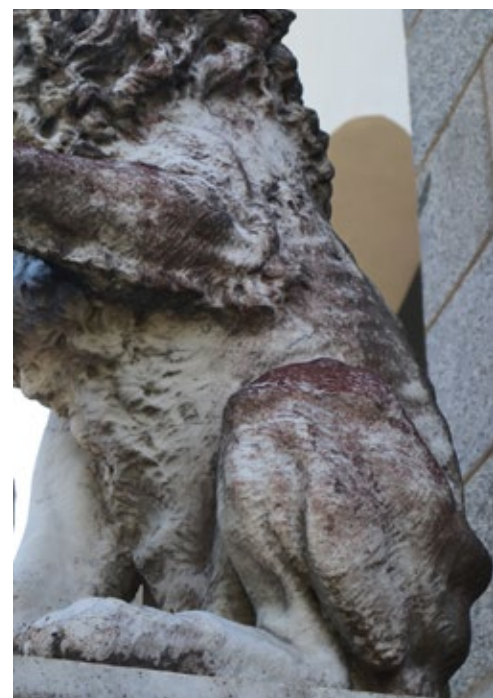
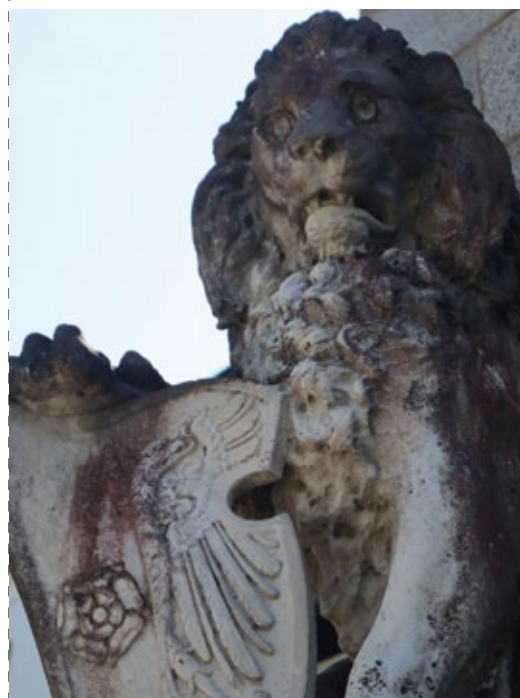
Jaungulbenes pils ir viena no ievērojamākajām Latvijas muižām, kas atspoguļo aristokrātisko kultūru un tās ciešo saikni ar Eiropas mākslas tradīcijām. Viena no pēdējām un nozīmīgākajām vēsturiskajām kustamās mākslas liecībām, kas saglabājusies līdz mūsdienām, ir lauvu skulptūras, kuras novietotas pie pils galvenās ieejas uz masīviem kvadrātveida postamentiem, aptuveni divu metru augstumā no zemes. Marmora skulptūras, kas ir datētas ar 1878. gadu, attēlo lauvas, kuras tur vairogus ar Tranzē-Rozeneku dzimtas ģerboni. Zinātāji atminas, ka sākotnēji lauvām acīs bijušas stikla lodītes, kas piešķīra tām dzīvīgāku un izteismīgāku skatienu.

Tranzē-Rozeneku dzimta, kurai piederēja Jaungulbenes pils, bija viena no ietekmīgākajām vācbaltiešu aristokrātijas ģimenēm, kas ne tikai veicināja saimniecisko attīstību, bet arī aktīvi iesaistījās mākslas un kultūras procesos. Jaungulbenes pils īpašnieks Pauls fon Tranzē-Rozeneks (1853–1928) bija izsmalcināts mākslas kolekcionārs, kuru iedvesmoja Vīnē populārais “Makarta stils” – grezns un teatrāls interjera koncepts. Lauvu skulptūras harmoniski papildināja šo estētiku, esot kā gan mākslinieciska, gan reprezentatīva pils sastāvdaļa.

Diemžēl 20. gadsimta sākuma notikumu rezultātā Tranzē-Rozeneku dzimta īpašumu zaudēja. Pēc tam, kad dzimta bija spiesta pamest Jaungulbeni, lielākā daļa pils mākslas kolekcijas tika izvesta. Daži darbi saglabājušies Latvijas Mākslas muzejā “Rīgas Birža”, taču lielākā daļa bagātīgās vēstures liecību ir zudusi.

Diemžēl laikapstākļu un bioloģiskā apauguma ietekmē skulptūras ir cietušas – uz virsmas veidojas tumši nosēdumi un marmors vairākās vietās ir saplaisājis. Plaisās iekļuvušais mitrums var izraisīt skulptūru tālāku eroziju. Lai saglabātu šo vērtīgo kultūrvēsturisko mantojumu, nepieciešams veikt atjaunošanas pasākumus.

Linda Murāne

Attēli: L. Murāne un NKMP arhīvs

ĀSTERES OBELISKS

Limbažu novads, Viļķenes pagasts, Āsteres muižas parks

Āsteres ezera krastā esošais obelisks ar hieroglifiem ir savdabīga un Latvijai reta 19. gadsimta vidus liecība par pasaules un Eiropas kultūras izpausmēm un ietekmi vietējā sabiedrībā.

Obelisks balstās uz kvadrātveida granīta pamatnes, kuras vidusdaļa aizpildīta ar ķieģeļu drumslām, mazākiem akmeņiem un sacementēta. Pats obelisks veidots no smilšakmens un sastāv no trim atsevišķām, savstarpēji sacementētām daļām. Cokola daļa ir kvadrātisks akmens blukis. Tā pamatnes augšpuse izveidota nedaudz slīpa ar iedobi obeliska vidējās daļas iecementēšanai. Vidējā daļa veidota kā 90 cm augsts paralēlskaltnis ar pamata izmēru 71 x 71 cm. Tā pretējās pusēs iekalti taisnstūra laukumi. Viena laukuma centrā atradās kartuša ar astoņiem hieroglifiem, kuri lasāmi kā Ēģiptes valdnieka Ptolemaja vārds. Kartuša obeliska pretējā pusē sabojāta agrākos gados un ir neglābjami zudusi. Obeliska augšējā daļa ir nedaudz uz augšu sašaurināta stēla, kas noslēdzas ar aprautu, strupu četrskaldņu galu. Obeliska augšējā daļā virs kartušām, no pamatnes līdz spicei, ir 11 cm plata vertikāla josla, uz kuras vāji saskatāmas dažādas zīmes. Kopējais obeliska augstums, neskaitot granītakmeņu pamatni, ir 3,75 metri. Smilšakmens virsmā esošie hieroglifi bojāti ar jaunāku laiku skrāpējumiem un gravējumiem. Interese par Ēģiptes senatni, tās kultūru un pieminekļiem uzplauka 19. gadsimta sākumā pēc Napoleona Ēģiptes gājiena. To veicināja arī franču vēsturnieka, valodnieka un ēģiptologa Žana Fransuā Šampoliona 1822. gadā veiktais Rozetas akmens teksta atšifrējums. Ar zināmu laika nobīdi šī modes tendence un nostalgija pēc vēstures nonāca arī Baltijā. Muižu parkos tika būvētas mākslīgas pilsdrupas, veidotas romantiskas grotas, uzstādīti dažādi pieminekļi un akmeņi īstu un izdomātu notikumu piemiņai.

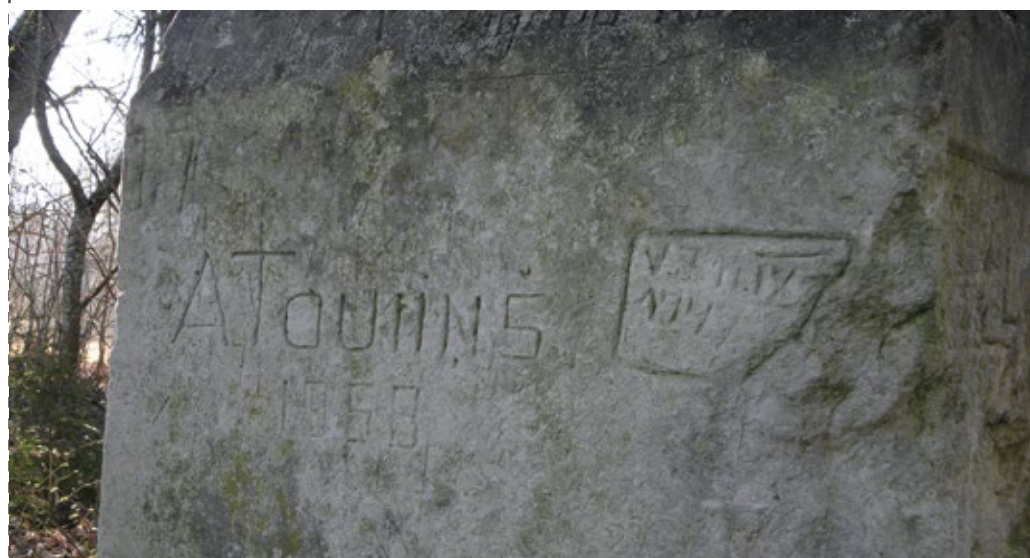
Obelisks ir reģiona nozīmes mākslas piemineklis, darināts, domājams, tepat Baltijā no Latvijai neraksturīga gaiša nogulumieža, iespējams – Sāremā salas smilšakmens monolīta. Kultūrvēsturnieks Nils Hammers ir atšifrējis 70 obeliskā ievēdotās zīmes, tostarp 46 hieroglifus, tomēr atšifrējums nav pilnīgs, daļa no hieroglifiem ir zuduši vai sabojāti. Uz obeliska konstatētas piecu personvārdu kartušas, no kurām vismaz trīs saistāmas ar Ptolemaju dinastijas faraoniem. Lielākajā no kartušām ierakstīta kāda Helēna fon Zommere. Obelisks kādreiz atradās Šķirstiņu muižas zemēs. Muižu 1834.gadā iegādājās pulkvedis Karls fon Zommers. Vadoties pēc Zommeru dzimtas ģealoģijas vienīgā iespējamā persona ir Helēna Marija fon Zommere, kas mira 1841. gadā, nesaņēmusi gada vecumu. Saglabājušies nostāsti, kas, acīmredzot, ir tālu no patiesības, ka Karls fon Zommers obelisku uzstādījis savai meitai, kura nelaimīgas mīlestības dēļ ielēkusi ezerā. Labi saskatāmais obelisks varēja būt arī robežzīme starp Šķirstiņu un Āsteres muižām.

Obelisks ar ēģiptiešu hieroglifiem ir apliecinājums, ka pasaules un Eiropas kultūras un modes tendences ietekmējušas arī Latvijas kultūras mantojuma veidošanos.

Sarmīte Dundure
Juris Urtāns

Izmantotā literatūra:

N. Hammers. Jauni dati par Āsteres obelisku. *Starptautiskā zinātniskā konference Kultūras krustpunkti 2013. Konferenču referātu kopsavilkumi*. Latvijas Kultūras akadēmija, 2013. – 14.lpp.

LIEZĒRES METĀLA KROŅU KRĀJUMS

Madonas novads, Liezēres pagasts, Liezēres kapi

Jau kopš 2008. gada Latvijā dažādās vietās bija apzināti gan atsevišķi metāla kroņi, gan kroņu vannas. To izpēte līdzšinējos apmēram 15 gados bija devusi pilnīgi jaunu izpratni par šo latviešu kapu tradīciju, kas bija plaši izplatīta 20. gadsimta pirmajā pusē un strauji izbeigusies, sākoties Otrajam pasaules karam. Padomju laikos tradīcija tika aizmirsta, un lielākā daļa šā kultūras mantojuma gājusi zudībā. Tagad zinām, ka daudzviet Latvijā vēl ir saglabājušās šīs liecības, lai gan, sākot izpēti, šķita, ka tie ir tikai atsevišķi objekti, kas atrodami dažviet lauku kapsētās. Plaši metāla kroņu pētījumi šobrīd ir veikti Kurzemē, Zemgalē un Sēlijā, bet vēl daļēji jāveic Vidzemē un pilnībā – Latgalē. Izpētajos reģionos, kā arī Vidzemē ir skaidri zināms, ka tradīcija bijusi ļoti plaši izplatīta.

2023. gada septembrī, ar Valsts kultūrkapitāla fonda (VKKF) atbalstu veicot metāla kroņu apzināšanu Vidzemē, tika apsekoti arī Liezēres kapi Madonas novadā. Par tiem līdz tam bija saņemtas ziņas, ka esot vismaz astoņi kroņi. Situācija izrādījās pavisam pārsteidzoša.

Mūsdienās Liezēres kapsēta ir divdaļīga. Apbedījumi vecākajā daļā aizsākušies ap 1856. gadu, un tajā atrodas Vecā kapliča, kas celta pēc 1865. gada. Koka gulbūves celtnē pie sienām glabājas viena daļa no metāla kroņu krājuma. Turpat netālu, aiz maza strautiņa, atrodas arī otra kapu daļa – Liezēres Jaunā kapsēta, kas nav vairs nemaz tik jauna, jo izveidota ap 1905. gadu. Arī tajā ir kapliča, saukta par Jauno kapliču, un arī tā ir koka būve, kas celta ap 1918. gadu. Un metāla kroņi atradās abās šajās kapličās, kā arī bija dažviet kapsētā uzlikti uz krustiem.

2024. gada vasarā ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu notika Liezēres kapu metāla kroņu krājuma izpēte. Kopējais gala rezultāts – 104 metāla kroņi. Sākotnējā uzskaitē liecināja, ka būs aptuveni 95 kroņi, bet to skaits vēl nedaudz palielinājās, jo Vecajā kapličā pie sienām zem lielākiem kroņiem bija paslēpti daži mazāki, kas atradās tikai izpētes laikā. Tagad, kad arī Jaunajā kapličā visi kroņi, kas līdz tam atradās divās kaudzēs bēniņu tumsā, pēc izpētes ir salikti pie kapličas lielākās telpas sienas, iespējams pilnībā novērtēt šo unikālo kultūras mantojumu.

Šis iespaidīgais krājums, kas saglabājies tikai nejaušības dēļ un pateicoties kapu apsaimniekotāju vērībai un nojausmai par senu lietu saglabāšanas nepieciešamību, ir ievērojams ne tikai ar milzīgo apjomu. Starp šiem metāla kroņiem ir daudzi tādi, par kuriem var teikt – vienīgais Latvijā. Tie ir kroņi ar retiem vai pat unikāliem tehniskajiem risinājumiem. Īpaši jāizceļ kroņi ar ļoti neierastu augu un ziedu atveidojumiem, piemēram, ēdelveisiem, kas Latvijas dabā nemaz nav sastopami. Kroņos attēloti augi, ko daudzi neatpazīst, – cūkauši, akanti un īleksi, kā tehniski grūti atveidojamās tūjas un rudzupuķes. Vecajā kapličā ir kroņi ne tikai ar metāla, bet arī keramikas ziediem, kas arī ir retums. Liela daļa kroņu ir ļoti labi saglabājušies, jo tie ilgu laiku atradušies iekštelpās, āra apstākļos tas nebūtu bijis iespējams. Daudzi no tiem pilnībā saglabājuši savas košās krāsas un izskatās gluži tāpat kā pirms gadsimta.

Līdz šim par lielāko metāla kroņu krājumu Latvijā tika uzskatīta Jaunraunas kapličas metāla kroņu kolekcija (53 vienības), kas atklāta un ar VKKF atbalstu pētīta pirms vairākiem gadiem – 2019. un 2020. gadā. Liezēres kroņu mantojums ar 104 vienībām ir apmēram divreiz lielāks, un domājams, ka tas ir arī lielākais visā Baltijā.

*Andris Grīnbergs,
metāla kroņu izpētes projektu vadītājs*

Attēli: I. Mīlgrāve

ALEKSANDRA BURHARDA MENCENDORFA MARMORA BISTE

Cēsu novads, Līgatnes pagasts, "Vienkoči", Vienkoču parks

Jebkura lieta reiz piedzīvo savu uzplaukumu un norietu, bet tikai retajai ir dota otra iespēja stāstīt savu stāstu. Viena no šādām lietām ir kādreizējam Līgatnes papīrfabrikas direktoram Aleksandram Burhardam Mencendorfam (1845–1910) veltītā marmora biste. Tā izgatavota 20. gadsimta sākumā un novietota uz postamenta līdzās gājēju tiltiņam serpentīna ceļa malā pie Rīgas kalna.

Mencendorfu ģimenes valdīšanas 44 gadu laikā, esot akciju sabiedrības "Rīgas rakstāmpapīru fabriku kompānija" kontrolpaketes turētājiem (1876–1920), Līgatne piedzīvoja nepieredzētu uzplaukumu un tās kultūrainavā tika radīta teju visa tā apbūve, ainavu arhitektūra un plānojums, ko šodien gan Latvijā, gan aiz tās robežām izprot kā unikālu kultūras mantojuma vērtību. Aleksandram Burhardam Mencendorfam, 1882. gadā kļūstot par Līgatnes papīrfabrikas saimniecisko direktoru, bija vīzija par labāku šodienu un vēl labāku rītteni, vispirms jau darbinieku un viņu ģimeņu vārdā un tikai pēc tam peļņai. Esot līdzās vienkāršiem papīrfabrikas ļaudīm vai augstākās sabiedrības pārstāvjiem, viņš bija starp līdzīgajiem. Viņa un izpilddirektoru Arnolda Tilinga un Eižena Irmera tiešā vadībā, pieaicinot būvmeistaru Menģeļu ģimeni, fabrikanti vīziju piepildīja. Līdz pasaules karam.

Kā apzinājis novadpētnieks Aivars Balodis (1938–2016), Otrā pasaules kara laikā kāds no Rīgas kalna iedzīvotājiem bisti paslēpis savā šķūnītī. Kad 80. gados notikusi šķūnīšu atjaunošana, kāds talcinieks nogāzes pusē, kultūras nama virzienā, zem sijas gala palicis krūšutēlu. To darot, bistei nolauzta galva un nodarīti arī citi bojājumi. Tikai 2011. gadā, nojaucot šķūnīti, biste izcelta un vēlāk ar Vienkoču parka veidotāja Riharda Vidzicka un domubiedru palīdzību un rūpīgu darbu tā novietota Vienkoču parkā līdzās citiem unikāliem laikmetu raksturojošiem eksponātiem, izrādot godu izcilajam līgatnietim.

Kopš Līgatnes papīrfabrikas likvidēšanas – 200 gadu jubilejas priekšvakarā (2014. gada sākumā, formāli 2016. gadā) – bija zudis Līgatnes kodols, tas, ap ko ir veidojusies unikālā arhitektūra un paaudžu pieredze, taču nu šīs vērtības atdzimst un stāsts, ko vēsta Aleksandram Burhardam Mencendorfam veltītās bistes liktenis, runā par cilvēkiem īstajā vietā un laikā, par labākas rītdienas vīziju un par atteikšanos pieļaut mantojuma bojāeju, jo tas veido pēcteču identitāti.

Jorens Plūksnis

Avoti:

Aivars Balodis. Īss ieskats par Mencendorfu dzimtu un Aleksandra Burharda

Mencendorfa krūšutēlu. 2015. gada 11. novembris. (Manuskripts.)

Riharda Vidzicka sniegtā informācija, t. sk. manuskripts un fotogrāfijas.

Attēli: R. Vidzickis

ETNOGRĀFISKO PRIEKŠMETU KOLEKCIJA BIJUŠAJĀ IGATES PAGASTA MAGAZĪNAS ĒKĀ

Limbažu novads, Vidrižu pagasts, "Melngaiļi"

Blakus komponista E. Melngaiļa dzimtajām mājām, kur šobrīd atrodas Kultūras izglītības centrs "Melngaiļa sēta", atrodas bijusī Igates pagasta magazīnas ēka, kas celta 1868. gadā pagasta labības rezervēm. Blakus magazīnai 1874. gadā tika uzbūvēts vienstāvēgs pagasta nams, kurš drīzumā – 1914. gadā –, rodoties vajadzībai pēc skolas, tika papildināts ar otro stāvu. Pirmais skolotājs šeit bija Emiļa Melngaiļa tēvs Jēkabs Melngailis, kurš bija arī pagasta rakstvedis. Ēkā tika rīkoti dažādi pagasta pasākumi, teātra izrādes, svinības utt.

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā magazīna piederēja valstij. Pēc Otrā pasaules kara tā nonāca kolhoza "Austrums" īpašumā. Laika gaitā ēka netika pienācīgi uzturēta, un 70. gados tās jumts atradās avārijas stāvoklī. Jaunais kolhoza priekšsēdētājs Andersons nodeva magazīnu apsaimniekošanā vietējai ģimenei – brāļiem Alfrēdam un Mārim Andrusiem. Viņu vecāki savulaik bijuši skolotāji Igates pamatskolā. Magazīnai tika uzlikts jauns jumts, ievilkta elektrība un tajā palēnām tika izvietota etnogrāfisko priekšmetu kolekcija. Sākums kolekcijai bija senas Cēsu novada klēts "vecie krāmi" – dažādi darbarīki, tostarp linu aužamās mašīnas, sieti un citi priekšmeti, kas nāca mantojumā no kādas radnieces. Tā radās ideja veidot muzeju. Magazīna tam bija izcili piemērota ēka. Brāļi vasarās devās ekspedīcijās. Daudzus priekšmetus atveda iedzīvotāji – no tuvām un tālākām vietām. Katrai lietai ir ne tikai savs nosaukums, kas pamazām cilvēku atmiņās izzūd, bet arī savs stāsts. Piemēram, kuniņa un vīvuliņa, ko izmantoja dzijas vēršanai. Senākais priekšmets ir akmens laikmeta cirvis, apskatāms arī pārakmeņojies fragments no fosilijas. Viens no retiem priekšmetiem ir Igates pagasta magazīnas zīmogs, ar ko aizzīmogoja durvis. Kolekcija pamazām papildinājusies arī ar mākslinieciski un amatnieciski augstvērtīgiem izstrādājumiem, tostarp mēbelēm, mūzikas instrumentiem, traukiem, greznumlietām. Šobrīd tā ir apskatāma un ietver neskaitāmus aizgājušo laiku etnogrāfiskos, amatnieku, galdnieku un mākslinieku darinātos priekšmetus – visu, kas kādreiz bijis dzīvei nepieciešams un nozīmīgs.

Kolekcijai ir simboliska un nozīmīga vērtība vietējās kopienas dzīvē. Tā palīdz saglabāt kolektīvo atmiņu par senāku un ne tik senu vēsturi un mākslinieciski amatniecisko prasmju vērtību un lietojumu darba un sadzīves priekšmetu izgatavošanā.

Ilze Liekniņa

Attēli: I. Liekniņa

LIEZĒRES RŪNAKMENS ATDARINĀJUMS

Madonas novads, Liezēres pagasts, Liezēre

Liezēres rūnakmens atrodas Liezēres muižas centrā, aiz saimniecības ēkām, tomēr akmens neatrodas savā sākotnējā vietā, tas vairākkārt, arī pēdējā laikā, ir pārvietots, un tā kādreizējā atrašanās vieta nav zināma.

Pirmās ziņas par akmeni ar rūnu rakstu iekalumu Liezēres muižas parkā 1955. gadā pierakstīja arheologs Vladislavs Urtāns, tomēr akmens lokalizēts tikai 2012. gadā. Ļoti iespējams, ka kādiem vietējiem ļaudīm akmens arī iepriekš bija zināms, tomēr šīs ziņas nav tikušas publicētas.

Plakaniski gulošajā akmenī (garums 1,5 m, platums 0,7 m, biezums 0,7 m), atdarinot klasiskos rūnakmeņu iekalumus, uz pūķa ķermeņa pa izlīdzinātās akmens daļas (garums 0,7 m, platums 0,5 m) aploci iekaltas rūnas. Konsultējoties ar zviedru rūnologiem, tika saņemts atzinums, ka akmenī iekaltās rūnas ir no divām savstarpēji nesasaistāmām un hronoloģiski atšķirīgām rūnu rakstu sistēmām, kas nevar būt oriģinālā rūnakmenī. Ja katru rūnu atšifrē un mēģina lasīt kā secīgu tekstu, iegūtais rezultāts ir nesaprotams un bezjēdzīgs. 19. un 20. gadsimta mijā Liezēres muižas īpašnieks bija kaislīgs amatierarheologs Aleksandrs Šulcs-Ašerādēns. Ticami, ka tieši viņš lika sagatavot akmeni un tajā iekalt rūnas. Akmens it kā esot atradies Liezēres ezera salīnā vai muižas parkā, bijis uzstādīts stateniski un vizuāli varēja būt visai iespaidīgs. Liezēres rūnakmens atdarinājums liecina par sava laika zemes kungu interesēm un iespējām.

Lai pārbaudītu, vai rūnakmens atdarinājuma tagadējā atrašanās vieta ir sākotnējā, pie akmens 2013. gadā tika izdarīts arheoloģisks pārbaudes rakums (vadītājs J. Urtāns). Noskaidrojās, ka zem akmens atrodas kultūrslānis ar 20. gadsimta drazu, tādēļ ticami, ka akmens uz šo vietu atvilīts padomju laikos, iespējams, kad tika būvēts Liezēres muižas piebraucamais ceļš. Zem akmens 0,65 m dziļumā atklāts apmēram 0,3 m biezs senas apmetnes kultūrslānis, kurā atrasti bezripas gludās keramikas fragmenti, kas, iespējams, norāda uz vidējo dzelzs laikmetu, respektīvi, m. ē. I gt. vidu. Zīmīgi, ka Liezēres muiža uzcelta Liezēres ezera pussalā, kurā bijusi par muižu daudz agrāka apmetne, bet Liezēres ezerā iepretim pussalai atrodas Liezēres ezermītne.

Juris Urtāns

Attēli: J. Urtāns

TIRZAS BAZNĪCAS SVEČTURI

Gulbenes novads, Tīrzas pagasts, Tīrza

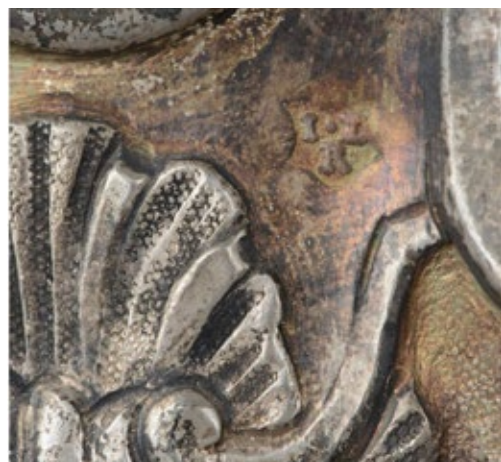
Divi altāra svečturi vienai svecei ir dāvinājums Tīrzas luterāņu baznīcai 1778. gadā. To apliecina punktēts teksta gravējums uz pamatnes un kāta vācu valodā, kas tulkojumā skanētu šādi: "Golgovskas muižas saimniecības apkalpotājs Jakobs Reinbahs ir šos sudraba lukturus Tīrzas baznīcai Dievam par godu dāvinājis 1778. gada 10. oktobrī." Tolaik priekšmeti bija nozīmīgs papildinājums samērā pieticīgajā dievnama aprīkojumā. Darināti pazīstama Rīgas pilsētas meistara Johana Didriha Rēvalda darbnīcā 18. gadsimtā, tie glabājās draudzes īpašumā līdz pat 20. gadsimta 90. gadu beigām, kad svečturi kopā ar griestu lustru no baznīcas tika nozagti. Neskatoties uz ierosināto kriminālprocesu, meklējumi nebija veiksmīgi, lieta noilguma dēļ tika slēgta un priekšmeti uz ilgu laiku pazuda no pieminekļu sargu redzesloka.

2016. gada sākumā Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde saņēma informāciju no Traķu vēstures muzeja, kuram tika piedāvāti sudraba svečturi, kas atbilda Tīrzas baznīcas svečturu aprakstam. Izrādījās, ka tie jau kopš 2007. gada bija nonākuši aprītē Lietuvā. Diemžēl tikai deviņus gadus vēlāk turētāja izpratne par svečturu unikālo raksturu pamudināja viņu izteikt piedāvājumu muzejam iegādāties priekšmetus krājumā. Tas tiešām bija laimīgs gadījums, ka muzeja pētniekiem izdevās salīdzināt svečturus ar pieejamajām publikācijām, identificēt tos, atrast saikni un sazināties ar speciālistiem. Ar Traķu vēstures muzeja direktora atbalstu privāta antikvariāta telpās Viļņā, turētājam labprātīgi atsakoties no materiālajām pretenzijām, 2016. gada maijā tika parakstīts priekšmetu pieņemšanas un nodošanas akts, un pārvaldes darbinieku uzraudzībā tie atgriezās atpakaļ Latvijā savā vēsturiskajā mājvietā.

Svečturi atspoguļo Rīgas sudrabkaļu darba labākās tradīcijas, lieliski raksturo meistara personīgo stilu un ir brīnišķīgs mantojuma paraugs, kas apliecina 18. gadsimta mākslas izpausmes vietējo meistaru izpildījumā. Augstā barokālā pamatne ar trīs plaknēm, kuru sānu skaldnes veido volūtas, balstās uz rokaju gliemežnīcas formas kājām, tādējādi jau ieskandinot rokoko laikmetu. Virs pamatnes nostiprināts trīsplakņu balustrveida kāts. Tā kā svečturiem trūkst sveču pilienu šķīvīša un sveču adatas, šobrīd tiem piemontēts cilindriskas formas sveču turētājs. Gan pamatni, gan kātu rotā reljefas kartušas ar rokajiem un gliemežnīcām. Uz pamatnes iespiestas arī Rīgas pilsētas, meistara un eltermaņa zīmes. Svečturi ir viens no skaitliski nedaudzajiem baroka un vēlā baroka perioda sudraba izstrādājumiem Latvijas lietišķās mākslas vēsturē.

Liāna Liepa

Attēli: Traķu vēstures muzejs

PIEMINEKLIS KRITUŠAJIEM KARAVĪRIEM

Valmieras novads, Rūjiena, Rīgas iela 32, Rūjienas luterāņu baznīca

Latvijā ir vairākas piemiņas vietas kritušajiem karavīriem, un viena no tām ir veltīta Pirmajā pasaules karā un atbrīvošanas cīņās kritušajiem draudzes locekļiem Rūjienas Svētā Bērtuļa evaņģēliski luteriskajā baznīcā. Piemineklis “Uz tēvzemes altāra” ir no laukakmens, kas, atveidojot mirstošu karavīru, izcirsts plūstošās formās. Piemineklis svinīgi atklāts 1939. gada 6. augustā, virs tā pelēcīgi sarkanā granītā darināta piemiņas plāksne (230 x 94 x 6 cm) ar iekaltu un zeltā iekrāsotu tekstu. Trīs slejās izkārtoti 126 kritušo draudzes locekļu vārdi, starp tiem 27 krituši Latvijas Neatkarības karā, 40 – cīnoties latviešu strēlnieku rindās un 59 – Pirmajā pasaules karā, kalpojot citu Krievijas armijas vienību sastāvā.

Izcilā tēlniecības darba veidotāju latviešu tēlnieku Egonu Zvirbuli (1907–1986) raksturoja talants un meistarība. Jau studiju laikā Latvijas Mākslas akadēmijā pie profesora Konstantīna Rončevska (1875–1935) Zvirbulis izcēlās, izstrādājot lakoniskas un estētiski izsmalcinātas kompozīcijas, specializējoties figurālajā tēlniecībā.

Piemineklis kopā ar piemiņas plāksni izmaksāja 3500 latu, un nepieciešamos līdzekļus savāca draudzes dāmu komiteja. Latvijas okupācijas gados daudzi no šāda tipa pieminekļiem kritušajiem karavīriem netika iznīcināti, jo tos atzina par vērtīgiem mākslas priekšmetiem ar kultūrvēsturisku nozīmi un iekļāva valsts nozīmes aizsargājamo pieminekļu sarakstā.

1974. gadā Rūjienas luterāņu baznīcā izcēlās postošs ugunsgrēks, ko, iespējams, izraisīja neapdomīga smēķētāja nomesta cigarete. Muzeju, tēlotājas mākslas un pieminekļu aizsardzības pārvaldes darbinieki konstatēja, ka visi mākslas priekšmeti, tostarp piemineklis “Uz tēvzemes altāra” un piemiņas plāksne, ir izglābti. Tomēr, pētot inventarizācijas aktus, secinām, ka bojā gājuši citi baznīcas vērtīgie interjera elementi, piemēram, zvans, altāris un ērģeles. 80. gadu vidū Rundāles pils muzeja darbinieki apsekoja Rūjienas luterāņu baznīcu un novērtēja ne tikai arhitektūru, bet arī saglabājušos mākslas objektus. Muzejs vēlējās pārņemt šos priekšmetus savā valdījumā, lai tos restaurētu un novietotu pamatekspozīcijā, taču draudzes pārstāvji bija kategoriski pret šādu soli. Diemžēl 2000. gadu sākumā baznīcā ielauzās zagļi un nozaga daļu no vērtīgajiem kustamajiem mākslas priekšmetiem, kas līdz šim nav atgūti. Piemineklis “Uz tēvzemes altāra” un piemiņas zīme gadu gaitā pārdzīvojuši dažādus laikus un vēl joprojām ir akmenī saglabājusies liecība par mūsu vēsturi, mākslas attīstību un kultūras identitāti, kas arī mūsdienās ir aktuāla un nozīmīga.

Māra Lāss

Attēli: S. Ziedīna, I. Liekniņa

PAULA EINHORNA GRĀMATAS TURIDAS MUZEJREZERVĀTA KRĀJUMĀ

Siguldas novads, Sigulda, Turaida, Turaidas iela 10

Īpaši aizsargājamā kultūras pieminekļa Turaidas muzejrezervāta krājumā glabājas daži unikāli 16.–17. gadsimta seniespiedumi, starp tiem divi teologa, pirmās latviešu tautas vēstures grāmatas "Historia Lettica" autora Paula Einhorna sarakstītie darbi. Tiem ir būtiska nozīme latviešu folkloristikā, etnogrāfijā un valodniecībā.

Pauls Einhorns (?–1655) ieguva labu teoloģisko izglītību, pārzināja klasiskās valodas. No 1611. līdz 1615. gadam viņš izglītojās Vācijā, imatrikulēts Rostokas universitātē. Bija mācītājs, bet no 1636. gada – Kurzemes superintendants.

Grāmatas "Wiederlegunge Der Abgötterey vnd nichtigen Aberglaubens..." (Elkdievības un tukšas mānticības atspoguļojums...) un "Reformatio Gentis Letticae in Ducatu Curlandiae..." (Latviešu tautas reformācija Kurzemes hercogistē...) iespiestas Rīgā Gerharda Šrēdera tipogrāfijā 1627. un 1636. gadā. Tās ir ļoti retas – mūsdienās zināmi vien daži eksemplāri.

Grāmata par elkdievību ir veltīta visiem kristiešiem kā populārs darbs, kur autors īsi apraksta mānticības – par laimīgajām dienām, pareģu putniem, lietuvēnu, vilkačiem, veliem, velnu, mēnessērdzīgajiem, kā arī plaši kritizē tās no luterticības viedokļa. Teoloģiski akadēmiskā stilā rakstītā "Reformatio Gentis..." ir rokasgrāmata jauniešiem vācu mācītājiem un ietver paša autora novēroto un negatīvi vērtēto – ziedojumus mēra laikā, ziedojumus vilkiem, blūka vakaru, pūķu kultu, velu mielastu jeb zemlikas. Grāmata beidzas ar instrukciju, kā vislabāk veikt pārklaušināšanu savās draudzēs, kā arī apraksta sarežģītākos gadījumus mācītāja praksē.

Publicēto darbu saturs saistīts ar Einhorna darbu mācītāja un superintendanta amatā, kura laikā viņš labi apguva latviešu valodu un iepazīna tautas paražas. Lasot un analizējot Einhorna darbus, jāņem vērā viņa stingrā luteriskā pārliecība un pilnīga netolerance pret citām reliģijām, arī vēsturiskajām – grieķu, romiešu, ēģiptiešu un persiešu –, ar kurām viņš salīdzina latviešu ticējumus. Autors nav bijis pazīstams ar vēsturiskajiem darbiem un hronikām par Livoniju, tādēļ viņa spriedumi un uzskaitītie laikabiedru secinājumi šajā jomā ir kuriozi, bet mazvērtīgi. Katrs seniespiedumu eksemplārs ir unikāls un satur norādes par tā iepriekšējiem īpašniekiem. Turklāt vienam no Turaidas muzejrezervāta eksemplāriem vēl ir jāizpēta, kāds medicīnas traktāts ielīmēts iesējuma dēļu vāka iekšpusē un kāda ūdenszīme redzama papīrā.

Vija Stikāne,

Turaidas muzejrezervāta direktora vietniece zinātniskajā darbā

1. Grāmatas otrās daļas beigu vinjete. Turaidas muzejrezervāta krājums.
2. Grāmatas "Wiederlegunge Der Abgötterey vnd nichtigen Aberglaubens, so vorzeiten auß der Heydnischen Abgötterey in diesem Lande entsprossen, vnd bißhero in gebrauche blieben. Riga in Lieffland, 1627" pirmās daļas titullapa. Turaidas muzejrezervāta krājums.
3. Grāmatas "Reformatio Gentis Letticae in Ducatu Curlandiae: Ein Christlicher Vnterricht, Wie man die Letten oder Vnteutschen im Fürstenthumb Churland vnd Semgallen von jhrer alten Heydnischen Abgötterey vnd Aberglauben zum rechten Gottesdienst, wahrer Gottesfurcht, vnd ernster meidung alles Heydnischen Gottlosen wesens, bringen müge. Riga, 1636" titullapa. Turaidas muzejrezervāta krājums.
4. Grāmatas iesējums. Turaidas muzejrezervāta krājums.
5. Grāmatas iesējums. Turaidas muzejrezervāta krājums.

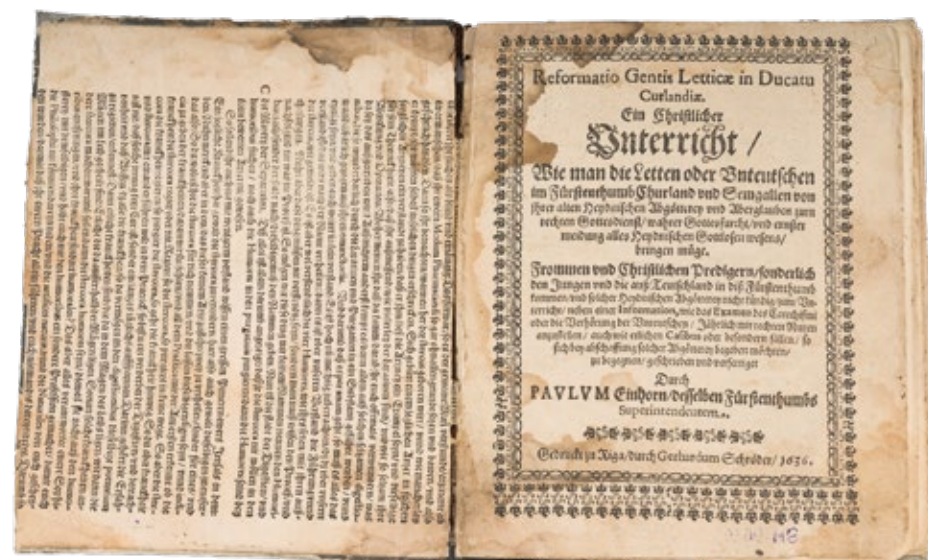
Attēli: E. Semanis

1

2

3

4

5

CARNIKAVAS MUIŽAS KAPITELĪ (18. GADSIMTA BEIGAS)

Ādažu novads, Carnikavas pagasts, Carnikava
Rīga, Amatu iela 5, Mazās gildes priekšdārzs
Rīga, Raiņa bulvāris 19, Latvijas Universitāte

Carnikavas muižas kapitelī ir liecinieki tam, kā dramatisku likteņa pagrieziena dēļ monumentāls arhitektūras piemineklis tiek reducēts par kustamām mākslas vērtībām. Viena no greznākajām Vidzemes klasicisma laikmeta muižu ēkām šobrīd ir pārstāvēta ar fragmentārām arhitektoniskās apdares detaļām.

Carnikava 17.–18. gadsimtā piederējusi Mengdenu dzimtai. Grāfs Ernsts Reinholds fon Mengdens (1726–1798) bijis saistīts ar Krievijas cara galmu, ieņēmis valsts amatus, un viņa rīcībā ir bijuši plaši resursi, lai dzimtas īpašumā realizētu vērienīgu būvniecības ieceri. Pils ainaviska parka vidū tapusi 18. gadsimta beigās pēc Rīgas būvmeistara Kristofera Hāberlanda (1750–1803) projekta. 1802. gadā tā pārdota biologam Kristiānam Panderam (1794–1865), kurš te veicis savus pētījumus. 1906. gadā īpašumu nopirka rūpnieks Heinrihs Gēģingers (1875–1943), kuram bija plāns Carnikavu pārvērst par kūrortu. Nodoms izjauca Pirmais pasaules karš un agrārā reforma, turklāt pils 1917. gadā tika nodedzināta.

Pils arhitektūra izcēlusies ar savu apdari. Pagalma fasādes stūros izvirzīti rīzāli, centrā pa pāriem kārtoti 14 kolonnu rinda ar smilšakmens kapiteljiem. Ēkai mansarda jumts, fasādēs izcelta logailu apdare, nišas, dzegas, rustojums. Iekšējās plānojuma centrā bijusi kupola zāle ar bagātīgu dekoru, tās sienas sadalījuši pilastrī, noslēgusi dzega un frīze, īpašs motīvs ir nišas virs krāsnīm novietotās marmora skulptūras. Lielā zāle bijusi dekorēta ar mākslīgā marmora paneļiem, sienas sadalījuši pilastrī, noslēgusi dzega, bet dekoram izmantoti ziedu un lapu vītnes loki.

Nodegušās pils mūri izmantoti par celtniecības materiālu apkārtnē mājām. 20. gadsimta pirmajā pusē Latvijas Universitātes studenti un mācībspēki piedalījušies mantojuma apzināšanā, un divi kapitelī no greznās fasādes kolonādes nonākuši universitātē – tie atrodas uz G. Merķeļa ielas fasādes kāpnēm. Viens kapitelis atradis vietu pie Mazās gildes un novietots uz oriģinālās kolonnas pēdas. Viens Carnikavā saglabājies kapitelis atrodams pils parka teritorijā. Joniskā ordera formas akmens kalumi atbilstoši stilam ietver volūtas, kuru ievijumā redzamas nelielas rozetes. Starp volūtām kalti lapu un ziedu vijas loki. Virs tiem novietotas pērlinājuma un olinājuma joslas, un katras skaldnes centrā kompozīciju noslēdz akanta motīvs. Kapitelis pie Mazās gildes restaurēts 2014. gadā. Visi kapitelī iekļauti mākslas pieminekļu sarakstā.

Rūta Kaminska

Attēli: R. Kaminska, G. Eihe

RĪ

G A

VĒJA RĀDĪTĀJI

Rīga, Mazā Pils iela 17/19, Jēkaba iela 9 un Mārstalu iela 21

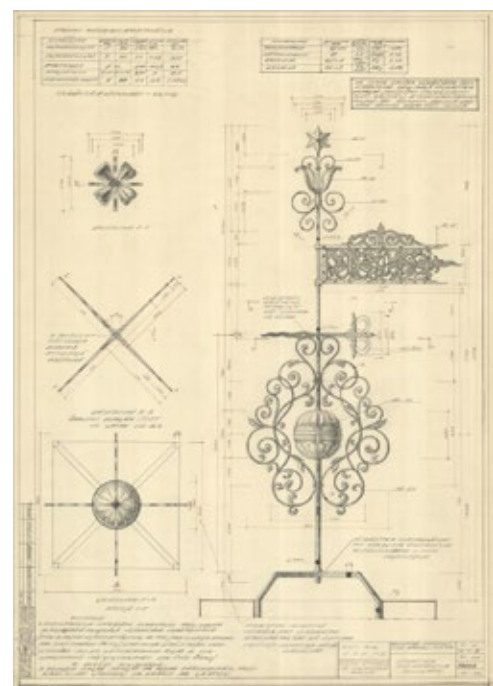
Viduslaikos vējrāžus meistari veidoja no skārda un dzelzs, un tie kļuva par nozīmīgu ēkas rotājumu. Namīpašnieki sacentās savā starpā, cenšoties pārspēt kaimiņus ar arvien greznākiem un izsmalcinātākiem vējrāžiem, kas apliecināja gan viņu turību, gan sabiedrisko statusu. Šie vēja rādītāji nebija tikai funkcionāli elementi, un tie rotāja ne tikai baznīcu, bet arī dzīvojamo namu jumtus. Mūsdienās trīs Rīgas reģiona vēja rādītāji ir ieguvuši valsts nozīmes mākslas pieminekļa statusu.

Viens no populārākajiem vējrāžu motīviem bija pūķis – pilsētas iedzīvotāji ticēja, ka šis mistiskais tēls spēj aizsargāt īpašumu, atbaidīt ļaunos garus un nest pārticību. Vienīgais pūķveidīgais vējrādis, kas saglabājies līdz mūsdienām, atrodas uz vēsturiskā ēku kompleksa “Trīs brāļi” jumta Vecrīgā. Lai gan šis vējrādis sākotnēji greznojis citu Vecrīgas ēku, tagad tas harmoniski iekļaujas “Trīs brāļu” ansamblī. Blakus tam, uz vidējā brāļa jumta, no ēkas pirmsākumiem atrodas 1746. gadā darināts vēja rādītājs – stilizēts tēls ar loku un bultu.

Rīgā ir arī dūdinieks, kas rotā Sv. Jēkaba katoļu katedrāli. Ziemeļu kara laikā (1709–1710) baznīca smagi cieta, un tās atjaunošana ilga gandrīz divas desmitgades – no 1736. līdz 1758. gadam. Šajā laikā tika izgatavots arī Sv. Jēkaba katedrāles gailis, kas sākotnēji veidots no plakanas skārda plāksnes un 1756. gadā nostiprināts. Taču vēl pirms tā 1723. gadā izgatavots plakans zeltītais krāsas vējrādis, kura kontūra atveido stilizētu cilvēka figūru – iespējams, Sv. Jēkabu – ar dūdam un ceļa spieķi, stāvēt uz mākoņa maliņas. Pāris kvartālus tālāk, uz Dannenšterna nama jumta, atrodas trešais un vecākais no valsts aizsargājamajiem vējrāžiem. 17. gadsimta darinājuma pamatnē ir ažūra, kalta metāla rozete, bet pats vēja rādītājs ir veidots uz tieva, neliela kāta, kura augšdaļā piestiprināta taisnstūra ažūra plāksnīte, bet noslēgumā – zvaigznīte. Šis, tāpat kā pārējie vēja virziena noteicēji, ir Rīgas kultūrvēstures neatņemama sastāvdaļa – ne tikai funkcionāli objekti, bet arī unikāli mākslas darbi, kas atspoguļo sava laika amatniecības prasmes un estētiskos ideālus. Šie neparastie darinājumi, ko radījuši kalēji, amatnieki un mākslinieki, ir daudz vairāk nekā vienkāršas ierīces vēja virziena noteikšanai – tie ir mūsu pagātnes stāsti, kas turpina dzīvot un kustēties līdzī vējam arī šodien.

Roberta Atraste

Attēli: R. Atraste, NKMP arhīvs

SKULPTŪRAS “VALTERS PLETENBERGS” UN “MADONNA AR BĒRNU”

Rīga, Pils laukums 3 / Pulka iela 8, Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

Rīgas pils fasādes visos pārbūves periodos veidotas atturīgas, kas vairāk norāda uz pils praktisko pusi, nevis reprezentablu greznības demonstrēšanu. Taču daži īpaši dekoratīvi elementi tomēr ir. 15. gadsimta beigās un 16. gadsimta sākumā, Livonijas ordeņa mestra Valtera fon Pletenberga laikā, Rīgas pils tika atjaunota, ap šo laiku virs pils vārtiem priekšpils pusē sienā tika iemūrēta Livonijas ordeņa patroneses Madonnas skulptūra. To vēsta uzraksts zem skulptūras: “Ai, Dieva Māte, piemiņi mani! Valters Pletenbergs, Vācu ordeņa mestrs. Tā Kunga 1515. gadā.” Vēlāk, domājams pēc Pletenberga nāves, tiek uzstādīta paša mestra figūra. Vēsturnieku domas gan atšķiras, vai abas skulptūras uzreiz uzstādītas blakus vai tikai vēlāk, jo atšķiras ne tikai skulptūru kompozicionālais un amatnieciskais izpildījums, bet arī uzrakstu plākšņu teksta burtveidols un skulptūru apjoms. Līdz šim nav zināmi arī iespējamie autori. Mākslas vēsturnieks un arhitekts Vilhelms Neimanis norāda, ka Madonnas izpildījuma kvalitāte noteikti ir vācu meistaru darbs, bet Pletenberga skulptūra – vietējā autora. Dažus gadsimtus vēlāk mākslas vēsturnieks Boriss Vipera puda uzskatu, ka abas skulptūras tomēr darinājuši vietējie mākslinieki.

Pēdējos pāris gadsimtus skulptūras greznojušas fasādi, līdz 2015. gadā, sākot Rīgas pils pārbūvi, tās demontētas un pēc rūpīgas krāsojumu un materiālu izpētes un restaurācijas pārvietotas uz Latvijas Nacionālo vēstures muzeju. Bet virs pils pagalma vārtiem novietotas abu skulptūru kopijas no smilšakmens, kuras veidotas izmantojot 3D skenēšanas tehnoloģiju un izkrāsojot pēc izpētē atrastajiem materiāliem. To, ka skulptūras bijušas polihromas, vēstījis jau Johans Kristofs Broce savos 18. gadsimta beigu – 19. gadsimta sākuma aprakstos, kur viņš norāda, ka “abi izcirsti akmenī un nokrāsoti. Bet, tā kā krāsojums ir jauns un pa daļai nepareizs, tad es šē gribu to tikai aprakstīt. [...]” Vēl viens skulptūru kopiju komplekts iemūrēts Doma baznīcas krustejā, kuru izgatavošanas laiks ir tikpat mīklains. Iespējams, tās izgatavotas 19. gadsimtā, jo mākslas vēsturnieks Jūliuss Dēriņš abas skulptūras novērtēja kā 16. gadsimta sākuma labākos vācu mākslas darbus Livonijā un aicināja izgatavot šiem mākslas darbiem kopijas.

Lai vai kā būtu, abas skulptūras ir piesaistījušas pētnieku uzmanību visos laikos, publicēti raksti un pētījumi, apgāžot citam cita teorijas. Iespējams, tehnoloģijām attīstoties, nākamās paaudzes varēs atšķetināt dažus no nezināmajiem jautājumiem, bet līdz tam mums ir iespēja novērtēt lieliskus agrīnā baroka mākslas darbus.

Ieva Marta

GLEZNAS UN MĒBELES

Rīga, Rūpniecības iela 10, Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas lasītava

Latvijas Universitātes (LU) Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas lasītavā apskatāmi dažādi reti mākslas priekšmeti, kuru vēsture joprojām tiek pētīta. Daudzi no tiem pēc Otrā pasaules kara tikuši savākti vienkopos bijušajā Muses biedrības namā Vāgnera ielā 4, kur tobrīd atradās Rīgas pilsētas bibliotēka, vēlāk pārdēvēta par Valsts vēsturisko bibliotēku, bet 1946. gadā nodota Zinātņu akadēmijai.

Daļa šo mākslas priekšmetu jau ir iekļauti valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā ("Glezna "J. K. Broces portrets", "Glezna "Rīgas ainava", "Mēbeļu garnitūra"), bet liela daļa to vēl tikai gaida (glezna "Liborija Bergmana portrets", glezna "Vecā Stendera portrets", glezna "Beatrices Čenči portrets", divi krēsli ar roku balstiem, skulptūra "Adoniss", medaljons "Cars Aleksandrs I kā Rodomisls", stāvpulkstenis, grāmatskapis, spogulis ar konsolgaldu). No valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā vēl neiekļautajām mākslas vērtībām izceļams Rīgas birģermeistara lēnkrēsls ar roku balstiem no Rīgas Rātsnama sēžu zāles. Tas ir nozīmīgs profesionāli augstvērtīgs rokoko laikmeta mēbelgaldniecības paraugs un vienīgais no 2–4 birģermeistara krēsliem, kas pārdzīvojis Rīgas Rātsnama ugunsgrēku Otrā pasaules kara sākumā (1941. gada 29. jūnijā). Tiek uzskatīts, ka krēsls ugunsgrēka laikā atradies Rātsnama pagrabā kādā no velvēm vai seifā kopā ar citām izglābtajām Rātsnama vērtībām. Krēsls tiek datēts ar 1763.–1765. gadu, kad tika iekārtots jaunuzbūvētais Rātsnams, kurā 1764. gada 12. jūlijā tika rīkotas ceremoniālas pusdienas par godu Katrīnas II apmeklējumam, taču tiek pieļauta iespēja, ka krēsls izgatavots vēlāk – 19. gadsimta vidū, otrā rokoko laikā. Precīzu datējumu palīdzēs noskaidrot Valsts koksnes ķīmijas institūta speciālisti.

Par cita valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā vēl neiekļauta mākslas priekšmeta — "Vecā Stendera portrets" (18. gadsimta oriģinālā portreta kopija) — autoru sākotnēji tika uzskatīts Janis Rozentāls, taču pēc atkārtotas izpētes 2017. gadā tas tomēr vairs netiek piedēvēts J. Rozentālam. Šī glezna kā 18. gadsimta gleznojuma kopija pastarpināti saglabājusi liecības par noteiktu portreta ikonogrāfisko tipu un sniedz vizuālo informāciju par nozīmīgu personību 18. gadsimta Latvijas kultūrvēsturē, vienlaikus raksturojot 19. gadsimta beigu glezniecības tradīcijas.

Ar LU Akadēmiskās bibliotēkas darbinieku un citu vēstures entuziastu palīdzību šādi agrākās meistarības paraugi atkārtoti ir pieejami kultūras mantojuma cienītājiem publiskai apskatei.

Edgars Pilķis

Attēli: E. Pilķis

MĒBEĻU KOMPLEKTI

Rīga, Vaļņu iela 2, Izglītības un zinātnes ministrija

1857. gadā, nojaucot Vecrīgas vaļņus, bijušā Smilšu bastiona vietā tika izveidots Bastejkalns, bet iegūtā teritorija nodota apbūvei. 1875. gadā uz šī zemesgabala uzcēla divstāvu dzīvojamo ēku ar noliktavu. 1911. gadā pēc arhitekta Edgara Frizendrofa (1881–1945) projekta uzbūvēja jaunu piecstāvu ēku ar dzīvokļiem un administratīvajām telpām jūgendstila un ziemeļu nacionālā romantisma stilistikā ar granīta portālu, Augusta Folca (1851–1926) skulpturāliem cilņiem, vara kalumiem pie galvenās ieejas u. c. detaļām.

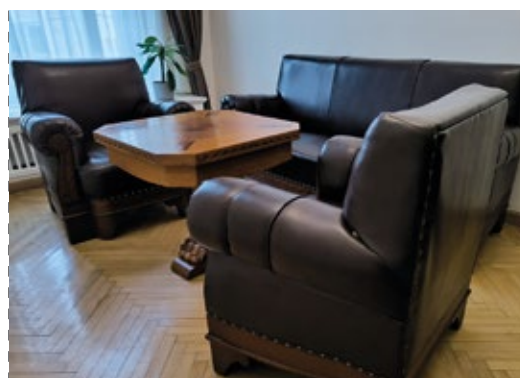
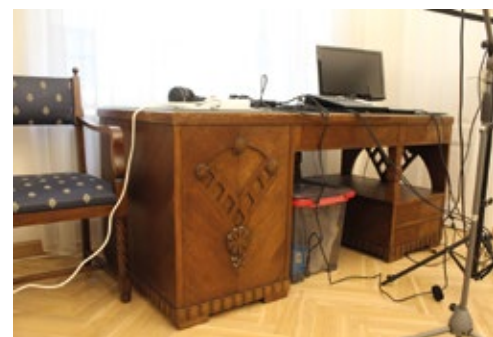
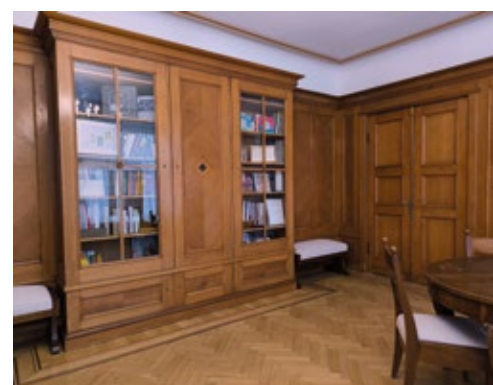
20. gadsimta 30. gadu vidū ēku iegādājās Finanšu ministrija un nodeva to Izglītības un zinātnes ministrijas lietošanā. Lai pielāgotu telpas ministrijas darba vajadzībām, 1937. gadā sākās iekštelpu rekonstrukcija, kuras laikā likvidēja vēsturiskos jūgendstila interjerus, to vietā ieviešot jaunu apdari ar ozolkoka paneliem, augstvērtīgiem mēbeļu komplektiem, galdiem, krēsliem un lustrām. Ēkas interjerā ietilpstošās mēbeļu komplektācijas ir nozīmīgas kā reģionam raksturīgi mēbeļu galdniecības paraugi, kas raksturo 20. gadsimta 30. gadu lietišķās mākslas stilistikās tendences un vietējās amatniecības meistarības līmeni, tostarp arī kā individuāli projektēti un kvalitatīvi veidoti izstrādājumi, kas atspoguļo sava laika amatnieciskās un mākslinieciskās tradīcijas Latvijas lietišķajā mākslā. Ēkā esošie mēbeļu komplekti, mākslinieciski augstvērtīgi un labi saglabājušies, ir speciāli Izglītības ministrijas funkcijai radīts arhitekta Aleksandra Birzenieka (1893–1980) autordarbs. Tie sniedz priekšstatu par tālaika interjeru mākslai raksturīgo klasisko formu apvienojumu ar nacionālo simboliku un dažādiem materiāliem.

A. Birzenieks bija ievērojams latviešu arhitekts un dizainers, kurš 20. gadsimta 30. gados radīja vairākus nozīmīgus arhitektūras un interjera dizaina darbus un kura projektētās mēbeles izcēlās ar funkcionālu dizainu un estētisku pievilcību, augstvērtīgiem materiāliem un elegantu izskatu. Šajos mēbeļu kompleksos apvienojas modernismam un Art Deco raksturīgi stilistiski risinājumi, kā arī vietām latviskās tradīcijās aizgūti motīvi, kuri saistāmi ar 30. gados spēcīgo nacionālās identitātes stiprināšanos un politisko ietekmi, kas iespaidoja arī arhitektūru, dizainu un mākslu, tostarp arī mēbeļu mākslu.

Ēkā esošie mēbeļu komplekti ir īpaši nozīmīgi kā individuāli veidoti noteiktam interjeram, tie joprojām tiek uzturēti labā stāvoklī, izmantoti ikdienā un ir saglabājušies savā autentiskajā vietā. Tie ir arī priekšzīmīgi 20. gadsimta 30. gadu lietišķi dekoratīvās mākslas paraugi un vērtīgs Latvijas dizaina kultūras mantojums, atspoguļojot sava laika estētiskās un funkcionālās prasības, kā arī amatnieciskās kvalitātes.

Oskars Mieriņš

Attēli: G. Elhe

VĒSTURISKO NAGLU KOLEKCIJA

Rīga, Arsenāla iela 3, SIA "Arhitektoniskās izpētes grupa" birojs

Arhitektoniskās izpētes mērķis ir ēkas būvvēstures noskaidrošana, apkopojot un analizējot pieejamo informāciju. Līdztekus arhīva materiālu apzināšanai un uzmērījumiem izpētes procesā tiek fiksēta arī ēkā saglabājusies informācija – norisinās semantiskā dokumentēšana, ko mēdz saukt par ēku lasīšanu. Šajā procesā būtiska ir vēsturisko arhitektonisko stilu un būvpaņēmienu jeb tehnoloģiju pārzināšana, kas ļauj identificēt un deduktīvi datēt vienā objektā esošos elementus. Lai šo datēšanu veiktu, nepieciešami induktīvi novērojumi un atsevišķi datēti piemēri, no kuriem var izdarīt secinājumus par stilistiskām pazīmēm un to saistību ar laika periodiem. Šos secinājumus tālāk izmanto līdz tam neatribotētu objektu identificēšanā un datēšanā. Metodei ir praktiska nozīme arī restaurācijas projektu izstrādē, kur induktīvās zināšanas ļauj argumentēt lēmumu pieņemšanu.

Viens no ēkas datējošiem elementiem ir kaltās naglas. Tie ir smailas formas dzelzs stieņi, kuru viens gals ir smails un paredzēts iedzīšanai kokā, savukārt otrs – strupais gals uzņem āmura triecienus. "Arhitektoniskās izpētes grupas" naglu kolekcijā ir aptuveni 200 dažādu datētu un ar konkrētiem objektiem saistītu eksemplāru, kas ataino naglu vēsturi Latvijā no 13. līdz 20. gadsimtam.

Kaltās naglas atspoguļo to izgatavošanā izmantoto tehnoloģiju. Līdz pat 19. gadsimta otrās puses rūpnieciskajai revolūcijai naglu gatavošana bija roku darbs. Vienlaikus kalēji izmantojuši dažādus izejmateriālus un agrīnās rūpniecības radītas sagataves, kas ļāva paātrināt darba procesu. Agrīnajos viduslaikos, kad Latvijā parādījās dzelzs naglas, to izgatavošanas tehnoloģija bijusi salīdzinoši vienkārša – karsējot no purva rūdas ieguvu kausētus neregulārus stieņus, kurus tālāk sagarināja un izkala nepieciešamajā formā. Līdz ar to naglas bija samērā neregulāras, un tām veidotas t. s. divlapīņu galvas. Līdz ar tehnoloģijas attīstību dzelzs sagataves izvalcētas loksnēs, kas tālāk jau sacirstas ar giljotīnu, par ko liecina raksturīgās naglas stāva šķērsriezuma atkarpes. Sastopami arī naglu stāvi, kas iegūti no trapeces formā valcētas sloksnes. Naglu galvas līdz pat 20. gadsimta sākumam veidotas ar rokas darbarīkiem, parasti uzkaršēto naglas galu izplacinot ar četriem āmura uzsitieniem un iegūstot pazīstamo sēnes formu. Savukārt agrīnās rūpnieciski gatavotās naglas atpazīstamas pēc to kvadrātformas šķērsriezuma stāva.

Artūrs Lapīnš,

SIA "Arhitektoniskās izpētes grupa" valdes priekšsēdētājs

VĒSTURISKIE AKMEŅKAĻU INSTRUMENTI

Rīga, Gaujas iela 1

Par akmeņkaļu darbnīcu Gaujas ielā 1 var droši teikt – mūžīga kā akmens. Jau krietni vairāk nekā 100 gadus šajā vietā atrodas akmens apstrādes un tēlnieku darbnīcas, kurās tapusi lielākā daļa nozīmīgāko Latvijas pieminekļu.

1925. gadā, uzsākot Brāļu kapu būvniecības darbus, tēlnieks Kārlis Zāle bijušās kalnrūpniecības noliktavas vietā izveidoja akmens griešanas un apstrādes darbnīcu ar ērtu piekļuvi dzelzceļam, pa kuru atgādāja Allažu šūnakmeni memoriālā ansambļa veidošanai. Vēlāk darbnīcās strādāja tādi izcili tēlnieki kā Kārlis Zemdega, Arta Dumpe, Aivars Gulbis u. c. Turpat netālu, Gaujas ielā 9, jau kopš 19. gadsimta beigām dzīvojis un vēlāk arī savu darbnīcu izveidojis tēlnieks Augusts Folcs. 20. gadsimta 50. gados teritorijas apvienoja un paplašināja, izveidojot lietišķi dekoratīvās mākslas kombinātu "Māksla", bet šobrīd šeit atrodas Latvijas Mākslinieku savienības radošais kvartāls "Kombināts MĀKSLA". Gaujas ielas darbnīcās vecākie tēlnieki saviem mācekļiem nodevuši ne tikai zināšanas, bet atstājuši arī mantojumā kolekciju ar darba instrumentiem, kurus apkopojis vecmeistars akmeņkalis Dzintars Gailis.

Kā vienu no vērtīgākajiem darbarīkiem var minēt vācu uzņēmuma "Carl Meyer Marktredwitz" ražoto zāģi ar dimanta ripu, tobrīd vienu no lielākajiem Eiropā. Tas sākotnēji uzstādīts, lai grieztu šūnakmeni Rīgas Brāļu kapu ansamblim, un turpināja kalpot līdz pat 20. gadsimta 90. gadu sākumam. Pēdējo reizi ar to griezti pamatnes akmeņi piemineklim 1941.–1949. gadā represēto siguldiešu piemiņai. Neskatoties uz pieklājīgo vecumu, zāģim ir saglabājušās gan vairums oriģinālo detaļu, pat firmas "Siemens" ražotais motors, tikai padomju gados dimanta ripas vietā iemontēta cita – pobeģdita. Kolekcijā atrodas kalnrūpniecības perforatori, kurus tēlnieki pašrocīgi pārveidojuši par rokas instrumentiem, lai ērtāk veidot šūnakmenī kolonnas un lodes formas elementus. Ir saglabājušies pneimatiski rokas instrumenti – tā sauktās pistoles un kalti ar pneimatisko sistēmu, kas izmantoti arī Brīvības pieminekļa veidošanā un ko lietoja līdz elektrisko instrumentu ieviešanai. Starp eksponātiem ir arī tā sauktais liesmu metējs, kas izmantots, lai sakarsētu akmens virsmu un raitāk veiktos tā apstrāde, un daudz citu rokas instrumentu. Daži no tiem izceļas ar to, ka konkrētais tēlnieks tos pielāgojis savam rokas tvērienam vai veicis citus uzlabojumus, radot unikālus eksemplārus. Teritorijā redzami ne tikai tēlnieku instrumenti un dažādu periodu tehnika, bet arī skulptūru meti, unikāli pagājušā gadsimta dizaina priekšmeti, vides elementi un skulptūras.

Ieva Marta

RĪGAS PORCELĀNS

Bijušo Rīgas porcelāna rūpnīcu produkcija

Porcelāns bieži tiek saistīts ar eleganci un izsmalcinātību. Gludā, viegli caurspīdīgā virsma piešķir traukiem un sīkplastikas figūrām vizuālu vieglumu un estētisku pievilcību.

19. gadsimta vidū Rīgā sāka ražot porcelāna un fajansa traukus, to popularitāte strauji auga un kļuva par nozīmīgu statusa simbolu ikvienai ģimenei. Kuzņecova un Jesena fabriku produkcija savu vērtību kolekcionāru acīs ieguva jau diezgan sen. Pēc Otrā pasaules kara Kuzņecova fabriku pārveidoja par "Rīgas porcelāna un fajansa fabriku", Jesena ražotni par "Rīgas porcelāna fabriku", 60. gados abas fabrikas apvienoja vienā – "Rīgas porcelāna un fajansa rūpnīcā". Sākotnēji pēc kara gados ražošanā izmantoja Jesena un Kuzņecova trauku formas, taču pamazām, piesaistot labākos māksliniekus, radīja oriģinālu plašu trauku un sīkplastikas klāstu. Latvijā ražoja tējas un kafijas servīzes, plašas pusdienu servīzes, pat atkārtoti lietojamus traukus kosmētikai (šobrīd, attīstoties zaļajai domāšanai, tiem tiek piešķirta īpaša vērtība kolekcionāru acīs) un atsevišķus dekoratīvus šķīvjus. Visos laikos tika ražoti arī īpaši suvenīru priekšmeti, kurus rotāja ar roku apgleznoti dekorī pēc atzītu mākslinieku metiem.

Līdz ar fabriku slēgšanu 90. gados noslēdzās nozīmīgs posms industriālā mantojuma jomā. Izprotot vērtību pazušānu, mantojumā saglabātās servīzes kļuva par kolekcionāru iekārtiem priekšmetiem. Sākotnēji par vērtīgākajām tika uzskatītas plānsienu porcelāna tējas un kafijas servīzes un sīkplastikas figūriņas, savukārt mūsdienās kolekcionētas tiek arī robustākās fajansa servīzes un atsevišķi ražotie ikdienas trauki. Rīgas porcelāna fabrikās servīžu nosaukumus piešķīra formai, bet viens un tas pats dekors varēja būt uz dažādām servīzēm. Dekorī ir gan ar roku gleznoti, gan rūpnieciski ražoti dekolī, nereti trauki papildināti ar zeltītiem elementiem vai lustrētām virsmām, bet 60. gados ieviesa krāsas uzsmidzināšanu ar pulverizatoru, veidojot iepriekš neredzētu dekoratīvu izskatu.

Igaunijā nebija porcelāna ražotnes, taču vēlme pēc saviem traukiem bija, līdz ar to jau 20. gadsimta sākumā igauņi iepirka citu valstu ražotos porcelāna traukus apgleznošanai, tāpēc kolekcionāru krājumos sastopamas arī pavisam neparastas servīzes ar pazīstamu formu, bet neierastu dekoru un svešu zīmogu.

Kolekcijas var būt dažādas: konkrētas servīzes formas; vienādi dekolī, bet dažādas formas; pilnas servīzes vai atsevišķu tasiņu kolekcijas.

Rīgā ražotā porcelāna produkcija ir nozīmīgs Latvijas kultūras un industriālais mantojums. Porcelāna kolekcionēšana ir kļuvusi par veidu, kā saglabāt kultūras mantojumu un cildināt vēsturisko meistarību.

Ieva Marta

Attēli: I. Marta, www.rigasporcelans.lv (kafijas servīze "Vasara")

IKONAS “KRUSTA PACELŠANA”, “SV. FJOKLA, SV. VARVARA, SV. PARASKEVA UN SV. ANASTASIJA” UN “SV. NIKOLAJŠ”

Rīga, Krišjāņa Barona iela 126, Svētās Trijādības pareizticīgo katedrāle

1979. gadā Rīgas Sv. Trijādības katedrālē tika apzinātas divas ikonas – “Krusta pacelšana” un “Sv. Fjokla, Sv. Varvara, Sv. Paraskeva un Sv. Anastasija” – ar parakstu: “Gleznojis Fjodors Ļeonovs.” Uz vienas no tām bija arī datējums: “1758. gada 31. marts.” Tās izrādījās senākās parakstītās un datētās ikonas Latvijā.

Datējums apliecināja, ka ikonas ir vecākas par dievnamu, kurā tās atrodas, kas lika domāt, ka tās turp atceļojušas no kādas citas baznīcas. Pētniecības gaitā noskaidrojās, ka abas ikonas un līdz ar tām vēl viena katedrāles ikona “Sv. Nikolajs” ir dokumentētas 1896. gadā Rīgā notikušā X Arheoloģijas kongresa izpētes materiālos – aprakstā, kurš tapis pēc vairāku Rīgas pareizticīgo dievnamu ikonu apsekošanas un kuru var uzskatīt par pirmo Latvijas ikonu mantojumam veltīto pētījumu. Trīs līdz mums nonākušās ikonas tajā parādās kā daļa no 18. gadsimta sākumā Vecrīgā izveidotās Sv. Aleksija pareizticīgo baznīcas ikonu ansambļa, kas radīts 18. gadsimta vidū jaunajai dievnama iekārtai. Šīs ikonas citu starpā atradušās uz lūgšanu telpas stabiem. Kad 1923. gadā Sv. Aleksija baznīcas ēku nodeva katoļiem, tika nolemts tās ikonostasus uzstādīt Kristus Piedzimšanas katedrālē un ar citiem baznīcas svētumiem izdaiļot katedrāles centrālo daļu. Vai šo svētumu vidū bija arī minētās ikonas, mēs nezīnām. Iespējams, jau tolaik tās nonāca tagadējā atrašanās vietā – Sv. Trijādības katedrālē. Iespējams, tolaik tās novietoja Kristus Piedzimšanas katedrālē un uz Sv. Trijādības katedrāli pārveda tikai 1961. gadā, kad Piedzimšanas katedrāle tika slēgta.

Paraksts uz ikonas “Krusta pacelšana” vēsta, ka meistars Ļeonovs ir dorogobužietis, un tas dod pavedienu ikonu savdabīgās stilistikas skaidrojumam. Piedņepras pilsēta Dorogobuža vēsturiski atradusies te pareizticīgās Krievijas, te katoliskās Žečpospolitas sastāvā. Tas nolasāms arī trīs ikonu gleznojumā, kur dažādās proporcijās savijies senais Austrumu ikonu kanons, Rietumu reliģiskā glezniecība un mākslas stili, kā arī vietējā tradīcija – Dņepras baseinā 18. gadsimtā dominējošais ukraiņu baroks. Statiskajās figūru pozās jaušama saikne ar kanoniskajām ikonām, lineārajā perspektīvā attēlotajā krāšņi dekorētajā arhitektūrā – baroka un rokoko ietekmes. Debesu valstības atainojums ar Dievmāti un eņģeļiem mākoņos atsauc atmiņā Rietumu reliģiskās glezniecības paraugus, bet no ukraiņu baroka nāk bagātīgais augu ornamenti svēto tērpos.

Šis daudzveidīgo, pat pretrunīgo glezniecisko paņēmieni kopums un vēstures pavērsieni iespaidotā pārvietošana ikonas padara par īpašām Latvijas mākslas mantojumā.

Jana Grostiņa

Attēli: J. Grostiņa, I. Marta

RĪGAS GREBENŠČIKOVA VECTICĪBNIKU LŪGŠANU NAMA GRĀMATU KRĀTUVE

Rīga, Mazā Krasta iela 73

Rīgas Grebenščikova vecticībnieku lūgšanu nams ir izcils 19. gadsimta arhitektūras piemineklis, kas iemieso vecticībnieku reliģisko mantojumu un pulcē pasaulē lielāko vecticībnieku draudzi. Tajā atrodas unikāla un nozīmīgākā vecticībnieku grāmatu kolekcija Latvijā, bagāta ar 15.–19. gadsimta ikonām, grāmatām, rokrakstiem un brošūrām, kas sniedz ieskatu vecticībnieku garīgajā dzīvē un literārajā tradīcijā.

Grāmatu krātuvē glabājas aptuveni 2000 vienību, kas izvietotas plauktos ar koka un stiklotām vērtņēm. Krātuvē atrodama daudzveidīga literatūra – senie manuskripti, liturģiskās grāmatas, lūgšanu krājumi un garīga satura darbi, kas rakstīti baznīcslāvu, ebreju, krievu, latviešu u. c. valodās. Starp nozīmīgākajām grāmatām ir Bībeles, Psalmi, Evaņģēliji, Apustuļu darbi un vēstules (Апостол), Mēnesgrāmata par katra mēneša svētkiem (Мунья), dziedājumu grāmata Oktoihs (Октоих), Stundu grāmata ikdienas lūgšanām (Часослов) un Lūgšanu grāmata ar sakramentu un citiem dievkalpojumu rituāliem (Требник). Krātuves kolekcija pamatā veidojusies no privātpersonu ziedojumiem. Kolekcijā ietilpst arī četri valsts nozīmes mākslas pieminekļi: “Evaņģēlijs ar gravīrām (4) iesējumā”; “Grāmata “Svētku dievkalpojumu grāmata”, rokraksts”; “Grāmata “Vasīlija Lielā darbi” ar gravīru”; 1585. gada “Psalmu grāmata, rokraksts”.

17. gadsimtā Krievu Pareizticīgajā Baznīcā notika šķelšanās. Vecticībnieki, noraidījuši jaunieviesto liturģiju, turpināja lietot pirmsreformas grāmatas. Šī pretestība pastāvošajai varai veicināja seno manuskriptu tradīcijas saglabāšanu. Atsevišķas grāmatas ir īpaši iespaidīgi kaligrāfijas, miniatūru un ilustrāciju tradīciju paraugi, kas darinātas, ievērojot stingrus kanonus. Ielūkojoties sējumos, redzams atšķirīgu rakstības stilu, dekoratīvo elementu un krāsu lietojums. Latvijas (Ziemeļu) reģionam raksturīgās miniatūras ir ar atturīgāku, sabalansētāku krāsu lietojumu, bez uzsvērtiem krāsu akcentiem un pārspīlētām formām. Īpaši krāšņi ir grāmatu iesējumi – gan ādas vākos ar dekoratīviem iespaidumiem vai metāla gravīrām, gan samta vākos ar gleznojumiem. Savukārt citi grāmatu eksemplāri ir iespaidīgi savu izmēru dēļ, piemēram, viena no lielākajām grāmatām sver aptuveni 16 kg.

Grebenščikova draudzes grāmatu krātuve ir kultūras dārgums, kas saglabā senu ticības un mākslas mantojumu. Lai gan tā nav brīvi pieejama apmeklētājiem, daudzas grāmatas joprojām tiek izmantotas ikdienas lūgšanās un dievkalpojumos. Šīs grāmatas ir ne tikai reliģiskas relikvijas, bet arī nozīmīgs kultūras un mākslas mantojums, kas pelnījis saglabāšanu un aizsardzību nākamajām paaudzēm.

Gundega Eihe

LATVIJAS MĀKSLAS AKADEMIJAS PLAKĀTU KOLEKCIJA

Rīga, Kalpaka bulvāris 13

Latvijas Mākslas akadēmijas (LMA) plakātu kolekcija aptver vairāk nekā simts gadu ilgu laikposmu, atspoguļojot sabiedrības, politikas un mākslas attīstību Latvijā un pasaulē. Kolekcijā ir aptuveni 4000 unikālu tipogrāfiski drukātu plakātu, kas veltīti daudzveidīgiem tematiem. Tēmu loks ir ļoti plašs. To vidū ir teātra, kino un mākslas izstāžu afišas, tostarp Mākslas dienu un Dziesmu svētku plakāti. Kolekcijā atrodami arī reklāmas, sporta, tūrisma, veselības veicināšanas, pretalkoholisma, dabas aizsardzības un politiskās propagandas plakāti. Tie ne tikai dokumentē laikmeta vizuālo valodu, bet arī atklāj sabiedrības noskaņojumu un dominējošās idejas.

Kolekcija veidojusies kopš 1961. gada LMA Informācijas centrā Kalpaka bulvārī 13 un hronoloģiski aptver periodu no 1899. līdz 1987. gadam. Plakātu izcelsme ir daudzveidīga – tie drukāti ne tikai Rīgā vai citās Latvijas pilsētās, bet arī citviet PSRS un Rietumeiropā, tostarp Parīzē, Romā, Stokholmā un Minhenē. Kolekcija iedalīta 10 kategorijās un 28 apakškategorijās, nodrošinot sistemātisku pieeju tās izpētei un saglabāšanai.

Plakātu saglabāšana un digitalizācija ir viens no galvenajiem uzdevumiem, nodrošinot to pieejamību pētniekiem un sabiedrībai. Katrs plakāts tiek fotografēts un marķēts ar unikālu kodu, bet fiziskie eksemplāri droši uzglabāti specializētos metāla skapjos. Digitalizētie materiāli tiks integrēti publiskā e-platformā, kas atvieglos pētniecību un veicinās kolekcijas atpazīstamību.

No 2025. gada 1. janvāra LMA realizē Fundamentālo un lietišķo pētījumu projektu Nr. Izp-2024/1-03898 "Padomju laika plakāts – mākslas, sabiedrības un politikas liecība Latvijas Mākslas akadēmijas plakātu kolekcijā (Padomju plakāts)". Trīs gadu laikā tiks veikta kolekcijas zinātniskā izpēte, atklājot plakātu lomu kultūras un vēstures kontekstā. LMA plakātu kolekcija ir nozīmīgs kultūras mantojuma objekts, kas apliecina plakāta medija spēku un ietekmi sabiedrības informēšanā, estētiskās vērtības radīšanā un vēsturisko notikumu dokumentēšanā. Tā saglabāšana un pieejamība ir svarīgs ieguldījums Latvijas un starptautiskā kultūras mantojuma izpētē un popularizēšanā.

Roberta Atraste

Attēli: R. Atraste

LATVIJAS MĀKSLINIEKU SAVIENĪBAS MUZEJA KOLEKCIJA

Rīga, 11. novembra krastmala 35

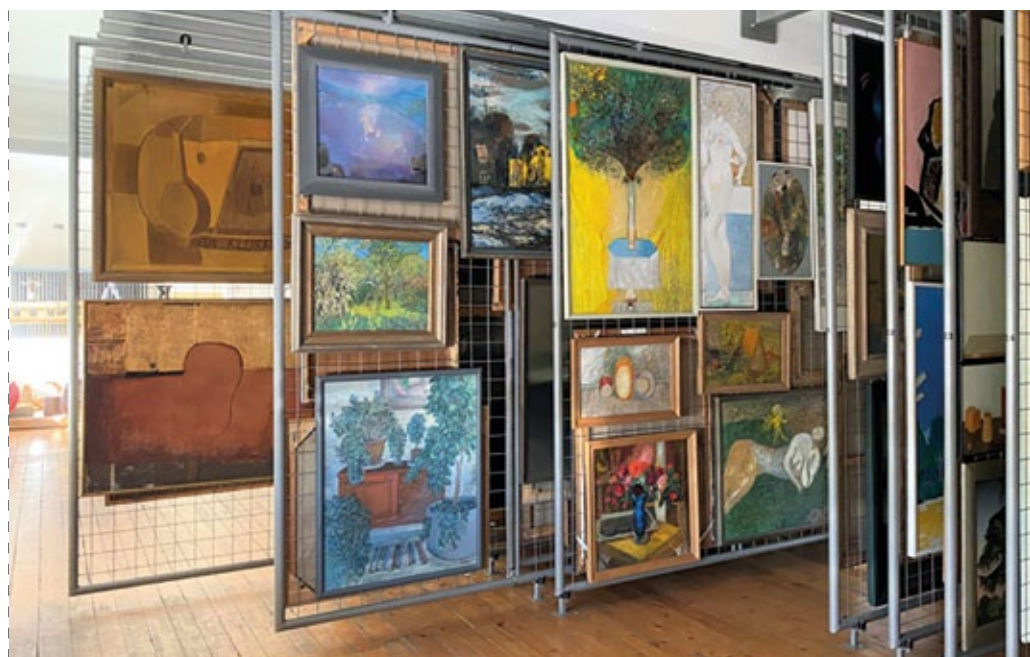
Latvijas Mākslinieku savienības (LMS) muzeja kolekcija atklāj Latvijas vizuālās mākslas attīstību no 20. gadsimta vidus līdz mūsdienām. Tajā glabājas glezniecības, grafikas, tēlniecības un citu mākslas veidu darbi, kas atspoguļo gan padomju laika ideoloģiskos uzstādījumus, gan mākslinieku individuālos meklējumus un radošo brīvību pēc valsts neatkarības atjaunošanas. LMS muzeja kolekcija ir unikāla ar to, ka tā sniedz iespēju izsekot Latvijas mākslas virzienu maiņai.

LMS muzeja kolekcijas pamatus veido LMS Mākslas fonds, kas kopš 1957. gada mērķtiecīgi radīja latviešu mākslinieku darbu krājumu, iepērkot darbus no izstādēm un autoriem. Šie mākslas darbi tika eksponēti sabiedriskās vietās – skolās, slimnīcās un kultūras centros. Mūsdienās muzeja kolekcijā atrodas vairāk nekā 17 000 mākslas darbu, no kuriem vairāk nekā 6000 ir iekļauti Nacionālajā muzeju krājumā.

Pēc 1990. gada, mainoties politiskajai un ekonomiskajai situācijai, LMS likvidēja Mākslas fondu, tomēr muzejs turpināja krājuma saglabāšanu un papildināšanu. Tā kolekcijā atrodami gan etnogrāfiski un dekoratīvi darbi, gan nonkonformisma mākslas paraugi, kas apliecina mākslinieku radošo neatkarību dažādos vēstures posmos. LMS muzeja kolekcija ir svarīga ne tikai mākslas, bet arī kultūrvēstures kontekstā, jo tās saturs ilustrē sabiedrības ideoloģisko un estētisko transformāciju vairāk nekā 80 gadu garumā. Krājumu īpaši bagātina darbi, kuru autori ir tādi izcili Latvijas mākslinieki kā Džemma Lija Skulme, Leo Svemps, Boriss Bērziņš, Jānis Pauluks, Gunārs Krollis, Lea Davidova-Medene, Maija Nora Tabaka, Kristaps Ģelzis, Andris Breže un daudzi citi.

LMS muzejs izveidojis arī atklāto krājumu, kas publiskai apskatei pieejams no 2004. gada aprīļa. Ekspozīcijas mobilitāte piedāvā aktīvi iesaistīties atklātā krājuma apskatē, dodot iespēju skatītājam pašam izvēlēties viņu interesējošos ekspozīcijas akcentus. Izbīdāmās sienas ļauj vienlaikus eksponēt 400 glezniecības darbu un līdz 150 dažādu nozaru mākslas darbu uz papīra. Atklātajā krājumā var apskatīt arī mazo formu tēlniecību, plakātus un scenogrāfijas metus. Plānots izstādīt arī dokumentālas fotogrāfijas un dokumentus. LMS muzeja ekspozīcijas izvietotas vairākās vietās: "Mākslinieku namā" (11. novembra krastmala 35, Rīga), LMS radošajā kvartālā "Kombināts MĀKSLA" (Gaujas iela 1, 3, 5 un 9, Rīga), kā arī Zvārtavas muižas kompleksā (Smiltenes novads). LMS muzeja mākslas darbi regulāri tiek eksponēti izstādēs un deponēti Latvijas muzejos, sniedzot iespēju sabiedrībai iepazīties ar bagātīgo un daudzveidīgo mākslas mantojumu.

Roberta Atraste

Attēli: LMS muzejs

BALOŽU KŪDRAS MUZEJDZELZCEĻŠ

Ķekavas novads, Baloži, Dārzu iela 16

750 mm platuma šaursliežu dzelzceļš Baložos, Ķekavas novadā, no 1947. gada līdz pat 2011. gadam pārvadāja kūdru un strādniekus, savukārt kopš 2013. gada tas tiek atjaunots un uzturēts ar brīvprātīgo entuziastu spēkiem un vizina apmeklētājus.

Sākot kūdras ieguvu 1947. gadā, vidējais kūdras nogulas dziļums bija 2,9 metri, bet maksimālais – 7,5 metri, un ieguves platības pārsniedza 2500 hektārus. Mūsdienās saglabājušies vien 2,6 kilometri sliežu un daļa no tām vēl tiek remontētas, savukārt agrāk kūdras bānīša ceļš stiepās 28 kilometru garumā, lai izvestu kūdru no plašajiem ieguves laukiem. Darbā tikušas izmantotas pat 15 lokomotīves, 49 vagoni un 500 vagonetes!

Baložu kūdras fabrika bija pirmā fabrika Latvijā, kur ieguva kūdru ar frēzkūdras ieguves metodi, kā arī izbūvēja briķešu cehu, kas ražoja kurināmā briķetes līdz pat 1989. gadam. Savukārt no 1954. gada Baložos darbojās kūdras izolācijas plātņu cehs, kas strādāja līdz 1976. gadam.

Tiesa, patlaban kūdras purvs ir gandrīz pilnībā izstrādāts, un Baložos iespējams vērot to, kas notiek ar kūdras purvu pēc izstrādes beigām. Savukārt rūpnīca turpina darbu un ražo kūdras substrātus, izmantojot citviet Latvijā iegūto kūdru.

Bānīša ekskursijas ved uz atlikušajiem frēzkūdras laukiem, bet, apvienojot tās ar pastaigām dabā "purva korpēs", ir iespējams aiziet arī līdz bijušajiem kūdras ieguves karjeriem, kas ir veiksmīgi renaturalizējušies un atkal pārklājušies ar dabiskajam purvam raksturīgo veģetāciju un peldošu sūnu klāju.

Kūdras bānīti saglabā biedrība "Bānīša Draugu klubs", un galvenais entuziastu darbaspēks bija un ir – brīvprātīgie, kas tiekas regulārās talkās, kuru laikā atjauno un uztur muzejdzelzceļa sliežu ceļus, ritošo sastāvu un visu, kas ar dzelzceļu saistīts. Dzelzceļš ir saglabājies daudz sliktākā stāvoklī, nekā bija cerēts – gandrīz visus sliežu ceļus nepieciešams kapitāli remontēt, pirms pa tiem var droši braukt, tāpēc, lai gan muzejdzelzceļš darbojas jau 12 gadus, viss vēl nebūt nav gatavs.

Tomēr pa šo laiku ir savākta plaša ritekļu kolekcija no visām Baltijas valstīm – daudzas dažāda veida lokomotīves, vagoni, drezīnas un speciālā sliežu ceļu remonta tehnika. Daļa no tā aktīvi kalpo ekskursijās un talkās, savukārt pārējā daļa ir apskatāma braucienu laikā.

Dāvis Bušs,
biedrības "Bānīša Draugu klubs" valdes priekšsēdētājs

Attēli: biedrība "Bānīša Draugu klubs"

SEPTIŅZARU SVEČTURIS

Rīga, Reformācijas laukums 1, Rīgas Sv. Pētera luterāņu baznīca

Ir 1939. gada beigās, noslēgts Līgums par vācu tautības Latvijas pilsoņu pārvietošanu uz Vāciju un vācbaltiešu iedzīvotāji izceļo no Latvijas, līdz ņemot Sv. Pētera baznīcas interjera priekšmetus, kas piederēja likvidētajai vācu draudzei. Pamatojoties uz Līgumu un tā papildprotokolu, 1940. gada janvārī no Paritārās komisijas tiek panākta atļauja izvest arī lielo septiņžuburu svečturi. Tā kā Vācijas politika paredz vācbaltiešu izmitināšanu okupētās Polijas teritorijā, svečturi nonāk Vloclavē – nelielā Polijas pilsētā, aptuveni 200 km uz ziemeļrietumiem no Varšavas, kur to novieto katedrālē, dienvidu puses vidējā kapelā pie rietumu sienas.

Latvijas mākslas vēstures pētnieku iniciatīvas rezultātā 2006. gadā Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde uzsāka svečtura atgūšanas procedūru. Ņemot vērā to, ka priekšmets nebija sasniedzis 1939. gada Līgumā noteikto mērķa valsti, un ievērojot spēkā esošos normatīvos aktus, Latvija pieņēma, ka svečturi izvests nelikumīgi. Sarakste ar Polijas amatpersonām ar pārtraukumiem turpinājās vairāku gadu garumā, kuru laikā traģiskā aviokatastrofā gāja bojā toreizējās Polijas valdības pārstāvji, tostarp pārvaldes kontaktpersona – Kultūras un nacionālā mantojuma ministrijas valsts sekretāra vietnieks Tomašs Merta (*Tomasz Merta*). Sarakstē aktīvi iesaistījās arī diplomātiskie dienesti, līdz 2012. gadā svečturi atgriezās Latvijā un tika iekļauts valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā.

Rīgas Sv. Pētera baznīcas septiņžuburu bronzas svečturi pēc Rīgas rātes pasūtījuma 1596. gadā izgatavoja no Nirnbergas atceļojušais Rīgas pilsētas lietuves vadītājs, Rīgas Mazajā ģildē 1594. gadā kalēja amatā uzņemtais meistars Hanss Meiers (*Meier, Meyer*). Svečtura augstums ir 310 cm, platums 378 cm, balsta kājas diametrs pie pamatnes – 86 cm. Masīvs un bagātīgi profilēts kāts notur trīs izliektu, simetrisku žuburu pārus, kurus, tāpat kā kātu, vainago šķīvji sveču novietošanai. Svečturi bagātīgi dekorēts ar stilizētiem augu ornamentiem un maskaroniem. Zem žuburiem pie kājas pamatnes ir piestiprināts zars ar lodi un ērgli uz tās. Tas kalpo kā svečtura balasts. Turpat uz pamatnes priekšpusē ir uzraksts "ANNO 1596", tam pretī iegravēts neliels krusts. Sākumā svečturi baznīcā stāvējis altāra priekšā un izmantots bērnu ceremoniju laikā. Pēc aizlieguma mirušos apbedīt baznīcās svečturi 1793. gadā pārvietoja. 19.–20. gadsimta mijas fotogrāfijās svečturi var redzēt baznīcā starp diviem ziemeļu pilāriem, bet 20. gadsimta 30. gados tas stāvējis altāra kora apejā. Svečturi veidots vēlās renesanses stilā un ir unikāls Latvijas un Ziemeļeiropas 16. gadsimta mākslas mantojums. Tas atspoguļo vietējā reģionā reti saglabājušos apgaismes ķermeņa tipu un demonstrē Rīgas metāllietuves augsto profesionālo līmeni. Vācu draudze savulaik pamatoti uzskatīja svečturi par Sv. Pētera baznīcas simbolu.

Liāna Liepa

Attēli: M. Kalniņš

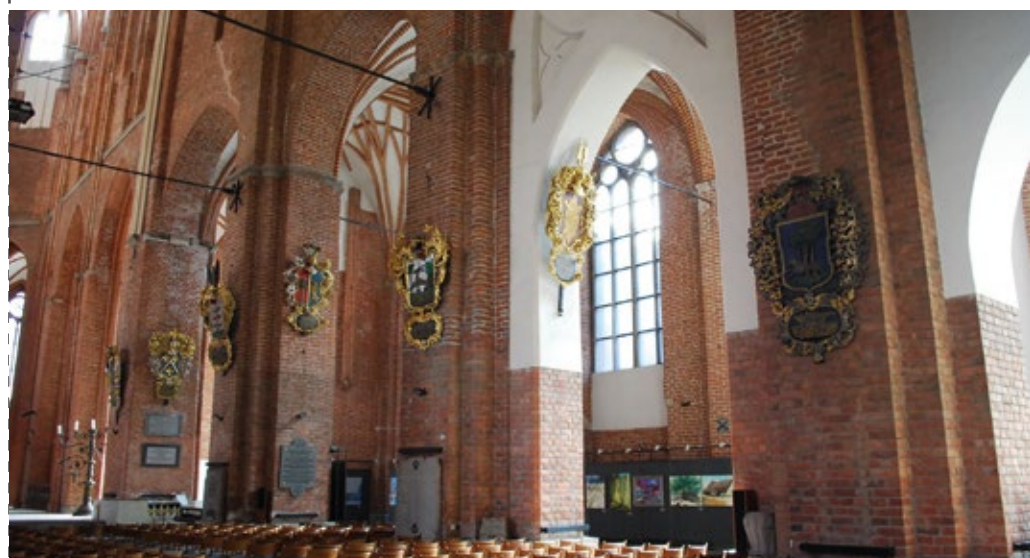

RĪGAS SV. PĒTERA BAZNĪCAS KOKA EPITĀFIJU KOLEKCIJA

Rīga, Reformācijas laukums 1

Mūsdienās Sv. Pētera baznīcas greznākā rota ir krāsainās, zeltā un sudrabā mirdzošās kokā grieztās epitāfijas – priekšmeti, kas paredzēti mirušo piemiņas godināšanai. Tās parasti ir divdaļīgas – augšējā daļā pieminamās personas ģerbonis greznā ietvērumā, zem tā kartuša ar skaidrojošu tekstu. Visu kompozīciju ietver bagātīgi zeltīts vai sudrabs kokgriezums heraldikai un laikmetam atbilstošās ornamenta formās. Pētniekam šeit pieejams materiāls 18. gadsimta Rīgas koka greznības stilistikas un tradīciju pētīšanai, jo ietver laika posmu no 1721. līdz 1788. gadam. Aprakstos, kas veidoti pirms Otrā pasaules kara, fiksētas 30, bet mūsdienās baznīcā atrodamas 17 epitāfijas. 1939. gadā, vācbaltu iedzīvotājiem repatriējoties uz Vāciju, epitāfijas kā viņiem piederoša manta tika izvestas no Latvijas. Tomēr kara laikā valdošā haosa dēļ šī krava nokļuva tikai līdz Polijai, no kurienes pēc kara beigām atgriezās Latvijā. Iepakotas dēļu kastēs, tās tika novietotas baznīcā, kur diezgan skarbos apstākļos, pārklātas ar aizvien biežāku dubļiem līdzīgu netīrumu kārtu, aplauztām detaļām un birstošu krāsajumu, atradās gadu desmitus. Bija skaidrs, ka epitāfijas nav prioritāte atjaunojamajā celtnē, un bija arī redzams, ka bez restaurācijas to eksponēšana nav iespējama. Pirmais restaurācijas izmēģinājums norisinājās 1976. gadā. Rundāles pils muzeja restaurācijas nodaļas vadītājas Ievas Lancmanes vadībā tika restaurēta Johanna Grotes epitāfija. Tā bija viena no salīdzinoši labākā stāvoklī esošajām epitāfijām. Pasākums bija paredzēts kā sava veida pārbaudījums, lai atrastu piemērotāko metodi polihromo kokgriezumu konservācijai. Turpinoties konservācijas un restaurācijas darbiem, ko no 1979. gada veica toreizējās Zinātniskās restaurācijas pārvaldes speciālisti Gunitas Čakares vadībā, bija aizvien no jauna jāpilnveido darbu programma. Polihromijas konservācijai pievienojās nepieciešamība pēc kokgriezuma detaļu rekonstrukcijas. Pēc Latvijas valsts atjaunošanas no šo darbinieku grupas pie Pētera baznīcas epitāfijām palika vienīgi Marina Vagnerova. Viņai nācās strādāt ar vissarežģītākajiem objektiem, kam bija jāveic ne tikai kokgriezumu, bet arī zudušo teksta fragmentu rekonstrukcija. Dažas (3) ļoti sliktā stāvoklī esošas epitāfijas joprojām gaida pienācīgo aprūpi un iespēju tikt eksponētām baznīcā.

Dace Čoldere

Attēli: I. Balode, I. Bula

RĪGAS DOMA BAZNĪCAS KOKA EPITĀFIJAS

Rīga, Herdera laukums 6

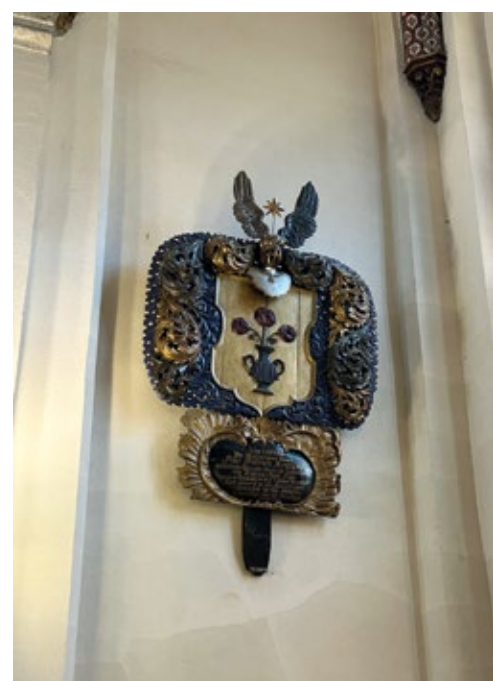
Doma baznīcas kompleksā atrodas vairāk nekā 100 mākslas priekšmetu, starp tiem izceļas 14 kokā grieztas epitāfijas. Tās visas veidotas krāšņās baroka formās ar smalkiem kokgriezumiem, zeltītiem un sudrabetiem dekoriem, veltītas nozīmīgākajiem 17.–18. gadsimta Rīgas un Livonijas pilsoņiem un stāsta ne tikai par konkrētu personību, bet arī par pašu dzimtu. Apbrīnojami, ka tās ir spējušas izturēt gan ugunsnelaimes, gan 1709. gada plūdus un neskaitāmas varas maiņas un karus, bijušas pasargātas no izlauptīšanām un vandālisma aktiem.

Vēstures materiālos minēts, ka 1978. gadā tika noņemts aptuveni 70 epitāfiju, daļa no tām – iznīcinātas. Ja dzimtas pārstāvji vairs nepiederēja draudzei, arī tad epitāfijas noņēma un iznīcināja. Nereti nostāsti un arī pierādāmi fakti restaurācijas laikā atklāj, ka laika gaitā epitāfijām pārrakstīti teksti un tās veltītas citam dzimtas pārstāvim vai arī pārveidotas un to daļas izmantotas citas ģerboņepitāfijas izveidošanai. Daļu no zaudētā mantojuma varam skatīt Johana Kristofa Broces manuskriptos, kur viņš ar lielu rūpību pārrakstījis un saskicējis dzimtu ģerboņus un aprakstus par tām.

Pārskatot atsevišķu epitāfiju vēsturi, redzams, ka daļa no tām ir atjaunotas (restaurētas), domājams, 19. gadsimta beigās, citas pielabotas laikā, kad 20. gadsimta 60. gados Doma baznīcā izveidoja koncertzāli un muzeju, bet dažas piedzīvoja nopietnāku restaurāciju 80. gados (piemēram, epitāfija K. F. Mengdenam). Nelieli restaurācijas darbi epitāfijām tiek veikti arī vēlāk, bet pāris vēl gaida nopietnāku restaurāciju, lai varētu tikt izliktas plašākai apskatei. Visas Doma baznīcas koka epitāfijas veidotas pēc līdzīgas kompozicionālas shēmas – centrā atrodas vairogs ar dzimtas ģerboni, kuru ieskauj bagātīgi akantu kokgriezumi. Ja persona pārstāvēja bruņniecību, epitāfijā raksturīga bruņu cepure, bet dižciltīgo kārtu apzīmēja kronis, lejasdaļā uzraksta plāksne ar veltījumu un īsu dzīves aprakstu. Apmērē izmantots zelta un sudraba lapiņu klājums. Sudraba lapiņas nereti pārklātas ar krāsainām lakām, radot pulēta pusdārgakmens ilūziju. Ģerbonis krāsots dzimtai raksturīgajās krāsās, bet uzraksta plāksne – melna ar zeltītu tekstu. Gadsimtu laikā restaurācijas procesos izmantotas dažādas tehnikas un materiāli. Izpētēs nereti atklāts, ka sudraba lapiņas ir nomelnējušas, bet zilās azurītu saturošās lakas kļuvušas zaļas, radot pavisam citu iespaidu, nekā tam būtu jābūt. Katra restaurācijas izpēte ir kā vesels stāsts. Ģerboņepitāfija stāsta gan par dzimtu, gan personību, gan sava laika māksliniecisko estētiku, meistarību un izmantotajiem materiāliem, bet vēlāko gadu restaurācijas – arī par tālaika pieeju restaurācijai, materiāliem un interpretācijai iespējām.

leva Martal

Attēli: I. Marta, E. Brice

METS SKULPTŪRAI “MĀTE LATVIJA AR KRITUŠAJIEM DĒLIEM”

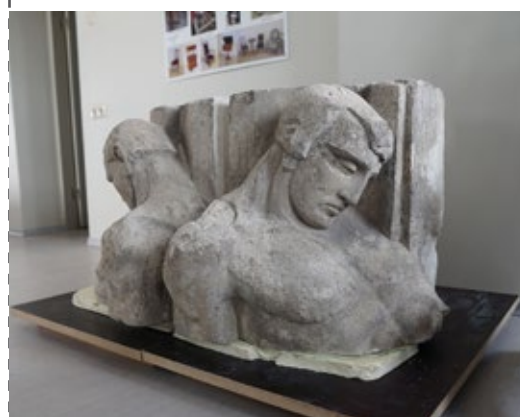
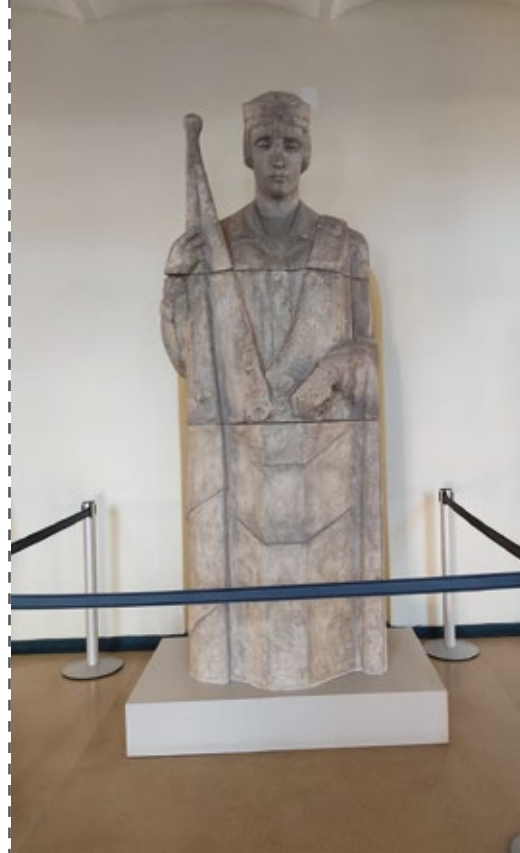
Rīga, Gaiziņa iela 3, Rīgas Būvniecības koledža

Mets skulptūrai “Māte Latvija ar kritušajiem dēliem” ir neatņemama daļa no izcilākā memoriālā ansambļa Latvijā – Brāļu kapiem Rīgā. Ansamblis veidots kā daudzslāņaini iedarbīgs simbols, tas ir starpkaru perioda monumentālās tēlniecības augstākais veikums modernisma, arhaizācijas un klasiskās ievirzes stilistisko paņēmieni sintēzē.

Laikā no 1923. līdz 1936. gadam izveidoja memoriālo ainavu atbilstoši Brāļu kapu komitejas iecerei par ainavisku, arhitektonisku un tēlniecisku ansambli. Arhitektoniskos darbus vadīja profesors akadēmiķis Pēteris Feders, savukārt tēlnieciskais noformējums veidots pēc tēlnieka Kārļa Zāles ieceres. Sākotnējā ideju projektā K. Zāle bija paredzējis novietot Mātes Latvijas figūru ansambļa vidējā daļā, tad projektu vairākkārt mainīja, papildināja un veidoja lielizmēra maketus, lai dabā pārbaudītu topošo elementu proporcijas un mērogus. Pēc P. Federa iniciatīvas tika rosināts Mātes Latvijas tēlu novietot ansambļa noslēgumā. Pēc skulpturālās grupas izkalšanas cietā materiālā – šūnakmenī – mets ģipsi kļuva sekundārs, lai gan hronoloģiski uzskatāms par idejas pirmmetu, tātad ne mazāk vērtīgs, saglabājams un saudzējams mākslas darbs, kas sniedz ieskatu mākslinieka domu un darba procesā. 2013. gadā mets ieguva valsts aizsargājamā kultūras pieminekļa statusu, šobrīd eksponēts Rīgas Būvniecības koledžas vestibīlā un ir publiski pieejams.

Skulpturālās grupas mets ģipsi “Māte Latvija ar kritušajiem dēliem” pabeigts 1928. gadā, pēc gada tās līdzinieci šūnakmenī atklāja Rīgas Brāļu kapos. Mets ģipsi sastāv no septiņām atsevišķām daļām, apjoms ir trešdaļa no šūnakmenī kaltās skulptūras. Ģipsa mets vairākkārt pārvietots, līdz 1959.–1960. gadā to pārveda no Rīgas uz Liepājas muzeju, kur tas ilgstoši glabāts nepiemērotos apstākļos. Viena no septiņām daļām, iespējams, pārvešanas rezultātā, zudusi, laikapstākļu iedarbības dēļ daļas bija stipri bojātas. 2011. gadā tēlnieka Guntara Vagnera vadībā ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu mets pārvests atpakaļ uz Rīgu, un, piedaloties Būvniecības koledžas (bij. Rīgas Celtniecības koledža) Restaurācijas nodaļas pasniedzējiem un studentiem, ir restaurētas krūšu un bistes daļas, rekonstruēta zudusi svārku daļa, kompozīciju saglabājot iespējami oriģinālu un bez pastarpinātas interpretācijas iespējām par tēlnieka darba stilu.

Māra Lāss

Attēli: I. Marta, NKMP arhīvs

SKULPTŪRA “JUSTĪCIJA”

Rīga, Rātslaukums 7

Vecrīgas Rātslaukumā atrodas divas taisnīguma dievietes “Justīcijas” – oriģināls Melngalvju nama ekspozīcijā un kopija Rātsnama frontona korē. Valsts nozīmes mākslas pieminekļa “Skulptūra “Justīcija”” autors ir tēlnieks Daniels Kurlavskis, kurš to izgatavojis ap 1756. gadu. Tā ir darināta pēc īpaša pasūtījuma jaunajam Rīgas Rātsnamam, kas tapa pēc inženiera Johana Fridriha fon Etingera projekta. Būvniecības darbi tika sākti 1750. gadā. Ēkas arhitektūra ir atbilstoša agrīnajam klasicismam, taču skulptūrā jaušamas baroka iezīmes un manierismam raksturīgais figūras S tipa izliekums. Smilšakmens skulptūra ir gandrīz divus metrus augsta un pustonnu smaga, ar izteiksmīgu apjomu, stājas formu un modelējumu, bet tā nav proporcionāla. Atribūti – zobens un svāri – ir izgatavoti no metāla.

Pēc Otrajā pasaules karā izdegušā Rātsnama pilnīgas nojaukšanas tā vietā 1964. gadā tika uzcelts Rīgas Tehniskās universitātes laboratorijas korpuss, uz kura fasādi pārvietoja “Justīciju”. Tā ir viena no nedaudzajām vēsturiskajām ēkas detaļām, kura ir saglabāta. 2001. gadā statuja atgriezās savā sākotnējā vietā uz Rātsnama fasādes, bet šoreiz jau uz jaunceltnes, kas tikai imitē seno fasādi. 2003. gadā neapmierinošā saglabātības stāvokļa dēļ skulptūrai bija jāmeklē jaunas mājas. To uzņēma Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, bet Rātsnamu no tā brīža rotā tēlnieka Edvīna Krūmiņa darinātā kopija. Sadarbojoties Latvijas Universitātei un tēlniekam, veikti nelieli pieminekļa atjaunošanas darbi. Vēlāk skulptūru vēlreiz pārvietoja, šoreiz uz Melngalvju namu.

Zināma nenoteiktība un neskaidrība ap “Justīciju” valda aizvien. Skulptūras īpašniekam un faktiskajam turētājam nav sakārtotas tiesiskās attiecības. Tas var ietekmēt līdzekļu ieguldīšanu skulptūras uzturēšanā un atjaunošanā. Šāda situācija rada potenciālas problēmas gan no kultūras mantojuma aizsardzības, gan no īpašumtiesību viedokļa. Krīzes apstākļos – dabas katastrofu, politiskās nestabilitātes vai ekonomiskās krīzes gadījumā – šī nenoteiktība var radīt nopietnākas sekas. Bez skaidri noteiktas atbildības jebkādi nepieciešamie glābšanas vai restaurācijas darbi var ieilgt vai tikt atlikti. Juridiskā nenoteiktība var izraisīt strīdus par to, kas nes atbildību, ja skulptūra tiktu bojāta, pazustu vai saskartos ar citiem draudiem. Ja šādā situācijā valsts un pašvaldības institūcijas nonāk konfliktā ar faktisko turētāju, pieminekļa saglabāšana var kļūt vēl sarežģītāka, bet pats mākslas darbs – saskarties ar risku tikt aizmirsts, atstāts novārtā vai pat neatgriezeniski zaudēts.

Gundega Eihe

Attēli: G. Eihe

JŪRAS IZSKALOTO OBJEKTU KOLEKCIJA DAUGAVGRĪVAS CIETOKSNĪ

Rīga, Birzes iela 2

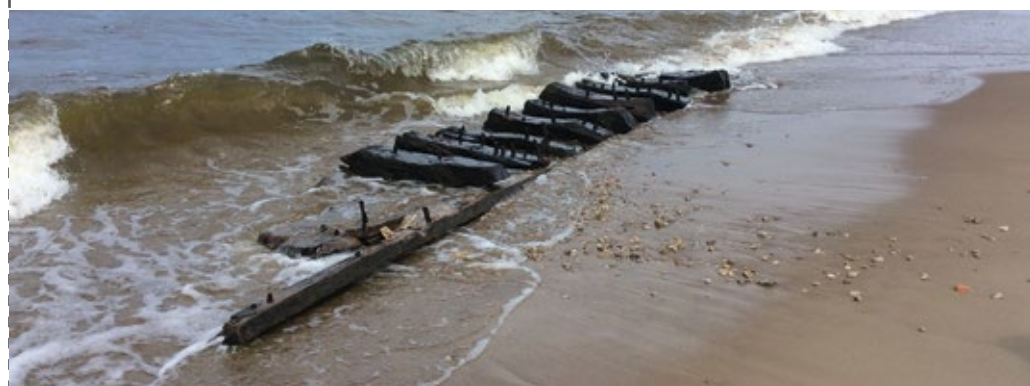
1567. gada pavasara palos Daugava izrāva jaunu gultni, kā rezultātā mainījās kuģu ceļa maršruts uz vēsturiski nozīmīgo tirdzniecības centru – Rīgu. Vecā upes gultne ar laiku aizsērēja, veidojot mūsdienās pastāvošo Vecdaugavas akvatoriju. Iebraukšana no Rīgas līča jaunajā Daugavgrīvā bija izaicinoša – tumsas, vētras un bieži arī neuzmanības dēļ kuģi uzskrēja uz sēkļa vai cieta sadursmi. Kopš tiem laikiem avarējušo peldlīdzekļu daļas tiek regulāri izskalotas Daugavgrīvas un Mangaļsalas pludmalēs.

Iniciatīvu šo priekšmetu vākšanai, uzglabāšanai un sabiedrības informēšanai ir uzņēmusies biedrība “Bolderājas grupa”. Šī nevalstiskā organizācija savāktās detaļas izvieto Daugavgrīvas cietoksnī, kur militārās būves mitrajos un tumšajos kazemātos ir labvēlīgi apstākļi no slapjas vides izskalotajām kuģu vraku daļām, lai tās ilgstoši saglabātos bez būtiskas bojāšanās. Starp priekšmetiem ir kuģu vraku bortu daļas, brangas, apšuvuma dēļi, arī iekšzemes ūdeņu transportam izmantoto strūgu detaļas. Tiek vāktas arī liecības par citiem vēstures aspektiem, piemēram, izskalotie Komētforta krasta nostiprinājuma balsti, militāro konfliktu liecības u. c. Atradumi pamatā saistāmi ar jauno laiku kuģniecību. No jūras izskaloto objektu kolekcija papildināta ar kuģu vraku fotogrāfijām, kuras uzņēmuši ūdenslīdzekļi zem ūdens.

Šīs kuģu vraku daļas ir savrupatradumi, kas atlūzuši no to vēsturiskā konteksta. Daugavgrīvas piekrastes zemūdens daļā nogrimušie kuģi veido zemūdens kultūrvēsturisko ainavu, kas stāsta par Rīgas piekrastes kuģniecības vēsturi. “Bolderājas grupa” ir devusi lielu ieguldījumu šīs vēstures saglabāšanā, ņemot vērā, ka no jūras izskalotās zemūdens mantojuma daļas neatrodas valsts aizsardzībā. Taču rodas situācijas, ka jūra atdod tik lielas detaļas, kuras nav iespējams nogādāt uz Daugavgrīvas cietoksni. Tāds bija gadījums 2021. gadā, kad netālu no Daugavgrīvas bākas tika atklāta 19. gadsimta burinieka vrakaorta daļa, kuras izmēri bija 17 x 4 metri. Detaļa tika pārvietota un nogremdēta Vecdaugavā, lai nodrošinātu tās ilgtermiņa saglabāšanos.

Daugavgrīvas cietoksnī izvietotie zemūdens kultūras mantojuma priekšmeti veido lielāko šāda veida kolekciju Latvijā. Tie ir pamats atbilstoša jūras muzeja izveidei, kas varētu ne vien daudz plašāk stāstīt par kultūras mantojumu zem viļņiem, bet arī pilnvērtīgi saglabāt un restaurēt no jūras izskalotās kultūras mantojuma daļas.

Kaspars Markus Molls

Attēli: I. Marta, D. Cebule, I. Balode, K. M. Molls, J. Asaris

LAT
GA
LE

VĒSTURISKIE TRANSPORTLĪDZEKĻI “INŽENIERU ARSENĀLĀ”

Daugavpils, Imperatora iela 8, Daugavpils cietoksnis, Daugavpils Tehnikas un industriālā dizaina centrs “Inženieru arsenāls”

Daugavpils Inženieru arsenāla ēka ir viena no lielākajām celtnēm cietokšņa teritorijā, būvēta pēc arhitekta Aleksandra Štauberta projekta 1836.–1845. gadā. Sākotnēji plašās telpas izmantotas kā krāsošanas, namdaru, ratu, virpotāju, galdnieku, atslēdznieku darbnīcas. Pēcpadomju gados ēka bija atstāta novārtā un strauji degradējās. Kad 2022. gadā tika pabeigti ēkas atjaunošanas darbi, telpas aizpildījās ar tām ierastām tehniskām lietām. Pateicoties privātajām kolekcijām un brīvprātīgajiem sadarbības partneriem no visas Latvijas, kas ziedojuši interesantus eksponātus uz noteiktu laiku, izveidojās unikāla retro tehnikas ekspozīcija.

Šobrīd inženierarsenālā var iepazīties ar Daugavpils un Latgales industriālo mantojumu, kā arī ar dažādu tehniku no visas pasaules. Lielākā daļa eksponātu ir ļoti labā tehniskā stāvoklī, bet daži vēl gaida savu restaurācijas kārtu. Ēkā ir iekārtotas četras ekspozīciju zonas: industriālā dizaina vēstures un spectehnikas, padomju spēkratu, mototehnikas un pasaules automobiļu sektori. Kopumā centrā izvietots pāri par 40 retro automašīnu, vairāk nekā 80 motociklu un mopēdu, liels skaits aksesuāru, auto un moto modeļu. Senākie datēti ar 19. gadsimtu.

Apmeklētājiem ir iespēja apskatīt VEF ražoto foto minikameru “Minox”, Gunāra Glūdiņa modelēto mopēdu “Rīga-12”, 1931. gada automobili “Chrysler DeSoto”. Rietumu retro sektorā atrodas “Aston Martin” (1939), divi pirmskara “Mercedes-Benz 540K”, “Jaguar XK150” (1959), “Jaguar E-type” (1973) automobiļi. Vairāki spēkrati ir piedalījušies spēlfilmās, piemēram, kravas automašīna “Uralzis” izmantota filmā “Marijas klusums”. Atsevišķi ir izdalīts Daugavpilī iemīļotā sporta veida – spīdveja – tehnikas mantojums, kā arī rūpnīcas “Sarkanā Zvaigzne” unikālā moto tehnikas kolekcija, kuru uz laiku novēlējis privātkolekcionārs Ēriks Zeiļa. Šeit aplūkojami visi “Sarkanās Zvaigznes” mopēdu modeļi, tajā skaitā mopēds “Rīga 12”, kurš ietverts Latvijas kultūras kanonā. Apskatāma arī Baltijas vecākā dzelzceļa giganta “Daugavpils Lokomotīvu Remonta Rūpnīcas” specializētās tehnikas izstāde. “Inženieru arsenālā” ir divas zonas, kurās sezonāli mainās ekspozīcijas.

Retro tehnikas ekspozīcija Daugavpils inženierarsenāla vēsturiskajās telpas ir veiksmīgi papildījusi ēku ar vēsturiskajām funkcijām saderīgu industriālo mantojumu. Jaunā ekspozīcija ir iedvesusi dzīvību ne tikai kultūras piemineklim, bet arī apkaimes kopienai, radot vietai un telpai plašu atpazīstamību visā Latvijā.

Brigita Madelāne

Attēli: B. Madelāne

LATGALES VECTICĪBNIEKU MATERIALĀS KULTŪRAS MUZEJS

Rēzekne, Siņicina iela 4, Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes lūgšanu nams

2006. gadā tika gūts valsts finansiāls atbalsts vecticībnieku muzeja telpu iekārtošanai. Dažādi vecticībnieku materiālās sadzīves kultūru atspoguļojoši eksponāti tika meklēti un vākti ekspedīcijās jau kopš 20. gadsimta 90. gadu beigām. 2008. gada vasarā svētdienas skolas dalībnieki Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes priekšsēdētāja Vladimira Nikonova vadībā ekspozīcijas veidošanas nolūkos veica atlasīto artefaktu attīrīšanu un konservāciju. 2009. gada 24. maijā tika atklāts Latgales vecticībnieku materiālās kultūras muzejs. Kopš tā laika muzeju apskatījis liels skaits apmeklētāju, tostarp dažādu valstu diplomātiskā dienesta pārstāvji.

Muzejā aplūkojama bagātīga vecticībnieku izšuvumu kolekcija, dažādi priekšmeti, kas saistīti ar vecticībnieku sadzīvi, kristībām un apbedīšanas rituāliem. Apskatāmas arī aušanas un virpošanas darba iekārtas, dažādi instrumenti, keramika, kapu iekārtojuma elementi, ievērojamā vecticībnieku ticības mācības skolotāja, mācītāja un pētnieka Ivana Zavoloko personīgie priekšmeti, fotomateriāli u. c.

Daži no muzeja pēdējā laika jaunieguvumiem ir 2025. gadā tekstiliju restauratores Līgas Vidbergas atjaunotās vēsturiskās tekstilijas no Rēzeknes novada Ismeru vecticībnieku lūgšanu nama: zārka pārklājs, darināts 1900. gadā un izmantots mirušo izvadīšanai no dievnama līdz kapa vietai, un altāra pārsegs analojs, kas datējams ar apm. 20. gadsimta 20. gadiem un tika klāts uz grāmatu paliktņa–galdiņa, uz kura liek Svētos Rakstus, kad mācītājs lasa evaņģēliju. L. Vidberga skaidro: "Tekstilšķiedra savu ķīmisko un fizikālo īpašību dēļ ir stipri pakļauta dažādu veidu destrūkcijai. Tā ir lokana, ļoti absorbējoša un piesaista netīrumus, šīs īpašības ir iemesls, kādēļ tekstilijas mums burtiski ikdienā ir tik tuvu, un arī iemesls to ātrai sabrukšanai un ziemā arī iznīcināšanai." Divās fotogrāfijās aplūkojams zārka baltā pārklāja stāvoklis pirms restaurācijas darbiem un procesa laikā, kad tas jau ir iztīrīts no traipiem, nostiprināti lielie plīsumi, bet vēl ir jāiztīra pēdējie sveču nopilējumi, lai varētu sākt plānot dublēšanu.

Katras vēsturiskas materiālās un garīgās kultūras liecības saglabāšana, tostarp arī vēsturisko tekstiliju, ir nozīmīga galvenokārt kā izziņas avots pētniecībai un apskates objekts interesentiem, jo īpaši, ja runa ir par Latvijas teritorijā retāk sastopamās vecticībnieku kultūras tradīciju izziņāšanu.

Ināra Juškāne

*Vladimirs Nikonovs,
Rēzeknes vecticībnieku kapu draudzes priekšsēdētājs*

Attēli: V. Nikonovs, L. Vidberga

VIĻĀNU KATOĻU BĀZNĪCAS KRUCIFIKSI

*Rēzeknes novads, Viļāni, Kultūras laukums 6, Viļānu Sv. Erceņģeļa Miķeļa
Romās katoļu baznīca*

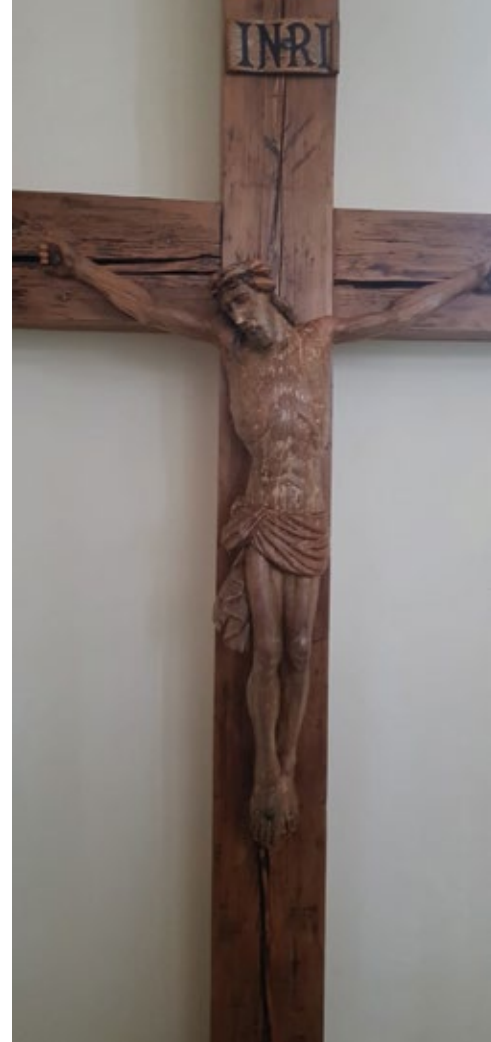
Viļānu baznīcas vēsture ar tās dramatiskajiem pagriezieniem karu un posta gados ir iemesls tam, ka agrīno periodu baznīcas iekārtas kokgriezumi nav saglabājušies. Iepriekš pastāvējušas vairākas dievnama koka celtnes, taču līdz mūsdienām nonākusi elegantās vēlā baroka formās celtā mūra baznīcas ēka no 1772. gada.

Baznīca stipri cietusi 1922. gada ugunsgrēkā, dievnams postīts arī Otrā pasaules kara laikā. 1944. gadā uzspridzināta blakus esošā klostera ēka, baznīcā izcēlies ugunsgrēks. Daļa iekārtas gājusi bojā, taču atsevišķi priekšmeti saglabājušies. To vidū arī krucifikss, kas šobrīd atrodas sānu altārī. Ar 18. gadsimtu datējais profesionāla kokgriezēja darbs ir valsts nozīmes mākslas piemineklis un pieder baroka laikmeta mantojumam. Tas ir viens no izcilākajiem tālaika Kristus atveidojuma paraugiem Latgalē un liecina par profesionāla tēlnieka darbu. Mirušā Kristus tēlā akcentēta ekspresija un dramatisms, figūra izliekta, saspringta, sejā ciešanu izteiksme, atveidojuma plastika izteiksmīga un atbilst baroka laika kanoniem. Virsmas krāsojums vairākkārt atjaunots, un oriģinālā polihromija šobrīd nav nolasāma.

Otra krucifiksa liktenis ir vēl sarežģītāks. Tas dievnamā nonācis ap 2017. gadu. Sākotnēji tas veidots kā ceļmalas krucifikss Dricānu pagasta Komultiņu ciemā. Milzīgā priedes krusta pamatne bijusi ierakta zemē, satrūdējusi, un krucifikss nogāzies. Lai to saglabātu, šobrīd baznīcā kalpojošie mariāņu tēvi to pārvietojuši uz Viļāniem. Tagad krucifikss ir iekļauts valsts nozīmes mākslas pieminekļu sarakstā. 2017. gadā tas restaurēts (Aigars Pilenieks). Krucifiksam konstatēti būtiski bojājumi gan krusta, gan no melnalkšņa grieztās figūras daļā. Restaurators labojis ne tikai mehāniskos bojājumus un notīrījis virsmas, bet veicis arī koka struktūras nostiprināšanu, zudumu protezēšanu un zaudēto detaļu rekonstrukciju. Kristus figūra veidota profesionāli, taču detaļās redzamas amatnieciskāka izpildījuma iezīmes. Tēla raksturojums līdzsvarots, mirušā Kristus atveids atbilst klasicisma laikmeta risinājuma paraugiem.

Abi krucifiksi pieder t. s. trīsnaģļu krucifiksu ikonogrāfiskajam tipam un uzskatāmi parāda dažādu laikmetu māksliniecisko principu iemiesojumu tēlniecības darbos. Vienlaikus tas ataino, kā kārtu pa kārtai veidojās baznīcu iekārtas un ka katra laikmeta mantojumam ir būtiska nozīme dievnama likteņa kontekstā.

Rūta Kaminska

Attēli: V. Platpīre

GLEZNA “SV. LUDVIKA APOTEOZE” KRĀSLAVAS SV. LUDVIKA ROMAS KATOĻU BAZNĪCĀ

Krāslavas novads, Krāslava, Baznīcas iela 2A

Starp daudzajiem Krāslavas katoļu baznīcas īpašumā esošajiem mākslas darbiem glezna “Sv. Ludvika apoteoze” izceļas ar saviem iespaidīgajiem izmēriem – 300 x 195 cm un ir nozīmīga kā profesionāli augstvērtīgs darbs, kas pārstāv 19. gadsimta akadēmiskās sakrālās mākslas tradīcijas un piesaista uzmanību ar ļoti reta ikonogrāfiskā motīva izvēli. Glezna izvietota Sv. Donāta kapelā pie ziemeļu sienas.

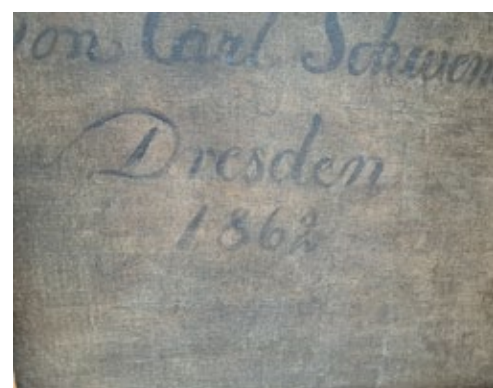
2024. gada vasarā poļu restauratoriem sākot mākslas darba atjaunošanu, atklājās līdz šim nezināma informācija par gleznas tapšanas vēsturi. Audeklam otrā pusē ar melnu krāsu lasāms uzraksts: “Nach Simon Vouet von Carl Schimmer Dresden 1862” (droši vien – Karls Augusts Šimmers pēc Simona Vuē kompozīcijas).

Pēc poļu mākslas vēsturnieka profesora Mihala Vardziņska (*Michał Wardzyński*) viedokļa, šis gleznas tēls ir interpretējams kā Svētais Donāts tēls. Pēc ikonogrāfijas – Svētais Donāts tika attēlots kā romiešu leģionārs ar palmu un zobenu. Pēc tradīcijas – Svētais Donāts esot palīdzējis nodzēst ugunsgrēku baznīcā, kad tajā iespēris zibens, tāpēc viņš tika uzskatīts par svēto aizbildni, kas sargā no liela ugunsgrēka, krusas un ražu postoša lietūs. Tādēļ viņš bieži tika attēlots pērkona vai tumšu negaisa mākoņu ieskausts; viņa atribūts bija arī labības kūlis.

Latvijas restauratoriem, 2024. gada vasarā apmeklējot Drēzdenes mākslas galeriju Vācijā, īsts pārsteigums bija tur eksponētā franču gleznotāja Simona Vuē glezna, kas ir identiska Krāslavas katoļu baznīcā esošajai gleznai “Sv. Ludvika apoteoze”, bet ar nosaukumu “Sv. Teodors”.

Nākotnē mākslas zinātniekiem un ekspertiem būs jāatrisina jautājums – vai Vīnes gleznotājs Karls Augusts Šimmers (1800–1863) Krāslavai uzgleznojis Sv. Ludviķi vai tomēr Sv. Donātu, bet varbūt tas ir Sv. Teodors?

Dzintra Buķeviča

FEIMAŅU KATOĻU BAZNĪCAS LITURĢISKO TĒRPU UN PRIEKŠMETU IZSTĀDE

Rēzeknes novads, Feimaņu pagasts, Feimaņi, "Pagasta māja"

Feimaņu Sv. Jāņa Kristītāja Romas katoļu draudzes baznīca ir viens no senākajiem koka arhitektūras paraugiem Latgalē. Tā iesvētīta 1760. gadā, un Rēzeknes novada katoļu konfesijas baznīcu vidū izceļas ar vislielāko valsts nozīmes mākslas pieminekļu skaitu.

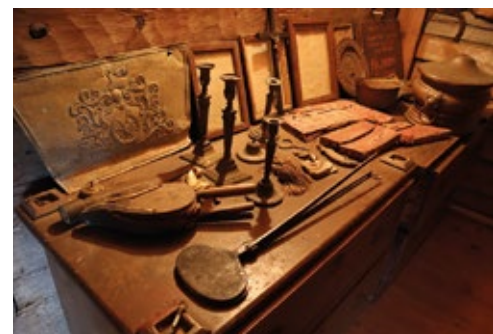
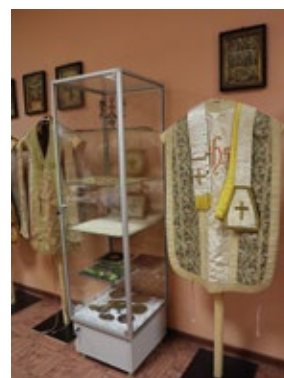
Feimaņu pagastmājā ierīkotajā izstādē jau vairākus gadus ir aplūkojamas Feimaņu katoļu draudzes vēsturiskās liecības – liturģiskie tērpi, seni audumi un rokdarbi, kas vairs netiek izmantoti reliģiskajos rituālos un dievnama interjerā. Bagātīgajā izstādē kopumā glabājas 155 vienības.

Izstādes eksponāti ir piederīgi vienīgi Feimaņu katoļu draudzei. Starp tekstilijām ir ornāti, t. sk. muižnieku dāvināti, dalmatikas, albas tērpi, komžas ar uzrakstiem, kapas jeb apmetņi, stolas ar uzšuvumiem, plecu un bikšu velumi ar atzīmēm, segas un pārklāji, sedziņas un dvielīši. Daudzpusīgais rokdarbnieču darinājumu klāsts savulaik lieliski papildinājis baznīcas interjeru. Izstādē skatāmi arī mazāki rituālie priekšmeti. Daļai eksponātu ir piešķirts valsts aizsargājamā pieminekļa statuss. Daži no izstādē aplūkojamajiem priekšmetiem ir vecāki pat par diviem gadsimtiem. Viens no ornātiem datēts ar 1806. gadu, tas restaurēts jau 1910. gadā. Audumu izvēle, rotājumu elementi, izšuvumi, tērpu veidi un formas liecina par konkrēto laiku, valdošajām tendencēm katoļu konfesijas atribūtikā un cilvēkiem, kas tos darinājuši un lietojuši.

Savukārt Feimaņu katoļu baznīcā, telpā virs kreisās sakristejas, atrodas neliela priekšmetu glabātava. Tajā atrodams gan viens no interesantākajiem objektiem – lielās klabatas, ko izmanto Lieldienu Klusajā nedēļā zvanu vietā –, gan smagā hostiju panna, gan arī vērtīgi relikvāriji ar Latvijā mazzināmu svēto relikvijām. Savukārt baznīcas lūgšanu zālē ir restaurēti gan baznīcēnu soli, gan biktssols. Baznīcas pagrabtelpās atrodas 22 cilvēku apbedījumi, kas 20. gadsimta pirmajā pusē cieta no vandāļu postījumiem, taču patlaban krita ir sakārtota un aizgājēju pīšļi pārapbedīti četros zārkos.

Kopumā Feimaņu katoļu dievnama bagātais vēsturisko priekšmetu un tekstiliju mantojums vēsta par to tapšanas laiku un nolūku, Eiropas mākslas tendencēm un cilvēkiem, kas to radījuši, saudzīgi lietojuši un cauri laikmetu griežiem saglabājuši nākamajām paaudzēm, lai mēs ar apbrīnu un pietāti varētu to aplūkot arī šodien.

Ināra Juškāne

Attēli: I. Juškāne

DRICĀNU KATOĻU BAZNĪCAS DRAUDZES MĀJAS EKSPOZĪCIJA

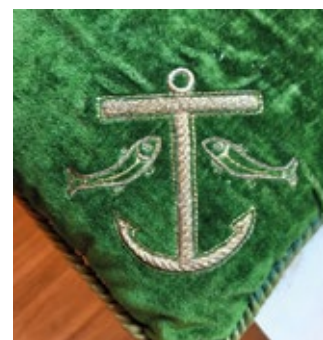
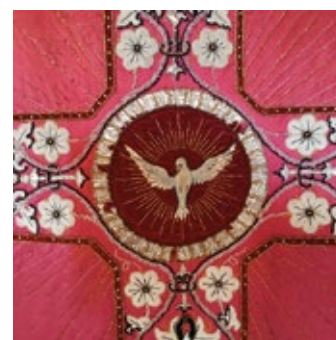
Rēzeknes novads, Dricānu pagasts, Dricāni, Dricānu svēto apustuļu Simeona un Jūdas Romas katoļu draudzes māja

Dricānu svēto apustuļu Simeona un Jūdas Romas katoļu baznīcas draudzes māja ir uzbūvēta 1937. gadā par draudzes ziedojumiem, vienā mājas galā darbojās pasts, otrā bija mājoklis draudzes ērgelniekam. Padomju laikos ēka tika nacionalizēta un tajā atradās pasts un sakaru centrāle. Draudzei ēku izdevās atgūt vien 2015. gadā izsoles ceļā. Patlaban draudzes māja ir atjaunota un tajā ir izveidota kultūrvietā, kur vietējā kopiena var gan kopt savas reliģiskās tradīcijas – bērni apgūst katehismu, tiek dziedāti psalmi, notiek draudzes sapulces, gan saglabāt un pētīt Dricānu pagasta un draudzes vēstures liecības un vietējo kultūras mantojumu.

2024. gada 1. augustā draudzes mājā atklāja liturģisko tekstiliju izstādi. Tajā apskatāmi atsevišķi Dricānu un Piļcines katoļu baznīcas 18.–20. gadsimta liturģisko tekstiliju paraugi: ornāti, kapas, stolas, biķera veļumi, bursas, komžas. Ir saglabājušies vairāki liturģisko tekstiliju komplekti, kas ir liels retums. Ekspozīcijas senākais tekstiliju paraugs ir datējams ar 18. gadsimta beigām. Šis tekstilijas 2023. gada vasarā Latgales ekspedīcijas laikā izpētīja un par to izgatavošanu piezīmes pierakstīja Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja Etnogrāfijas departamenta vadītāja Dr. hist. Aija Jansone. Apmeklētājiem tiek piedāvāta unikāla iespēja šos senos tērpus apskatīt un izpētīt liturģisko tērpu darināšanā izmantotās rokdarbu tehnikas, audumu veidus, simbolus, kas rotā liturģiskās tekstilijas, un krāsas. Liturģiskās tekstilijas ir liecība, kas var stāstīt par to, kādas ir bijušas audumu un izšuvumu darināšanas prasmes 250 gadu senā pagātnē un kāda ir bijusi izpratne par estētiku. Noskaidrojot apģērba krāsas un izšūto simbolu nozīmi, mēs varam šo tekstiliju lasīt kā grāmatu – tā mums pastāsta gan par rituāliem, kuros tā izmantojama, gan par tās reliģisko vēstījumu, tādējādi savu apskatītāju ievēdot mistiskajā reliģiskā simbolisma pasaulē. Liturģiskās tekstilijas vērtējamas arī kā lietīšķās mākslas paraugi, kas apliecina 18.–20. gadsimta rokdarbnieku prasmes un varēšanu.

Ināra Juškāne

Diāna Saksone,
biedrības "Maziča" projektu vadītāja

DAUGAVPILS CIETOKŠŅA LIELGABALI

*Daugavpils cietokšņa apbūve, Daugavpils, Daugavas labajā krastā:
Komandanta iela 7, Mihaila iela 3, Imperatora iela pie krustojuma ar
Konstantīna ielu*

Daugavpils cietoksnis ir ne tikai unikāla fortifikācijas būve, tā sevī glabā arī vērtīgu kustamo industriālo mantojumu. Cietokšņa teritorijā trijās vietās ir izvietoti seši lielgabalu stobri, kas ir valsts aizsargājami reģiona nozīmes kultūras pieminekļi.

1863. gada poļu sacelšanās laikā cietoksnī atradušies 538 lielgabali. Lielākā daļa no tiem tikusi glabāta artilērijas arsenāla ēkā, kur mūsdienās ir izveidots Rotko muzejs. Cietoksnī apskatāmo sešu lielgabalu pašreizējā funkcija ir mākslinieciski dekoratīva, bet ar simbolisku nozīmi, atgādinot cietokšņa apmeklētājiem to sākotnējo izmantojumu un 19. gadsimta vēsturiskos notikumus. Turklāt lielgabalu kā dekoratīvu elementu izvietošana pie ampīra stilā celtām militārām ēkām ir Krievijas impērijas arhitektūrai raksturīga iezīme. Tomēr savulaik tie tika rūpnieciski izgatavoti tieši militārām vajadzībām. Vairākiem lielgabaliem ir labi saglabāties uzraksts par to izgatavošanas laiku un vietu. Lielgabali ir ražoti tālaika nozīmīgākajās Krievijas impērijas tēraudlietuvēs. Divi no tiem ir izgatavoti Permas artilērijas rūpnīcā (mūsdienās – Motovilihā) 19. gadsimta otrajā pusē, bet četri lielgabali 1877., 1883. un 1887. gadā Obuhova tēraudliešanas rūpnīcā Sanktpēterburgā. Divi garākie lielgabali ir 3,74 m gari, bet lielākais stobra kalibrs vienam 2,28 m garam lielgabalam ir 20 cm jeb 8 collas.

Lielgabali laika gaitā ir mainījuši savu atrašanās vietu cietoksnī, jo agrāk tie pildīja cietokšņa aizsardzības funkcijas, bet tagad ir novietoti tā, lai būtu ērtāk apskatāmi tūristiem.

Daugavpils cietokšņa darbinieki rūpējas par lielgabalu stāvokli, regulāri tos apsekojot un kopjot. Lai gan lielgabali atrodas ārtelpā un ir pakļauti visām dabas sezonālām izmaiņām, to stāvoklis ir ļoti labs. Tie pārliecinoši iztur arī cietokšņa apmeklētāju aktivitātes, pat ļauj pasēdēt savā mugurā.

Daugavpils cietokšņa dažāda vecuma apmeklētāji vienmēr ar lielu interesi aplūko senos cietokšņa lielgabalus.

Brigita Madelāne

Attēli: B. Madelāne

BONDAREVAS KRUSTAKMENS

Ludzas novads, Pušmucovas pagasts

Bondarevas (Bandarovas, Banderovkas) krustakmens atrodas uz Pušmucovas un Zvirgzdenes pagastu robežas. Kādreiz tas atradies Bandarovas folvarkas zemē; mūsdienās šī apdzīvotā vieta ir zudusi. Akmens ir paliels (garums 3,9 m, platums 1,5 m), tā stāvajā, līdzenajā malā, kuras augstums 1,2 m, iekalts vienkārši veidots krusts (25 x 18 cm, iekaluma līniju platums 5 cm). Akmens virsma virs krusta ir nelīdzena, ar robiem un rievām, akmens virspusē samanāma iekalta leņķveidīga renīte. Agrākos laikos akmens atradies lauka malā, pie tā no tīruma pievērti vēl citi akmeņi. Kādreiz gan stāstīts, ka akmeņi pie lielā akmens esot bijuši jau no laika gala; ap akmeni vēl 19. gadsimta beigās bijis liels, vecs mežs, kas vēlākos laikos pārvērsts laukos.

Par kādiem krustakmeņiem pie Bondarevas Pieminekļu valdei 1923. gadā ziņoja J. Rubenis, kurš tolaik rakstīja, ka bijuši divi krustakmeņi – lielāks un mazāks – un vienā bijuši iekalti divi krusti. Iekaltos krustus J. Rubenis uzskicēja, tomēr krustu skicējumi neatbilst tagad akmeņi redzamajam iekaltajam krustam. Stāstīts, ka pie akmeņiem senos laikos bijusi veco ļaužu dievu pielūgšanas vieta; pie akmeņiem ar iekaltajiem krustiem atrastas vecas monētas un citas lietišas. Varētu domāt, ka atradumi varētu būt bijuši senie upurējumi.

Jaunākos laikos vietējie ļaudis vēl atcerējās, ka te tiešām bijuši divi akmeņi ar iekaltiem krustiem, bet otrs akmens, kas turpat tuvumā esot bijis, apbērts ar tīrumos savāktiem akmeņiem, vēlāk ieaudzis zemē un tagad vairs nav atrodams.

Vienīgā liecība par kādreizējo Bondarevas krustakmens vai pat divu akmeņu sakrālo nozīmi ir pirms 100 gadiem pierakstītas gaistošas atmiņas, ka te bijusi seno iedzīvotāju dievu pielūgšanas vieta. Akmeņi iecirstais krusts, iespējams, ir liecība baznīcas cīņai ar senajiem ticējumiem, krusta iekalšana varētu būt mēģinājums pagānisko ziedojumu vietu pievērst kristīgajai ticībai. Ticami, ka tagad zināmā Bondarevas krustakmens tuvumā ir meklējami vēl kādi citi akmeņi ar iekaltiem krustiem.

Juris Urtāns

Attēli: E. Pincova

RIKAVAS KATOĻU BAZNĪCAS KRUSTACEĻA ĢLEZNAS

*Rēzeknes novads, Rikavās pagasts, Rikava, Rikavas Dieva Apredzības
Romas katoļu baznīca*

Baznīcās krustaceļa gleznas paredzētas īpašiem dievkalpojumiem, kuros tiek apcerētas Jēzus Kristus ciešanas un nāve. Komplektu veido 14 gleznas (katra kā stacija jeb apstāšanās vieta dievkalpojuma laikā).

Rikavas krustaceļa gleznu komplekts ilgstoši glabājās Rikavas katoļu baznīcā, telpā virs sakristejas, to saglabātības stāvoklis bija neapmierinošs – vairākām gleznām audekls (smalks, reti diegiem austs lins) laika gaitā kļuvis trausls, pie mazākā stiepiena tas veidoja plīsumus, vietām bija deformējies, ieplīsis, atsevišķi audekla fragmenti zuduši. Grunts slānis atslāņojies, ar lieliem lūzumiem (krakelūru) pa visu gleznu virsmu, audeklu krāsojums fragmentāri lielākos vai mazākos laukumos izdrupis, tās kļuva netīrumu un pelējuma kārtā. Dažas no krustaceļa gleznām vēlākā laikā tikušas “atsvaidzinātas” – dažviet zudumu un noberzumu vietās veikti neprofesionāli pārkrāsojumi, tostarp arī plīsumu vietās. Gleznu rāmji pārkrāsoti ar bronzas krāsu. Nebija informācijas par datējumu, autoru, to kultūrvēsturiskā un mākslinieciskā vērtība nebija pētīta. Rikavas katoļu baznīcas krustaceļa gleznu komplekts nav iekļauts valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, līdz ar to restaurācijai nevar piesaistīt Kultūras pieminekļu konservācijas un restaurācijas programmas finansējumu. Gleznu restaurāciju finansē draudze, tiek izmantots arī Valsts kultūrkapitāla fonda atbalsts. Patlaban tās restaurē Līga Šlakota, bet sākumposmā strādāja restauratore Laura Kaspāre.

Ir svarīgi, ka neatkarīgi no gleznu saglabātības stāvokļa ir saglabāts viss stilistiski vienotais komplekts. Restaurācijas procesā restauratore Līga Šlakota secinājusi, ka krustaceļa gleznas gleznotas profesionālā daudzslāņu eļļas tehnikā un sānu altārgleznas “Jēzus sirds” un “Svētais Antons” gleznojis mākslinieks Zaleski. Mākslinieka daiļrade līdz šim nav pētīta, tāpēc šobrīd vēl nav skaidri zināms, vai tas ir bijis viens mākslinieks vai divi, jo paraksti uz gleznām atšķiras. “Jēzus sirds” glezna parakstīta ar “I. Zaleski Paryz 1873”, bet glezna “Svētais Antons” – “Sta. Zaleski 1876”. Savukārt krustaceļa gleznām, lai gan tās visas stilistiski atbilst mākslinieka rokrakstam, ir tikai viena parakstīta glezna, kuras lejasdaļā vāji salasāms gadskaitlis (saglabājušies divarpus cipari “187...”) un paraksts “S. Zaleski”. Kultūrvēsturiskās vērtības neatkarīgi no to saglabātības stāvokļa ir saudzējamas un saglabājamās. To apskatei, izpētei, restaurācijai piesaistot ekspertus un speciālistus ar pieredzi, tiek atklāta to vērtība un jaunas, iepriekš nepētītas vēstures liecības.

Vilma Platpīre

Attēli: V. Platpīre

STIRNIENES KATOĻU BAZNĪCAS LITURĢISKĀS TEKSTILIJAS

Varakļānu novads, Varakļānu pagasts, Stirniene, B. Sloskāna iela 12

Stirnienes Sv. Laurencija katoļu baznīca (1907) pieder tām 19. un 20. gadsimta mijas mūra celtnēm, kuras Latgalē nomainīja senās koka baznīcas. Stirnienes vecais dievnams, kurš bija celts starp 1757. un 1767. gadu, tika nojaukts un pārvietots uz Rudzātiem. Tā aprikojums palika vecajā vietā, un daļa no baznīcas vēsturisko liturģisko tērpu kolekcijas ir saglabājusies.

Tērpu formās un koloristikā svarīga ir simboliskā saistība ar noteikta reģiona tradīcijām un baznīcas gada cikliem. Stirnienes senāko ornātu (tērps, ko priesteris lieto, celebrējot Svēto Misi) kolekcijā, pēc sakrālo tekstiliju pētnieka Andra Vasiļevska ziņām, dominē atsaucē uz Francijas paraugiem. Audumi ir dārgi, un tērpiem var būt izmantots kāds jau iepriekš lietots materiāls (liturģiskā tērpa, kleitas vai tapsējuma audums). Virspusē parasti likts zīda audums, oderei lietota kokvilna vai lins, īpaši izcelta un dekorēta tērpa centrālās daļas josla, t. s. kolonna. Pamatā šie tērpi pieder t. s. vijoles tipa formas ornātiem.

Ampīra atskaņas saskatāmas zilajā puszīda ornātā (18. gadsimta IV ceturksnis – 19. gadsimta sākums), kura audums nācis no Krievijas manufaktūrām, dekorā izmantots bagātīgu augu un ziedu motīvs. Klasicisma laikmetam pieder baltais joslās austā auduma ornāts (18. gadsimta beigas – 19. gadsimta I ceturksnis) ar īpaši izceltu rozā zīda kolonnas dekoru, kur audumā ielasīts sudraba diegu veidots (brošē tehnika) ziedu raksts. Īpaši grezni apdarināts (triju veidu sudraba mežģīnes un triju veidu brokāta lentes) ir Francijā austais gaiši zilais ornāts (1837. gads, 18. gadsimta beigu – 19. gadsimta sākuma audums) ar smalki izstrādātu pasteltoņu ziedu rakstu joslās. Klasicismam raksturīgs arī zaļais Rietumeiropā austā svītrainā zīda tafta ornāts (19. gadsimta pirmā puse), kuru dekorē zelta krāsas brokāta lentes. No diviem Krievijas manufaktūrās austiem, kontrastējošiem audumiem darināts violetais ornāts (19. gadsimts). Ar ziedu motīvu, ko veido ielasīts apsudrabota vara pavediena raksts, izceļas tā kolonnas daļa. Sānu malu audumā arī izmantots metāla pavediens, veidojot ziedu pušķu motīvus. Dalmatika (tērps, ko lieto diakons) darināta no Rietumeiropā 19. gadsimtā austā auduma, tradicionālā piegriezumā ar piedurknēm. Uz sudraba brokāta fona kārtots tīklveida raksts, izmantojot rombus, kam centrā rozēs zieda motīvs. Kolonna izcelta ar sudraba brokāta lenšu nošuvumu.

Stirnienes seno tekstiliju kolekcija liecina ne tikai par liturģisko tērpu darināšanas un valkāšanas tradīcijām, bet arī par to audumu izcelsmi un iekļaušanos plašākā lietišķās mākslas vēstures kontekstā.

Rūta Kaminska

FERETRONS AR GLEZNU

Ludzas novads, Briģu pagasts, Briģi, Briģu katoļu baznīca
(šobrīd atrodas Zilupē, Zilupes katoļu baznīcā)

Feretroni jeb nelieli pārnēsājami altāri, ko kādreiz plaši izmantoja katoļu baznīcu procesijās un dievkalpojumu organizēšanā brīvā dabā, ir bieži sastopami sakrālās mākslas priekšmeti Latgales dievnamos. Laika gaitā to nozīme procesijās ir mazinājusies, jo sarucis procesiju dalībnieku skaits – tajās pārsvarā piedalās sievietes un bērni, un feretrona nešana tā svara dēļ praktiski nav iespējama.

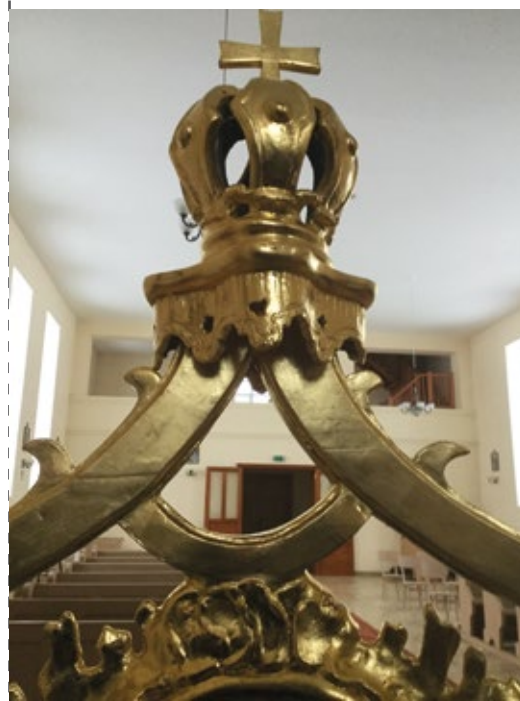
Briģu katoļu baznīcas 18. gadsimta otrās puses feretrone, kas pieder pie senākās baznīcas iekārtas, pārstāv baroka laikmeta sakrālās mākslas mantojumu pašā Latgales pierobežā.

Tas sastāv no galdiņa ar augu motīva kokgriezuma dekoru un korpusa, kas kā bagātīgi ornamentēts rāmis ietver gleznojumu uz koka: vienā pusē "Kristus monogramma", otrā – "Rožkroņa Dievmāte". Ziņas par gleznu autoru nav saglabājušās. Iespējams, mākslinieks bijis kāds vietējais amatnieks. Abi gleznojumi radīti viegli uztverami, dekoratīvi, atturīgās krāsās, veikli uzgleznotas kompozīcijas, bet bez izvērstas telpas un vides apcerējuma un dziļa tēla raksturojuma.

Sava gaužām nožēlojamā stāvokļa dēļ feretrone ilgstoši glabājās Briģu katoļu baznīcas priekšnamā, jo korpuss un galdiņš bijis daudzkārt pārkrāsots ar eļļas un bronzas krāsām, zudušas dekoratīvās detaļas un zeltījums.

2022. gadā tas piedzīvoja savu atdzimšanu. Restaurators Staņislavs Astičs feretrona atjaunošanas procesā atklāja, ka pārnēsājamais altāris ir cietis ugunsgrēkā. Iespējams, tas pārvests no izdegušās Rēzeknes baznīcas. Komplicētās restaurācijas gaitā feretrone ir atguvis savu sākotnējo izskatu un turpmāk papildinās baznīcas iekārtu, demonstrējot 18. gadsimta amatniecības tradīciju pēctecību.

Dzintra Bukeviča

SKULPTŪRAS “DIEVMĀTE” UN “APUSTULIS JĀNIS”

*Preiļu novads, Upmalas pagasts, Vecvārkava, Padomes iela 4, Vārkavas
Vissvētās Trīsvienības katoļu baznīca*

Pašreizējā Vārkavas baznīcas mūra ēka celta laikā no 1873. līdz 1877. gadam, taču ir ziņas par vairākiem iepriekš pastāvējušiem koka dievnamiem. Vārkava savulaik bijusi nozīmīgs jezuītu darbības centrs. No senajām baznīcu iekārtām uz dievnamu pārcelojuši tikai daži mākslas priekšmeti. Liturģiskais aprīkojums un interjera apdare veidojusies, laika gaitā papildinot dievnama iekārtojumu. Neparastāks liktenis ir divām valsts aizsargājamo mākslas pieminekļu sarakstā iekļautajām skulptūrām.

Nezināma 18. gadsimta otrās puses – 19. gadsimta sākuma koka tēlnieka darbi pieder vēlā baroka laikmeta izskaņas mantojumam, parādoties dažām klasicisma iezīmēm. Skulptūras nāk no t. s. “Golgātas grupas” – sakrālajā mākslā pazīstamas kompozīcijas, kur parasti centrā ir krustā sistā Kristus atveidojums, bet abās pusēs novietotas Dievmātes un apustuļa Jāņa figūras. Vārkavas variantā parādās šīs kompozīcijas daļa – abas Kristus godinātāju figūras. Tās veidotas aplūkošanai pretskatā, īpaši neizstrādājot aizmuguri, kur redzamas izdabta koka blūķa aprises. To autora darbs pārliecina ar savu profesionālo izpildījumu, ekspresīvo formu risinājumu, kas parādās dinamiskas kustības atveidojumā, īpaši apustuļa tēlā. Sarežģītajam ķermeņa rakursam pakārtots plīvojošā tērpa drapējums, ekspresiju pastiprina eksaltētā sejas izteiksme. Dievmātes atveids līdzsvarotāks. Šobrīd figūras ir balti krāsotas, atgādinot akmens tēlniecību.

Ne tikai Vārkavas baznīcas iekārtas, bet Latvijas tēlniecības vēstures kontekstā stilistiski atšķirīgās, augstvērtīgās skulptūras te nokļuvušas neparastā kārtā. Pēc Viņa Eminences kardināla Jāņa Pujāta sniegtajām ziņām, tās nāk no Rietumukrainas, kur 20. gadsimta 70. gadu beigās un 80. gadu sākumā kalpoja Rīgas katoļu semināra absolventi. Viens no viņiem, atgriežoties Latvijā, līdzī pārveda skulptūras, kuras bijušas apdraudētas baznīcu postīšanas dēļ. Ap 1983. gadu tās nonāca Vārkavā. 2023. gadā sagatavota abu skulptūru izpēte (Zane Kēlere, Dmitrijs Laščetko), lai varētu sākt to konservāciju un restaurāciju.

Tādējādi apstākļu sakritības dēļ Vārkava ieguvusi mākslas vēsturē īpaši augsti vērtēto Ļvovas loka meistarību darba paraugu, kam piemīt ne tikai noteikta vēsturiskā stila kvalitātes, bet emocionāli iespaidīgs tēlu risinājums.

Rūta Kaminska

Attēli: D. Bukeviča

PIEZĪMES

Blank lined area for notes on the left page.

Blank lined area for notes on the right page.

